

BEVEZETÉS
AZ
INDIVIDUÁL
PSZICHOLÓGIÁBA

ÍRTA: KULCSÁR ISTVÁN DR.

B U D A P E S T - 1932

Copyright by the author
Budapest

ELŐSZÓ.

Jelen mű nem akar sem többet, sem kevesebbet nyújtani, mint amit címe ígér: bevezetést. Nem lehet tehát célja az individuálpszichológiai tanok kompendiumszerű összefoglalása, hanem a tájékozás megkönnyítése, az individuálpszichológia *értelmének* megvilágítása.

Adler első alapvető műve még tisztán biológiai volt és annak alapján épült fel későbbi emberismeret-tudománya. Épen azért igyekszem az individuálpszichológia távolabbi tételeit is biológiai alapokra visszavezetni, még akkor is, ha az Adler munkáiból kimaradt. Hiszem, hogy ezáltal az individuálpszichológiát nem hamisítom meg, hanem érthetőbbé teszem, különösen a lélektanban járatlan orvosok részére.

Nehézségeket okozott a magyar terminológia. A német szakkifejezések fordításában a magyar individuálpszichológusok között még nem alakult ki egységes vélemény. A szokásos kifejezések egy részét igyekeztem megtartani, de más részét feltétlenül ki kellett selejtezni, rossz magyarságuk és éktelen hangzásuk miatt.

A Minderwertigkeitsgefühl-t fogyatékoság-érzéssel fordítottam, nem pedig a kakofonikus kisebbségi érzés kifejezéssel. Az i képző felesleges; a magyar azt mondja: betegség-érzés, örömezés stb. Ichhaftigkeit — önösség, ezt a régiből tartottam meg. Persönlichkeitsgefühl-t önérzés-sel fordítottam. A szokásos "személyességi érzés" kifejezés filológiailag iskolázott fül számára kényszerű. A verwahrlost kifejezést hosszú és alapos fontolgatás után elzüllött-nek fordítottam. Az elzüllött nem azonos a züllött-tel, melynek a német verkommen¹el meg. A verwahrlost egyaránt jelent elhagyatottat és társa-

dalomellenest. Az elzüllött utóbbi értelme közhasználatú, de eredetileg az előbbit jelenti. V. ö. Aranyánál:

Elvadulsz, *elzüllöl* az apai háztól,
Mint amely kivert kan *elzüllik* a nyájtól;

Machtstreben hatalmi törekvés, régi. Geltungsstreben érvényesülni-törekvés, mint pl. bírni-vágyás. Általában az ás-és képző után elviselhetetlen az "i" képző, hát még sokszótagú szavak után. — A továbbiakban sűrűn előforduló individuálpszichológia szót ipsz. jelzéssel röviditem.

Ezt a rövid kis terminológiát korántsem tekintem véglegesnek vagy tökéletesnek, a teljességről nem is szólva. Ám remélem, idővel, többek között, ebben is egységre jutunk.

Budapest, 1931 szeptember havában.

KULCSÁR ISTVÁN DR.

BEVEZETÉS.

A mikor gyérszörözetű, karomtalan ósapánk először kétlábra emelkedett, felette halavány fogalmi lehetek önmagáról. Az én és a te, az én és a világ különsege összemósódó határral verődött vissza öntudata tökéletlen, torz tükrében. Mégis az idők folyamán azok a kényszerítő külső körülmények, melyek a környezethez, való alkalmazkodás, a létfenntartás érdekében ezt a bár még gyakran csalékony, de a többiekkel szemben összehasonlíthatatlanul finom és sokszerű eszközt kitermelték, magának az eszköznek, működésének megismerésére készítették ösünket. Az én és a világ összemósódottságából, — mely vadnépeknél és kisgyermekéknél ma is előforduló jelenség, illetve átmeneti állapot—, fejlődött ki a lélekről való hit egyik legősibb formája, mely később a panteizmusban differenciálódott rendszerré. Ennek a "prelogikus" gondolkozásnak (L. Brühl) nyelvtudományi bizonyítéka a szanszkrit atman szó, mely egyaránt jelenti az emberi lelket, a lélegzetet (a német Odem-Odin), valamint a világmindenség értelmét, a személytelen istenséget. A lélekről való ismeret legősibb összefoglalása a vallásokban és mítoszokban található. Ha az egyes korok vallásait, illetve "lélektani" ismeretét vizsgálat tárgyává tesszük, a megfelelő korok kultúrájának, jogi felfogásának, gazdasági és szociális viszonyainak szempontjából szemünkbe kell, hogy szökjék az az összefüggés, mely a lélekismeret és utóbbi tényezők között fennáll. A közösség mindenkori törvényei nemcsak az emberi lelket, hanem annak ismeretét is módosítólag befolyásolták, az utóbbit gyakran hatalmi érdekek szempontjából tendenciózusan. A kialakult vallások keretein belül többnyire a vezető osztály (pl. a hinduknál a brahmanák) vagy az őket

támogató papi kaszt volt a lélekről való ismeretek jogosan hivatott kútforrása. Ez a függő állapot bár az idők folyamán elmosódott külső keretekkel átnyúlott a későbbi kultúrákba is egész napjainkig és az államtól és egyháztól látszólag független gondolkodók és kutatók sem bírták magukat teljesen kivonni a nevelésükkel úgyszólván beléjük idegzett uralkodó felfogás hatása alól. Az ősi harcos hindu istenek a kasztrendszerben eszmékké finomultak és a hindu lélektan alapvető motívumává a transzcendentális lélek vált, mellyel szemben a realitás elhanyagolható tényező. Ez a felfogás beszűrődött a legtöbb késői vallásba. A görög bölcselek lélektana nagyobbára ideális jellegű, a lelket ők is az étellel azonosítják, amit azáltal juttatnak kifejezésre, hogy a légzőizomban (phren) jelölik meg székhelyét. A kereszténység lélekismerete is még teljesen a vallás szolgálatában áll. Ez az összefüggés kultúránkban olyan mély gyökeret vert, hogy a felvilágosodás korának racionalista gondolkodói is, akarva, nem akarva, vagy az istenség része gyanánt, vagy ahoz hasonló jelenségképen jellemzik a lelki működést.

A Darwin utáni kor kauzális-mechanisztikus természetfelfogásában felnőtt kutató tudomány azután saját szempontjából kezdte vizsgálni a lélek jelenségeit. Az az empirikus és kísérleti lélektani iskola, — mely Fechnertől kezdődőleg Wundton át napjainkig terjed, — elsősorban a lelki jelenségek mérhető megnyilvánulásait tette kutatása tárgyává és ezen a téren hatalmas eredményeket alkotott, anélkül azonban, hogy közelebb hozott volna az egyéniség megismeréséhez. Abból ugyanis, hogy valakinek asszociációs idejét, vagy megfigyelésének gyorsaságát ismerjük, semmit sem tudunk mondani arra nézve, hogy eme reakciósajátságának mi az oka, vagy ami még fontosabb, *mit várhatunk* ettől az embertől. Az asszociáció törvényeinek legnagyobb kutatói vajmi keveset tudtak mondani a gondolatpárok belső összefüggéséről és az idegesek lelki jelenségeit, az elmebetegek téveseszméit, az álom képeit még a legnagyobbak is hiányos agyfunkció mechanikus következményeinek tulajdonították. Az értelmező lélektan megalapítása Freud nevéhez fűződik, aki azzal a zseniális meglátásával, mely szerint az ideges jelenségeknek értelmük (Sinn) van, teljességében új

utakat nyitott meg a lélektani kutatás előtt. Sajnos azonban még az ő zsenialitásának sem sikerült kivonni magát kora kapitalista, individualista gondolati konvenciói és tudományának kauzális-mechanisztikus felfogása alól. A múlt század természettudománya, melynek hatása alatt állunk, jobbára rria is, csak regisztrált, de nem igyekezett a jelenségeket *megérteni*. Megérteni: ipsz.-i értelemben, megérteni a jelenségek honnan-ját és hová-ját. Az oki értelmezés, mely az előző korok talajtalan misztikusságával szemben kétségtelen egészséges visszahatás volt, maga is abba a hibába esett, mint elődje: öncéllá vált. Nincs még messze az az idő, mikor az orvosok diagnosztizálásának legfőbb konklúziója, — legalább is a tudományosan dolgozóknál — az volt: "majd kiderül a boncolásnál". Freud, bár működésének célja elsősorban gyakorlati volt: a betegek gyógyítása, mégis megelégedett a jelenségek oki értelmezésével, mely egyúttal gyógyítása eszközévé vált. Mechanisztikus, individualista gondolkodásmódja mindent a veleszületett ösztönökből igyekezett magyarázni és a környezet, az emberi közösség determináló hatását egyrészt alig méltatta figyelemre, másrészt az egészséges fejlődés zavarait, annak feltételében, az emberi kultúrában kereste. Sőt nem csupán az egyes egyén fejlődését értelmezte egyoldalú individualizmussal, hanem kultúrák, társadalmi intézmények, mozgalmak keletkezését is az egyén ösztöneire igyekezett visszavezetni. Éhez járult még korának túlfűtött és elfojtott erotizmusa, mely jellemző minden hanyatló kultúrára, amely által félrevezettetvén, a nemi ösztönt állította tanának tengelyévé. Hogy a szociális szempontok elhanyagolása mily hamar megbosszulja magát, jellemző arra a női lélekről való felfogása, melyre a nők szociális helyzetének változása három évtized alatt rácsáfolt. Ám mindez nem érinti Freud korszakalkotó meglátásának zsenialitását. "Bűne a koré, mely szülte őt." Mózese az új lélektannak, melyet az Ígélet földjéig vezetett, hová ő már nem léphetett be.

Adler ipsz.-ja elsősorban gyakorlati *emberismeret*. Az emberismeretre való törekvés csaknem oly régi, mint az emberi közösség. Mit várhatunk társainktól, kivel, hogyan kell bánni, hogyan lehet környezetünket befolyásolni, alapvetően szükséges tudnivalói az együttélésnek. Emberismeretről tettek minden

időben tanúságot a nagy vezetők, uralkodók és hadvezérek, tanítók, vallásalapítók, történelmi kutatók, művészek. Eszerint az emberismeretnek több egymástól független ága alakult ki az idők folyamán és Taine történelemkutatási műveit csak úgy annak irodalmába kell számítanunk, mint Macchiavelli jobb célra érdemes emberismeretének klasszikus megállapításait. Ám az emberismeret *tudománnyá* Adler zsenialitása által fejlődött. Az ipsz. az előbbiekkal szemben *megértő tudomány*. A magyarázó tudomány az új ismeretlen jelenségeket hasonló kategóriájú, ismertnek feltételezett, de lényegében szintén ismeretlen jelenségekre vezeti vissza. Például az ijedség okozta szörzettelborzolódnásra vonatkozólag a magyarázó tudomány megállapítja, hogy az a szörzettelítő izmoknak a szimpatikus idegrendszer által való beidegzésére jön létre, anélkül azonban, hogy a "beidegzés" finomabb mechanizmusának lényegével tisztában lenne. Ismeretlen jelenségeket azzal vél meghatározni, hogy kijelenti, miszerint az "nem egyéb, mint" és itt egy másik, éppolyan kevésbé ismert jelenséget idéz. Ezzel szemben az ipsz. az előbbi példával kapcsolatban megállapítja, hogy az az *összegyéniség szempontjából* hasznos, vagy valaha hasznos, *célszerű* reakció, támadó megfélemlítés és menekülési készség egyben. Az ipsz. elsősorban a *^célszerű üt, teleologikust* keresi az izoláltnak *látszó* jelenségekben, melyek az egyén célja nélkül értelemnélküli reakciók. Az egyént a környezetéhez alkalmazkodó, azzal állandó kölcsönhatásban álló expanziós törekvésképpen határozza meg, melynek minden jelenségét minden időpontban *vezérlőmotívuma* determinálja (1. később). Ezért vizsgálja az ipsz. az ember minden megnyilvánulását az összegyéniség szempontjából, az egyént pedig a mindenkori környezettel, az emberi közösséggel kapcsolatban. A teleologikus szemléletre való törekvés, bár mélyen titkoltan, mindinkább nyilvánul az orvostudomány többi ágában is. Különösen Krehl mutatott rá annak szükségességére (Pathologische Physiologie), hogy az "egyes" betegségeket csak az egész egyén szempontjából ismerhetjük meg. Már a hivatalos kórtanban is több helyen találkozunk a szervezet reakcióinak "célszerűségével" (láz, gyulladás) bár terápiájuk többnyire még a felismert elvvel ellenmondó. Sajnos, az egyetemeken kívül

kezd csak lábrakapni az a tan, melyet joggal nevezhetnénk "individuálbiológiának" és melynek alapelve az: mit akar a szervezet ezzel vagy azzal a betegséggel.

Teleologikus alapelve miatt sok kritika érte az ipsz.-t. Sokan nem voltak és most sem hajlandók elismerni "tudományos" jellegét. Ezekkel szemben az ipsz. az orvostudományra hivatkozhatik, mely époly kevésbé exakt. Van anatómia, kémia, élettan stb. és ezeknek ismeretével az orvos gyógyít, ahogy tud. Az a vád pedig, mely szerint az ipsz. filozofikus hajlamú, csupán annyit jelent, mint az az általunk is vallott nézet, hogy a gyógyítás nem tudomány, hanem művészet.

1. AZ EGYÉN, MINT CÉLIRÁNYÍTOTTA EGYSÉG.

Adler neurozistanának sarkalatos pontjává vált az a megállapítása, mely szerint a *személyiség* valamely reális vagy fiktív cél szolgálatába állított *egységes* megnyilvánulás, melynek minden részletjelensége az egységes célt szolgálja. Adler gondolkodásmódjának értelmében járunk el, ha azt, amit ő a lelkiekre vonatkozólag felismert, a lélek előtti életjelenségekben is kutatjuk. Az élő szervezetet jelenségeinek összefüggése és *célszerűsége* különbözteti meg leginkább az élettelen tárgytól. Nátronlúg és sósav vegyülése minden körülmények között konyhasót és vizet eredményez. Ha ellenben egy közömbös tápláló oldatban úszó amőbához hajszálcsőben husievest vagy savat közelítünk, aszerint fog közeledéssel vagy távolodással, pozitív vagy negatív tropizmussal reagálni, amint az élete fenntartására előnyös vagy hátrányos. A közeledést vagy távolodást lehet kémiai reakciókkal magyarázni, még azt is, hogy miért éppen a husié felé közeledik és a sav elől távolodik. Felvehetnénk egy a sejt szerkezetében eleve létező kémiai affinitást egyes anyagok iránt, ha csak egy vagy egynehány reakcióról volna szó. De éppen az a tény, hogy a kétirányú tropizmus megszámlálhatatlanul sok egészen különböző fizikai és kerryai feltétel között bekövetkezik, a felvételt lehetetlenné teszi. Éhez a mechanisztikus magyarázathoz az egyszerű sejten belül annyi rendszert kellene feltételeznünk, amennyire a legelfogultabb kauzálísták sem hajlandók. Ép ezzel ellentétben az újabb kutatások kiderítették, hogy a vizsgálatra kerülő halott plazmán látható szerkezetek nem állandóak, hanem a sejt életkörülményeinek megfelelőleg változó berendezkedések. Ebből az derül ki, hogy az élő sejtanyagnak, a plazmának megvan az a képessége, hogy a feltételeknek megfelelőleg változtassa *reakciómód-*

ját. Ez pedig már burkolt bevallása a célszerűségnek, a *finalitásnak.* A sejt tehát bizonyos *cél* érdekében reagál pozitív vagy negatív tropizmussal, mely cél jelen esetben a létfenntartás. Hogy ez a cél végső-e vagy továbbiaknak alárendelt, nem tartozik ide.

Az oki és céli felfogás a biológiában nem zárja ki egymást, hanem kiegészíti. Az oki, élettani, kémiai vizsgálatok feladata kideríteni, hogy az egyén célját milyen utón éri el.

Amit az egyséjtűről mondtunk, minden élőlényre vonatkozik. Magasabb fejlődési fokon azonban már nehezebb a célszerű alkalmazkodás jelenségeit megérteni. Azért itt az ipsz. módszeréhez kell fordulnunk akkor is, ha az egységes meglátás végett kissé átkalandozunk a biológia területére. Hiszen Adlernek az a kijelentése, hogy a személyiség célirányította egység nemcsak a lelki jelenségekre, sőt nemcsak az emberi egyénre vonatkozik.

Az ipsz.-i vizsgálat módszere az, hogy az egyén céljának megállapításánál nem annak tudatosan vallott célját veszi tekintetbe, hanem azokból a vezérvonalakból, melyeknek értelmében az egyén cselekszik, érez, gondolkodik, megkonstruálja az egyén vezérképét, mely összes megnyilvánulásainak hipnotizáló okozója. (L. alább.) Ezenképen módunkban áll megkonstruálni a fajok vezérképét. Ezen az alapon kiindulva, azt találjuk, hogy a .fajok kezdetlegesebb, egyszerűbb formáikhoi differenciáltabb állapot felé törekednek, egy végtelenben eieTenőTő fiktív tökéletesség felé. Ez a folyamat, melyet fejlődésnek nevezünk^ magától adódólag magában foglalja a lét és fajfenntartás szükségességét. A fejlődés mindig a környező hatásoknak megfelelőleg történik és a kifejlődött szervek és működések nem egyebek, mint az amöba aktuális, múltó plazmaszerkezetének kifejeződött formái, a gyakran ismétlődő követelményeknek megfelelőleg. A környezet az élőlényvel szemben *feladatokat ja\\|\\|*, melyre azok *felelnek*. Amelyik egyed vagy faj nem tudja meg, elbukik és "nem léphet fel felsőbb osztályba". A fejlődést mindig egy új feladat és annak megoldására való szerv vagy működés hiánya teszi szükségessé, tehát a *fejlődés irányítója mely feladat megoldásához való szerű, vagy*

működés relatív fogyatékosága. A fejlődés lehetőségét pedig az élő szervezet azon képessége adja meg, melynek alapján képes hiányait a szükségleteknek megfelelőleg kiegyenlíteni.

Erre a rövid biológiai bevezetésre bőven lesz alkalmunk hivatkozni a későbbiek folyamán. Az emberi egyén élete sem kivétel a szerves világ általános törvényei alól és a lelki jelenségek is épügy az egységes cél szolgálatában állnak, mint a testiek. A különbség az előbbiekkal szemben az, hogy a környezet,, mely az emberi lélekkel szemben új követelményeket támaszt és amelyhez alkalmazkodni a fejlődés irányába eső biológiai szükségszerűség: *az emberi közösség, a társadalom.*

2. A SZERVEK FOGYATÉKOSSÁGA.

Adlernek 1907-ben a szervek fogyatékoságáról irt monográfiája megvetette az ipsz. biológiai alapjait. Az abban felismert törvényszerűség továbbfejlesztése vezette Adlert, majd tanítványait az emberismeret tudományos megalapozásához.

Adler figyelmét az a törvényszerűség vonta magára, mely szerint kezelése alatt álló egyes családok tagjainál ugyanazon a szervrendszeren talált kóros elváltozást, illetve hiányos működést. A betegség maga az egyes generációkban és egyedek-nél különböző lehetett. Egy családban például, ahol az apa tüdőrákban halt meg, az egyik gyerek tüdővésztes, a másíknak ideges asztmája van. Ezekből a megfigyelésekből arra a konklúzióra jutott, hogy nem a betegség az, ami öröklődik, hanem egyes szervek vagy szervrendszerek megbetegedésre való hajlama, a szervek hiányos ellenállóképessége, a *szervek fogyatékosága.*

A szervek fogyatékosága ritkán jelentkezik magában egy szervben, többnyire szervrendszerekről van szó. Az átöröklésnél is a fogyatékoság a szervrendszereken belül variál. Az emésztőcsatorna fogyatékoságánál például az apának krónikus székrekedése van, az egyik gyereknek fogai hamar romlanak, a másíknál májfunkciózavarok állanak fenn.

Az átöröklés szempontjából egységes rendszereket azok a szervek alkotják, melyek fejlődésstanilag összefüggnek. Ez a

tény arra utal, hogy a szervrendszerek fogyatékosága már a csiralemezekben determinált. Fenti szempontból egységes rendszerek a táplálócsatorna, vérkeringési rendszer, szív, erek; a lélegző apparatus, orrüreg, légcső, gége, tüdő; a központi idegrendszer, az autonóm idegrendszer stb. Azonos fejlődéstörténetű szervrendszereken kívül, egyes esetekben azonos szegmentumba tartozó szervek is fogyatékosak. A fejlődés bizonyos stádiumában ugyanis az emberi magzat kevésbé differenciált, csaknem azonos szerkezetű egymás mögött elhelyezett szegmentumokból áll, mint a kígyó. A fejlődés későbbi fokán azután a szegmentumok egyes részei egymáshoz képest eltolódnak, de a közös ideg és vérrellátás közös származásukra utal. A szegmentumok fogyatékosága néha egymástól távoli szerveket hoz összefüggésbe; pl. egyes belső szervek működési zavaraival kapcsolatban gyakran találunk a szegmentálisan megfelelő bőrrészen pigmentképleteket, vagy szemölcsöket. Az ágyéki gerincvelő hipopláziája gyakran jár együtt a hugyivarrendszer zavaraival. Különös helyet foglal el a szervi fogyatékoságok között a balkezesség, mely egy egész testfél fogyatékosága gyanánt tekinthető. A jobbkezes embernél ugyanis az agy mozgó zónái a bal féltéken foglalnak helyet, míg a balkezésnél a helyzet fordított. Ez a fogyatékoság azonban már átvezet következő szempontunkhoz, a *fogyatékoság szociális értékeléséhez*. A balkezés egyén ugyanis csak a jobbkezes társadalomban számít fogyatékosnak. Stier (Neurologisches Zentralblatt 1911, 168. o.) az emberiség egyik kipsztulófélben lévő variánsának tartja őket, kiknek száma a manifeszt balkezesekét az átlag elképzelést messze felülmúlóan meghaladja. Az egyes szerzők szerint az átlag lakosság 2-27^{0/0}-át teszik ki. Hogy problémájuk az ipsz.-i szerzőket annyira foglalkoztatja (A. Friedmann), annak oka az, hogy a nevelési tanácsadóknál megforduló nehezen nevelhető és ideges gyerekek között a balkezések százalékarányukat messze meghaladó számban szerepelnek. A börtönök lakói között is feltűnt nagy a balkezések száma, olyannyira, hogy egyes szerzők (J. Bauer) a balkezességet degenerációs jelként tekintik. A balkezesség okozta lelkizavarok ipsz.-i értelmezését később kíséreljük meg, ehelyt még csak a rejtett balkezesség néhány ismertetőjelére utalnánk. Ilyenek: ha a balkezés egyént felszólítjuk, hogy

kulcsolja össze kezét, az összekulcsolt kézen a bal kéz hüvelykujja fog felül feküdni. A balkezes úgy tapsol, hogy alul fekvő jobb tenyerébe üt a ballal. A balkezes képes balkézzel tükörírást írni, anélkül, hogy azt azelőtt gyakorolta volna. A fogyatékoságok felismerését erősen megnehezíti a szervezetnek azon később ismertető törekvése, mellyel a fogyatékoságok következtében keletkezett működési zavarokat kiegyenlíteni törekszik. Emiatt a fogyatékoságok megítélésénél *mindig több szempontot* kell figyelembe venni. Elsősorban a már émitett családi előfordulást, a szegmentáisan odatartozó bőrképletek esetleges képződményeit, a működési zavarokat, illetve kieséseket, átélt betegségekkel való összefüggést. A gyerekkori hibák és rossz szokások működésbeli lokalizációja mindig alapos gyanút kell, hogy ébresszen a hozzátartozó szervrendszer fogyatékoságára. Étvágytalanság, evési ceremóniák, ideges hányás, székrekedés, a táplálócsatorna fogyatékoságára utalnak, míg az ágybavizelés, korai maszturbáció, a .hugyivarendszer kisebbrendűsége iránt kelti fel a gyanút. A fogyatékos szerv, mint később látni fogjuk, az egyénnek annyira érdeklődési központjában áll, hogy helyzetének megoldásában hasznos, vagy haszontalan értelemben, mondhatnánk, kivétel nélkül szerepet játszik. Ezen az alapon egyes szervrendszerek fogyatékoságával kapcsolatban megérthető egyes konstitucionális jellemzők kifejlődése. A táplálócsatorna fogyatékoságában szenvedő gyerekek gyakran mértéktelen nagyevők, mindent magukba igyekeznek kebelezní. Mivel pedig a gyerek, de még inkább a neurotikus gyerek szimbólumokban gondolkozik, a magábakebelezést kiterjeszti az egész világra. Mindent kapni akar, semmit sem adni, akár ételről, javakról, vagy szeretetről van is szó. Nagyon gyakran ezen az alapon épül fel az_ önös, irigy, fukar természet, melyet Freud análkarakternek, a francia pszichoanalitikus iskola caractére alimentaire-nek nevez.

A kis Pista, kinek nagyapját epehólyagkő miatt operálták, s kinek anyja állandó székrekedésben szenved, hat hónapos korában 8.5 kg. volt. Két éves korában két kanállal kellett etetni, mert míg egyikben fűjták az ételt, tele torokkal sírt. Első emléke, hogy három éves korában a W. C-ből maga

jön ki. Hat éves korában idegesség miatt ki kellett venni az iskolából. (Megbetegedéséhez székeléssel kapcsolatos élmények fűződnek.) Visszahúzódó, önös. kisgyerek. lett, aki a közösséghez mindig csak eszmék útján tudott közeledni. Irigy jellemvonását szintén eszmei alapon igyekezett palástolni. Individuálanalízis után, bár jelleme átformálódott, egyet megtartott a régi beállítottságából: nem képes nézni, ha mások az ő ételéből esznek.

Az ágybavizeléseknek legtöbbször a húgyivarrendszeri fogyatékosága adja meg alapját. Az ágybavizelő gyerek, aki elbátortalanodottságában ehhez az eszközökhöz nyúl, hogy környezetét magához láncolja, betegségével járó megszegyenüléseivel fokozza fogyatékoság-érzését, miáltal boszorkánycör jön létre. Ugyanezeknél serdülés utáni korokban gyakori az onánia, az azt követő büntudat és az újbóli "bűnbeesés" analóg láncolata. Ezekből lesznek azok a bűnbánásra és önvádításra hajló, félnék, aszociális egyének, aki gyáva agresszivitásukat negatív terror alakjában érvényesítik. A motorikus típusú, folyton ugráló, nem nyugvó gyerek sajátossága gyakran az izomrendszer fogyatékoságára vezethető vissza, míg a vizuális típus szervi alapja a látószerv fogyatékoságában található meg.

Külön megemlítést érdemel a vegetatív-idegrendszer fogyatékosága, melynek jelentőségére elsősorban Wexberg hívta fel a figyelmet. A vegetatív idegrendszer tekinthető az érzelmi hullámzások organikus feltételeként és működési zavaraival kapcsolatban utóbbinak rendellenességeire bő alkalom adódik. Tekintettel továbbá arra, hogy a vegetatív idegrendszer az a szerv, mely a lelki működések és a szervfunkciók közti összeköttetést létesíti, a vegetatív idegrendszer fogyatékosága minden egyénnél inkább predisponál organikus megnyilvánulások nejjrozisok keletkezésére.

Hasonló szerepe van a belső szekréciónak a fogyatékoságának is, mely nem csupán az egyes szervek növekedésének zavarai által okozhat másodlagos fogyatékoságokat, hanem a vegetatív idegrendszer tónusának befolyásolása által az előbbiével egyértelmű predispozíció megalapozására képes.

A pajzsmirigy, vagy a nemi mirigyek rendellenes működése pl. határozott jellemkategóriák kialakulására nyújthat kedvező talajt.

A nemi szervek fogyatékosága két szempontból speciális helyzetű. Egyrészt, mert Adler megállapítása szerint "nincs szervi fogyatékoság a nemi apparátus kísérő fogyatékosága nélkül". Másrészt, mert a nemi képességeknek kultúránkban elterjedt túlértékelése folytán, mindennél jobban predisponál a fogyatékoság-érzés kifejlődésére.

Az élő egyed — mint említettük — működésbeli egységet képez és a működés folytonosságát igyekszik a részletfunkciók kiesése ellenére is fentartani. Evégből a csökkent vagy a kiesett funkció által okozott működésbeli hiányt valamilyen módon kompenzálnia kell, hogy összműködését fentarthassa. A kompenzáció legegyszerűbb módja, mikor a fogyatékos szerv önmaga igyekszik a hiányt kiegyenlíteni, működő elemeinek megszorítása, vagy funkciójának fokozása által. Ez történik pl. szívbillentyűelégtelenség esetében, amikor is a szív megnöveli falának terjedelmét, hogy a fokozottabb munkát elvégezhesse. Mirigyves szervek, mint pl. a máj degeneratív elváltozásaival kapcsolatban új regenerációs lebbenések burjánzását észleljük. Másik módja a kompenzációnak páros szerveknél észlelhető, amikor az egyik szerv eltávolítása után, mint az veseműtétek következtében gyakran tapasztalható, a páros szerv veszi át mindkettő feladatát, miáltal terjedelmében megnövekedik. Egy-mást támogató működésű, korrelatív szervek funkciócsökkenésével kapcsolatban a támogató szerv erősebb működésbe kezd. (Pl. endrokin mirigyeknél.) Mindezekon túl egy egységes érvényű, hatalmas kompenzáló készséggel rendelkezik a természet: és ez az idegrendszer működése.

A 2. fejezetben utaltunk arra, hogy a környezetnek az egyeddel szemben állított minden követelése relatív fogyatékoság állapotába juttatja azt. A fogyatékoság kompenzálása, új szerv, vagy új működés teremtése, maga a fejlődés. A középonti idegrendszer maga olyan rezervoárja az új fejlődési lehetőségeknek, hogy magasabb fejlettségi fokon, mint az embernél feleslegessé teszi az új szervek kifejlesztését azáltal, hogy variálós készsége, alkalmazkodóképessége útján számtalan új

működésmódot képes létrehozni. *Egész régi életünk úgy tekinthető, mint az emberi nem szervi fogyatékoságainak idegrendszeri túlkompensációja.* Ami az egész egyén találékonyságának túlkompensálására vonatkozik, az áll a részekre is. Minden szerv vagy működési egység az idegrendszer valamely területének fennhatósága alatt áll és működésbeli fogyatékosságait az idegrendszer igyekszik kipótolni. Akinek látószervében szervi hiányok, fénytörési rendellenességek vannak, látóapparátusának centrális, idegrendszeri része kezd erősebb működésbe. Az ilyen egyén rosszabbul lát, de jobban *lát meg* az átlagnál. A kompenzáció nem mindig áll meg a hiányok pótlásánál, hanem néha túllő a célon, aminek az egyén szempontjából kedvező és kedvezőtlen következményei lehetnek. Kedvezőtlen pl. a szív falának oly nagyfokú megvastagodása, melyet az erek már nem képesek megfelelő vérmennyiséggel ellátni és emiatt degenerál. Kedvező következmény a működéseknek oly arányú fokozódása, mely az átlag teljesítményt meghaladja. Ha ez idegrendszeri téren történik, a szervi fogyatékoságok különös képességek kifejlődéséhez vezethetnek, míg a hibás irányú kompenzáció neurózist eredményezhet. Ezek a folyamatok azonban már a psziché birodalmában zajlanak le és létrejöttükhöz nem elég maga az objektív fogyatékoság, hanem szükségessé válik annak szubjektív tudomásulvétele: *a fogyatékoság-érzés.*

3. A "FIZIOLÓGIÁS FOGYATÉKOSSÁG",

A fogyatékoság érzése akkor jön létre, amikor az egyén, valamely feladat elvégzésére alkalmatlannak érzi magát. Ez az "érzés nem válik szükségszerűleg tudatossá, sőt az egyén igyekszik azt tudatából kiszorítani. A fogyatékoság érzését nem annyira megjelenéséről, mint a kompenzációs törekvésekből ismerjük fel.

A fogyatékoság érzése tehát valamely feladat és megoldásához szükséges készségek diszkrepanciájából keletkezik. Az ember átmenetileg bizonyos fiziológiás feladatoknak is csak tökéletlenül képes megfelelni. A csecsemő nem képes táplálék-

szükségletét ellátni, hőmérséklete fenntartásáról gondoskodni, külső veszedelmek ellen védekezni. Legprimérből életszükségletei fedezésére képtelen, magára hagyva menthetetlenül elveszne. Főleg a nagyobb gyerek tájékozottsága is hiányos, ismeretei fogyatékosak, úgy hogy abban a korban, mikor tápláléka felvételét, megválasztását már maga is el tudná intézni, nem tudja megszerezni azokat. Ezáltal környezetével függő viszonyba kerül. Hozzájárul éhez még társadalmi és praktikus berendezéseink felnőttekhez való méretezése, melyekkel szemben a gyerek ismét csak fogyatékosnak kell, hogy érezze magát. A székre alig tud felkapaszkodni, a kilincset nem éri el, a kezébe adott eszközök nagyok és nehezek méreteihez képest. Mindezt betetőzi a felnőttekkel szemben való szellemi és ismeretbeli kisebbsége, melyet még a legjobb indulatú és tudású nevelők között is éreznie kell. Ezeknek figyelembevételével szükség-szerűleg adódnék a fogyatékoság-érzés kifejlődése *minden gyereknél*

Ez az állapot, mely a természeti jelenségek célszerűségének ellentmondani látszik, azonban csak szemléleti tévedés. A csecsemő és a kisgyerek még ép oly kevésbé önálló biológiai funkcióra kész egység, mint a méhmagzat. Életfenntartásra csupán az anya, a család, az emberi közösség segítségével képes.

Az élőlényeknek a fejlettség fokával arányban mind több és több időre van szükségük, hogy méhen kívüli életükben elérjék azt a fokot, melyen feladataik tökéletes megoldására képesek. Az ikrából kikelő hal azonnal úszik és lát tápláléka megszerzése után, épúgy mint fajának felnőtt példányai. A kis csirke a tojásból kibújva már szalad, de a táplálék keresésénél még szüksége van anyja vezetésére. A kis borjú is lábra áll ugyan, de hosszú ideig anyja tejével táplálkozik. Minden állatok közül pedig az embernek van leghosszabb' időre szüksége késszé fejlődéséhez.

Ezen berendezésnek biológiai értelmét keresve azt találjuk, hogy a magasabb fejlettségű teremtmények *életkörülményei sokszerűbbek* az alacsonyabbrendűeknél, életük fenntartásához és fejlesztéséhez sokkal *többféle* feladat megoldására kényszerülnek. A feladatok megoldására való készség részben mechanisztikusan *azonnal* jelentkezik az újszülöttnél, mint a *szopás*,

vagy több-kevesebb gyakorlat szükséges megszerzéséhez. A készség ezekben az esetekben is veleszületik, azonban alkalmazásához szükséges előbb "bejágni".

A gyakorlattal elsajátítható készségek mineműségét vizsgálva azt találjuk, hogy ezek a faj későbbi történetében megszerzett olyan tulajdonságok, amelyeket kiváltó feladatok erősen variálnak. Ha tehát az egyén úgy születne, hogy összes képességei a táplálék-felvétel, vagy a bőrreflekszek módjára egyáltalán nem, vagy kevéssé volnának módosíthatók, nem tudna a változó feladatoknak megfelelni és elpusztulna. Az éjjeli lepke például azon ösztönének esik áldozatul, mely a fény felé való repülésre készíteti, mert mikor ez az ösztöne kialakult, még nem volt gyertya. Az özönvíz előtti szörnyetegek kipusztulását is valószínűleg az idézte elő, hogy merev ösztöneik nem voltak képesek alkalmazkodni az özönvíz utáni idők megváltozott viszonyaihoz.

Elképzelhetetlen ezenkívül, hogy az ember életében előforduló összes feladat-csoportok megoldására való készség az egyénnel vele szülessék, nem szólván arról, hogy minden új generáció az előzőéhez képest merőben új feladatok előtt áll. Azért engedte itt lazábbra a természet a képességek átöröklésének kereteit, megelégedvén azoknak megszerzésére alkalmas készség továbbadásával, a többit pedig egy komplex berendezésre bízta, melyet Baldwin nyomán "szociális átöröklés"-nek nevezhetnénk. A csecsemő ugyanis nem "kötől vagy sziklától szakad," nem anyjától születik, akihez szükségszerűleg kötve marad mind az ideig, amíg önálló életre képessé válik. Ezen időn belül, amely *a gondozás és a nevelés szaka*, fiziológiás körülmények között megszerzi mindazokat a képességeket, melyeknek bírása fájának felnőtt egyedeivel egyenlővé teszik. Ha minden ideálisan, simán folynék, rá sem jönne kisebbségének tudatára, mely ebből az egységes szempontból tekintve nem is kisebbség. Spontán, ösztönös megnyilvánulásai összetalálkoznak az anya által óvatosan adagolt feladatokkal, melyeknek megoldására állandó tréninggel teszi magát alkalmassá. Csak gondoljunk a szabadon fekvő csecsemő állandó rúgkapálására, mellyel izmait tornásztatja. Vagy amikor szemével fixálni kezd, milyen hihetetlen, felnőttek előtt egyenesen ismeretlen kitartással követ

egyres tárgyakat. Járnai tanulásnál, ha ezerszer is elesik, mindig újra kezdi. Napokig és hetekig trenírozza ajkát a hangok megformálásához, amíg sikerül egy dadogó szócskát kimondania. Rendszeres elméleti ismeretszerzése kezdetén alig van felnőtt, akit ki ne fárasztana mindig új kérdései kiapadhatatlan özönével. Hasonló módon fáradhatatlan az életre való legfontosabb előtréningjében, a játékban.

A játék már az embernél alacsonyabbrendű állatoknál is feltalálható, mint az életre való előkészület. A kis kutya, a fiatal macska bolondos ugrádozása mindmegannyi gyakorlása azoknak a mozdulatoknak, melyeknek kifogástalan kivételére későbbi életükben szükségük lesz. Hogy ezek a mozdulatok mennyire speciálisak, arra jellemző Seitz (id. Gross. Lebenswert des Spiels) leírása a gazellák ugrádozásairól. Szerző ugyanis megfigyelte, hogy a síkon élő gazellák kölykei távolugrást, a hegyi gazellákéi helyből magasugrást gyakorolnak. Mindenkinek volt alkalmja megfigyelni kutyakölyköket, amikor láthatatlan ellenséggel harcot folytatnak, vagy amikor papírlabdán próbálják ki ragadozóik ügyességüket. Hasonló módon treníroz a gyerek is játékában a szerinte teljes értékű felnőtt funkcióira.

A kisgyerek relatív fogyatékoságát kompenzáló másik *külső* faktor pedig a gondozás és a nevelés. A csecsemő hamarosan megtanulja, hogy *nincs egyedül*, van valaki, aki gondját viseli. Ezzel a valakivel csakhamar kölcsönösségi viszonyra lép a szeretetet illetőleg, először természetesen önző szempontból. Nem kell, mint a csirkének szemet keresnie, mert anyja táplálja. Szükségleteit megszerzi az apa, mely helyzetet a gyerek hamar felismeri, azért apját mindenkinél hatalmasabbnak tartja. Játékaiban segítik testvérei és társai.. Öntudatlanul is megszokja, hogy minden szükséglete kielégítésénél valakire szüksége van, hogy nem élhet meg egyedül, ezzel szemben nem érzi fogyatékoságát, *mert a közösség segítségével feladatainak meg tud felelni. A közösséghez tartozóság érzése természetszerűleg fejlődik ki benne és a közösségben találja meg eredendő fogyatékoságának megváltását.*

Fenti vázlat azonban csak idealizált, jámbor követelmény, amely a valóságban tökéletesen sehol sem létezik. Aszerint, hogy a gyerek sorsa ettől mennyire tér el, aszerint fejlődik ki

benne valóságos fogyatékosági érzés, melynek megszüntetéséhez különleges műfogásokra van szüksége.

Ha a csecsemőt, illetve gyereket csak a szociális feltételeivel, környezetével együtt tekintjük működésképes egységnek, utóbbinak egyes faktorait úgy foghatjuk fel, mint ezen fiktív egység egyes szerveit. A szervi fogyatékoság fogalmát tehát kiterjeszthetjük ezen "szervek" fogyatékoságaira is, melyek ahhoz hasonló zavarokat idézhetnek elő. A fogyatékoság-érezés szempontjából egyre megy, ha valóságos szervben, vagy pedig gondozásban, nevelésben, szociális helyzetben, vagy egyéb környezethatásban van-e a fogyatékoság.

4. A FOGYATÉKOSSÁG-ÉRZÉS LÉTREJÖTTÉNEK TÉNYEZŐI.

A fogyatékoság-érezés a fogyatékoság szubjektív átélése által jön létre. Az egyént életkörülményei feladatok elé állítják, melyeknek elvégzésével kapcsolatban egyes szervei nem működnek a feladat szempontjából kielégítőleg. Az előbbi paragrafusban ismertetett fikció értelmében ezen "szociális szervek" nagy száma a fogyatékoság-érezés kifejlődésére változékony és sokszerű alkalmat nyújt. Az alacsonyabbrendű élőlények szervműködései egyszerűbbek bár, de biztosabbak. Minél komplikáltabb, magasabbrendű egy szervrendszer, annál variábilisabbak a rosszul funkcionálás lehetőségei. A "szociális szervek"-nek az egyén keretein túlfejlődött volta a működési hibák kifogyhatatlan skáláját szolgáltatja, olyannyira, hogy a normális fejlődés átlagban mindig csak hosszabb-rövidebb kerülők, próbálgatások útján lehetséges.

A relatív fogyatékoság átélése már a csecsemőkorban kezdődhetik. A hiányosan gondozott csecsemő lesóványodik, bőre kipállik és ezzel kapcsolatban az életet kinos, gyötrelmes állapotnak ismeri meg. Ez a "megismerés" természetesen még korántsem lelki folyamatai, hanem prepszichikus idegrendszeri működés, melyet csak konklúziójából ismerhetünk fel. A gondozatlan csecsemő reakciói ugyanis annyira megváltoznak, hogy a gyakorlott gyermekorvos azonnal felismeri még akkor

is, ha organikus tünetei nem feltűnőek. A gondozatlan csecsemő spontán mozgékonyasága csökkent, arckifejezése apátikus, reakciói lassúak, vagy korának megfelelőleg hiányosak, érdeklődése minimális. Bizalmatlan, könnyen sír. Sírása sajátságos, halkabb és elnyújtottabb a normálisénál. Míg ugyanis a normális csecsemőnél a sírás csakhamar a környezetével való kontaktus eszközévé válik, a gondozatlan csecsemő *a maga számára* sír. Fogyatékoság-érzésről a szó pszichikus értelmezése szerint itt nem beszélhetünk, de a lelki érzést pótolja ezen a fokon a közérzet. Az önbizalom, a teljesértékűség érzése, ugyanis az egészséges közérzet lelki változatának tekinthető. Ha az összes szervek jól és összhangban működnek, az egyén cselekedetre-kész, jóhangulatban van testileg. Ugyanezt érzi lelkileg is, ha jól működnek "szociális szervei", ha családi, társadalmi, hivatásbeli és nemi szerepében nincs semmi baj. Sőt a "lelki közérzet", az önérzés is erős mértékben függ a testtől és gyomorfájással pl. a legharmonikusabb lelkű egyénnek sincs vállalkozó kedve.

6-8 hónapos csecsemőknél már a lelki gondozás fogyatékosága" is észrevehető elváltozásokat okoz. Különösen észlelhető ez menhelyekben, ahol az ápoló személyzet szaktudása elég arra, hogy gondozottjaikat testileg rendben tartsák, de idejük nem futja a csecsemőkkel való szellemi foglalkozásra, a játéokra. Az ilyen gyerekek, legtöbbször *testileg sem fejlődnek kielégítőleg*, vagy ha igen, magatartásukon azonnal felismerhető a gondozási hiány.

Ebből a korból szerzett benyomások már átmennek a későbbi lelki életbe és alapját képezhetik egy elbátortalanodott ember lelki fejlődésének. Az individuálanalízis, ha nem is vindikálja magának azt a jogot, mint egyes bátrabb iskolák, hogy a csecsemőkori emlékeket fel tudja idézni, képes az egyén vezérvonaláiból *rekonstruálni* csecsemőkori helyzetét.

Egy húsz éves neurotikus nőbetegem, aki főleg nőekkel nem képes összeférni és akinek anyjával állandó összeütközései voltak, mint félénk és ideges kisgyerek élte át gyerekkorát, anélkül, hogy bármi szervi fogyatékosasága lett volna. Később hallotta, hogy *anyja* őt csecsemőkorában állandóan *magára* hagyta és ilyenkor órákig sirt hasztalanul. Ez a kép annyira

foglalkoztatta későbbi fantáziáját, hogy úgy képzelte valósággal emlékszik arra, mikor magárahagyottan, kétségbeesve sírt a pólyában és ezt a jelenetet jelölte meg első emléke gyanánt.

A gondozásnak lelki része már átvezet a nevelés kérdéséhez. *A szeretet a nevelésben nem lényegében, hanem a formájában fontos.* Bármennyire is rosszul esik ez a kijelentés némely szentimentális moralistának, a tapasztalat azt igazolja, hogy a szeretet a gyerekek fejlődésében a szerint lesz serkentő, vagy gátló tényező, ahogy azt a gyerek *érezkeli*. Ez végeredményben nem is ellenkezik a moralisták felfogásával, mert az igazi *önzetlen* szeretetet, a szeretett fél mindig pozitív értelemben veszi tudomásul. Ha pedig egy gyerek szeretetlennek érzi magát, mesélhet az anyja akármit, benne van a hiba: nem a gyereket szereti, hanem önmagát, Önmaga öntudatlan vágyait, vagy terveit szereti csak a gyerekekben.

A szeretet szerepe a nevelésben elhárítása azoknak, *de csakis azoknak* az akadályoknak, melyeknek a tökéletlen fejlettségű gyerek a maga erejéből nem képes megfelelni. Ezáltal a gyerek nem juthat olyan helyzetbe, hogy fogyatékoságát tapasztalhasa. Ez a gondozó szeretet lelki változata az állati gondozó ösztönnel. Bár egyes túlzó individuálpszichológusok (Ada Beil) kétségbevonják az anyai szeretetnek a nőre jellemző speciális voltát, nem lehetünk velük egy véleményen. Adler tanával ellenkeznénk, ha az általános elvek kedvéért sutba dobnánk biológiai ismereteinket. Ezáltal olyan helyzetbe kerülnénk, mint Freud túlzó követői.

A szeretet hiánya, a gondozás hiányát is jelenti, mert, mint a csecsemő példáján az előbb is láttuk, a gondozás követelménye a lelki funkciókra is ki kell terjedjen. A gyerek csak anyjával együtt teljesértékű és anélkül hamar tapasztálni fogja fogyatékoságát. Az anya a közösséghez vezető híd és nélküle a gyerek aszociálissá, esetleg antiszociálissá válik. Érdekes az a kitartás, mellyel a magukat szeretetlennek érző gyerekek küzdenek az őket megillető anyai szeretetért, még olyankor is, amikor ez a küzdelem az anya ellen irányulónak latszik. A küzdelem módjainak és következményeinek leírása azonban már a neurózisokról szóló fejezetbe tartozik. A

szeretlenséggel egyenlő mértékben káros zavarokat képes elpidézni az elkényeztető nevelés. A nevelés célja ugyanis az, hogy módot adjon a gyerekek képességei kifejlesztésére. A kényeztető nevelő önös majomszeretetében maga végzi el a gyerek helyett feladatát, miáltal az önállótlanná és gyakorlatlanná válik. Ezáltal rövidesen az a helyzet áll elő, hogy a gyerek anyja segítsége nélkül képtelen lesz feladatainak eleget tenni és minden nehezebb feladattal kapcsolatban, melynél magára van hagyva, átéli tökéletlenségét. Ez az oka annak, hogy az elkényeztetett gyerekek többnyire az iskolában mondanak először csődöt, ahol saját erejükre vannak utalva.

Zavart okoz a "családi szerv" működésében az is, ha a szülők nevelési módja erősen eltérő. Amit az egyik enged, a másik eltiltja, miáltal megnehezítik a gyerek tájékozását a szabad és nem szabad között. A szülők különböző bánásmódja az oka annak, hogy a gyerek többnyire az egyikhez ragaszkodik. A fejlődés normális menete az, hogy a kisgyerek nemere való tekintet nélkül az anyjához húz jobban. Később azonban tekintettel arra, hogy az anya inkább kisleányt, az apa viszont leányának fogja pártját, (Freud) a gyerek gyakran az ellenkező nemű szülőhöz kötődik, saját neműjére viszont féltékeny, mert a másikat szeretné teljesen kisajátítani. Ez adja az Oidipusz komplexum téves látszatát.

A szülők egymáshoz való viszonyának zavarai megbontják a gyerekekben a családba, mint biztos támaszba vetett hitet, miáltal helyzetét bizonytalannak érzi. Viszálykodó, vagy elvált szülők gyerekei többnyire neurotikusai. Hasonlóan fogyatékos-ság-érzés keletkezik a félárva gyerekekben, akiknek életében hiányzik a fogyatékosukat kiegyenlítő egység teljessége.

Jellegzetes módon határozza meg a gyerek fejlődését a testvéri sorban lévő helyzete. Annak, hogy egy családon belül olyan különféle jellemeket találunk, nem annyira az átöröklött tulajdonságok variálódása az oka, mint az, hogy bár milliójuk közös, helyzetük különböző.

Az egyetlen gyerek helyzete közismert. Szülei minden szeretetüket rája pazarolják, a szeretetnek túlzó, haszontalan formájában. Fejlődési vonala többnyire az elkényeztetett gyereké. A szülői ambíció benne akarja minden törekvését beteljesíteni,

viszont a feladatok gyakorlására nem adnak néki alkalmat. Ezáltal képességei és feladatai között számára áthidalhatatlannak érzett szakadék keletkezik, mely fogyatékoság-érzést kelt benne.

A legidősebb gyerek eleinte az egyetlen gyerek helyzetében él. Annak mindén hátrányával súlyosbítva, testvére születése által egyszerre megváltozott állapotba kerül. Nem lesz többet a család egyetlenkéje, úgy érzi, hogy őt elhanyagolják, anyja szeretetét egy jogosulatlan idegen vonja el tőle. Neurózisok kitörése gyakran vezethető vissza a kisebb testvér születésére. . Az elkényeztetett idősebb ilyenkor gyakran dührohamokat kap, földhöz veri magát, követeli, hogy testvérkéjét dobják ki, fenyegetőzik, hogy ki fogja tekerni a nyakát, Később, mikor öccse fejlődésben kezdi utolérni, igyekszik az első helyet megtartani, erőszakos, parancsoló lesz. Ha a vezető szerep megtartása nem sikerül, önérzésének katasztrofális csökkenését vonlTja maga után. Az elbátortalanodottságnak legsúlyosabb eseteit vezető szerepükből kiesett legidősebb gyerekeknél tapasztalhatjuk.

A második gyerek tudatraébredésekor egy nála hatalmasabb konkurencsall találja magát szemben, akihez képest minden tekintetben fogyatékos. Ha nem nagy a korkülömbőség, csakhamar felveszi vele a versenyt és állandóan azon igyekszik, hogy semmi tekintetben sem maradjon el. A második gyerek a tipikus "versenyfutó".

A legfiatalabb gyerek összes testvérei között leglehetősebb. Bárkivel is hasonlítja össze magát, mindenki erősebb, működésképesebb nála. Hogy milyen alacsonyan érzi magát, az azokból a magasságokból látszik, melyekre vágyik. A mesék és mondák legkisebb gyerekei azok, akik bátyjaikon túltéve kiharcolják a sikert. Ha azonban a helyzet olyan, hogy bátyjai annyira kiváló képességűek, vagy az ő bizalma olyan kicsi, hogy a versenyt nem meri felvenni, fogyatékoság-érzése hatványozódik. — A testvérek versengésének iskola-példája a Következő család:

A legnagyobb fiú élénk, játékos, verekedő kisgyerek, elemiben jó tanuló. 9 éves korában nagyobbik öccse a csa-

lád érdeklődésének középpontjába kerül versei miatt. Ekkor elkedvtelenedik a tanulástól, erőszakos lesz. Csakhamar filozófiával kezd foglalkozni, majd esztétikával, ami által öccsének veszedelmes konkurensévé válik. Apja akaratából apja foglalkozását választja, de tovább is filozófiával foglalkozik, tanulmányaival elmarad. Abban a mértékben, amint öccse halad, ő zárkózott lesz, ingerlékeny, tettelegesséig menő heves indulatkietöréseket produkál. A második gyerek angolkóros volt, nehezen tanult meg jární. Bátyjára úgy emlékszik, hogy az hatalmasakat rúg. 9 éves korában véletlenül egy rimes sort mond, amit a család nagy gaudiummal fogad és reklámoz. Ezen felbátorodva a versírásra adja magát és szüntelenül erre treníroz. Amikor később az iskolában konkurenciára akad, abbahagyja a versírást és esztétikába kezd. Ettől bátyja hasonló irányú érdeklődése miatt válik meg. Természettudományi pályára lép, de ettől is csakhamar elmegy a kedve. Mindenkiel versenyez, mindenkiben a bátyját látja és mindenkínél gyengébbnek, fogyatékosabbnak érzi magát. A legkisebbnek már nem jutott alkalom szellemi versenyekben babérokra, azért ő a jó házi fiú. Egész életében bizonyítékokat gyűjtött fogyatékoságára nézve, ezáltal fejezvé ki, hogy ő is szívesen versenyezne, de hát nincs képessége. Ez az álláspont is egy formája, — csakhogy elbátortalanodott formája — a versenynek. Egy gyerekkori fényképükön jellemzően fejezik ki helyzetüket. A legnagyobb összeszorított öklökkel, beharapott ajakkal, a második az elhivatottság büszkeségével mered maga elé, a legkisebb homlokba fésült lányos hajzattal, szelíden.

A család vagyoni és szociális helyzete különösen akkor kezd hatni a gyerek önértékelésére, mikor már módjában van magát társaival összehasonlítani: az iskoláskorban. A vagyoni helyzet kedvezőtlen volta közvetve azonban már korábban is érezteti hatását. A proletár gyerek már legzsenyébb korában érzi osztálya előnytelen helyzetét. A dolgozó anya nem ér rá vele foglalkozni, amit az anyai szeretet hiánya formájában vesz a gyerek tudomásul. Az anyagi gondok, az egzisztenciális bizonytalanság a családban ingerlékeny hangulatot teremtenek és a gyerek gyakran magán kénytelen érzékelní a feszültség

kirobbanását. Nagyobb testvéreire bízva, később az utcán nevelkedik, számára fenyegetőnek látszó veszélyek és reális megpróbáltatások közepette. Iskoláskorában azt látja, hogy a jómódú gyerekek jobb ruhában járnak, édességeket esznek, esetleg kedvezőbb elbánásban van részük. Amennyiben nem részesül osztályöntudatos nevelésben, a különbséget saját fogyatékosága rovására könyveli el, A nélkülözött gazdagság látszik előtte a legfőbb jónak és állandóan a hiányzó javak után sóvárog. Kéjszomj fejlődik ki benne vezető motívum gyanánt. Megpróbáltatásai, utcai harcokban szenvedett vereségei a társadalom ellenségévé teszik és elzüllöttté válik. A munkát fogalmi összeköttetésbe hozza a nyomorral és tehernek tartja. A proletárlány ez okok miatt ki van téve a prostitúció veszélyének.

A gazdag gyerek helyzete, ha kényelmesebb is, de nem sokkal szerencsésebb a proletár gyerekénél. Anyja helyett többnyire más személy gondoskodik ápolásáról és neveléséről. A valóságtól elzárt, légüres környezetben él, mely elhárítja útjából a reális feladatokat. Speciális életkörülményekbe tanul bele, melyeknek megváltoztával nem képes új formákba beilleszkedni. Ezért lesz öngyilkos a milliárdos, aki annyira tönkrement, hogy csak néhány milliója maradt.

A kispolgári osztály gyerekeinek aránylag jól megy, amíg a család keretein belül élnek. A család a kispolgárságnál képez legerősebb egységet és ezen belül meglehetősen harmónia uralkodik. A családon túli közösséget azonban elhanyagolja a rövidlátó kispolgári ideológia és az annak szellemében felnőtt gyerekek a közösségben magára marad, ami — mint látni fogjuk — szintén fogyatékoság-érzést eredményez.

Külön megemlítést érdemel a csodagyerek helyzete. Neurotikusán ambiciózus szülők gyerekeikben valami rendkívüli kiválóságot igyekezvén felfedezni, állandó dicsérésekkel, teljesítményeik túlértékelésével gyerekeikben az elhivatottság hitét keltik. A gyerek, akinek önbizalmát erősen fokozza ez az állapot. eleinte belemegy a játékba, szorgalmasan treníroz, hiszen a kiválóság elismerése a minden élőlényben élő érvényesülni-törekvés tüzeire önt olajat. Nemsokára azonban a szülők által elvárt eredmények meghaladják a gyerek teljesítőképességét, a

reá rótt feladat és önértékelése közti különbség oly nagyfokú fogyatékoság-érzést eredményez, amelyből a neurózison kívül nem talál más kivezető utat.

Részben a szociális, részben a szervi szempontokhoz tartozik a nemi hovátartozóság kérdése. Társadalmunk szociális berendezkedése ugyanis kivételes helyzetet teremtett a férfi számára és mint ez ilyenkor szokás, igyekszik elhitetni, hogy ez örök idők óta fennálló törvényszerűség. Közfelfogásunkban uralkodó értékek javarésze a férfiasság fogalmához kapcsolódik, azzal került "junktim"-ba. Bátorság, hatalom, hősiesség, erő, igazság mindmegannyi "férfias" tulajdonság. Ezzel szemben a nő elnyomott, gyenge, bátortalan, hamis hírében áll. A leánygyerek tehát fiútestvéreivel szemben kedvezőtlen helyzetben van, mely kitűnik a helyzettel szemben tanúsított állásfoglalásából. (L. nemek harca.) A fiúra viszont a férfiasság fikciójának elérésével kapcsolatban olyan feladatok nehezülnek, melyeknek megoldására alig érzi magát képesnek. *A férfi a ma kultúrájának csodagyereke*, a csodagyerek helyzetének minden hátrányával egyetemben.

Fogyatékoság-érzés keletkezhetik egész csoportokban és fajtákban, melyek idegen embercsoportok közé ékelve kisebbségben élnek. Ez a "kollektív fogyatékoság-érzés" (Székely B.) nyilvánul meg a szétszórt zsidóság kompenzációs törekvésében.

Végezetül fogyatékoság-érzést okozhat minden átlagtól való eltérés, feltűnő nagyság, kicsinység, sajátságos arc, alak, hajszin stb., egyszóval minden, ami a közösségből bármilyen módon kiszakít. Az egyén teljes értékét csak a közösségben érheti el.

5. A FOGYATÉKOSSÁG-ÉRZÉS KOMPENZÁCIÓJA, A SZEMÉLYISÉG FEJLŐDÉSVONALA.

Minden élő lény, akár kész szervműködésekkel, akár viszonylagos tökéletlenséggel jön a világra, megmaradását, *biztonságát* állandóan fenyegető veszélyek közepette éli át életét. E veszélyekkel szemben védekezni igyekszik, egyrésztől

szervezetének és reakcióinak speciális kialakításával, másrésről bizonyos helyzetbeli biztosításokkal, pl. azáltal, hogy ellenségei elől fákra menekül, barlangokba húzódik, sűrű erdőbe veszi magát. Ez a védekező, *biztosítási törekvés*, — melynek célja az életnek és véle kapott adottságoknak megtartása, lehetőségig való kifejlesztése és továbbfejlesztése, — az embernél legvariábilisabb szervműködésének, a lelki működésnek útján, bonyolult, de előbbivel azonos értelmű történéssé válik.

A csecsemő kezdetleges életműködései tisztára reflexesek. Szopás, bőrreflexek, az "ijedtségreflex" átöröklött készségként automatikusan jelentkeznek. Egyes szervek esetleges fogyatékoságának kompenzációja a 2. fejezetben ismertetett szervi kompenzáció útján történik. Nem sok idő múlva azonban a csecsemőben a megismételten átélt hiányok valami homályos, inkább szervi emlékezésképpen rögződnek. Fejlődése folyamán mind több és több olyan tapasztalatot szerez, melyek kellemetlen érzéssel azonosulva rögződnek kezdetleges emlékezetében. Egyeseknek orvoslását már egész korán megtalálja. Az éhség vagy tisztátalanság által okozott kellemetlen közérzet reflexes úton sírást vált ki a csecsemőnél. Ez a kezdeti sírás még korántsem érzelem-megnyilvánulás, hanem automatikus biológiai reakció. A sírás eredménye normális körülmények között az, hogy az anya figyelmessé téve, igyekszik gyerekeit a kellemetlen közérzetet előidéző októl megszabadítani. Bizonyos idő múlva a csecsemő megtanulja ezt az összefüggést és az anyai gondozással járó kellemes érzést igyekszik olyankor is előidézni, mikor arra nem is volna szüksége. A csecsemők már egész korán felismerik azokat a személyeket, akiknél sírással el lehet érni, hogy felvegyék, ringassák őket. A sírást, mely az anya figyelmét felkelteni hivatott biológiai célú reakció volt, felhasználják *egyéni céljuk* érdekében. Gyakorlott megfigyelő ezt a sírástípust az előbbitől meg tudja különböztetni. belemagyarázás nélkül, erőszakos, követelő, nem őszinte jellege van. Ez az a jelenség, mellyel kapcsolatban a gyerekek e "elrontása" elkezdődik.

Ehelyt kell röviden megemlékeznünk a csecsemők u. n. neuropatiás konstitúciójáról", mely a gyermekorvosok közt meg mindegyre vita tárgyát képezi. Ebbe a csoportba tartozó

csecsemők már újszülött korukban élénkebb reakciójúak. Hevesen sírnak, rúgkapálnak, belévörösödnek, reflex-tevékenységük fokozott. Későbbi korban állítólag ezekből válnának az ideges, nehezen nevelhető gyerekek. Ha meg is engedjük, hogy ez az összefüggés helytáll, még semmit sem tudunk annak mechanizmusára nézve. Bennünket ipsz.-okat érdeklő kérdés az, hogy ez a konstitúció szükségszerűleg idegességhez vezet-e, vagy csak előkészíti a talajt. Utóbbi esetben nincs más jelentősége, mint bármely más szervi fogyatékoságnak, vagy rendellenességnek. A neuropátiás csecsemők fokozott reflex-ingerlékenysége, melyhez nagyobb sírási hajlam is hozzátartozik, többnyire arra készíti a szülőket, hogy a gyereket saját kényelmük érdekében felvegyék és ringassák. Ez a tény pedig a fentebb ismertetett személyi célirányúság érdekében a csecsemőt eme viselkedésének minél gyakoribb megismétlésére készíti és mire az általában annak vett lelki élet kibontakozik benne, a gyerek már a család terrorizálójává nőtte ki magát. Intézetekben, ahol a csecsemő ilyenmű megnyilvánulásait nem veszik tekintetbe, a neuropátiás jellem sokkal ritkább, mint a privát praxisban. Szülőotthonokban az első 10 napban a neuropátiás újszülöttek, bár a kezelésnél a többiekénél sokkal élénkebben reagálnak, mely viselkedés a szülőknél és gondozókban a "mérgeesség" látszatát kelti, éjjel époly nyugodtan alusznak, mint a többiek.

Amint a csecsemő érdeklődése túlterjed a táplálkozási szükségleteken, egyre bővebb alkalma lesz tehetetlenségének átélésére. A látott és megkívánt tárgyakat nem képes megközelelni, kívánságait nem tudja kifejezni és mikor már evégből beszélni is megtanult, vágyainak javarészét a felnőttek, akiktől függ, nem teljesítik. Bizonytalan, tapogatózó ismeretszerzése száz meg száz ismeretlen jelenséggel állítja szembe, melyek között nem tud eligazodni. A tájékozódás mindig csak fix ponttól kiindulólág történhetik és az az élmény, melyet a kisgyerek számtalan, megfejthetetlen új élménye között mindig és újra átél, *saját fogyatékoságának érzése*. Szükségszerűleg ezt veszi fel tehát kiindulásának alapjául és a többi jelenségeket éhez viszonyítja.

A fogyatékoság szubjektív átélése, — ismét hasznos célú

biológiai reakcióképen — elviselhetetlenül kellemetlen érzést kelt az átélés alanyában, amiért az az érzéstől szabadulni igyekszik, azáltal, hogy igyekszik teljesértékűvé válni. Ez az a pont, ahol a fogyatékoság túlkompenzálásának biológiai folyamata áttevődik lelki térre. A kisgyerek magatehetetlenségének ellentétéképpen érzékeli a felnőttek mindenhatóságát és szeretne hozzájuk hasonlóvá válni. Szükségszerűleg, öntudatlanul is, a teljesértékűséget, a hatalmat a mindenhatóságot választja ideáljául. Mivel pedig gondolkodása differenciálatlan, nüanszbeci különbségek elkülönítésére képtelen, sematizáló, a követendő elvet megszemélyesíti környezetének valamely — az ő szemében hatalmasnak tetsző — személyében. Ez a személy többnyire az apa, később változik aszerint, kit lát a gyerek leghatalmasabbnak.

Ez az elérendő, kitűzött cél második fix pontjává válik a gyerek tájékozásának. Maga által választott fiktív pont, melyet hol egyenes, hol kerülő úton állandóan követ. Ideállá, *vezérképpé* szenteli, melynek elérése van hivatva őt fogyatékoság-érzésétől megváltani. Fejlődésvonala a saját fogyatékoság-érzése és vezérképe között húzott vonalon, a vezérvonalon mozog, mely egyéniségének, jellemének meghatározójává válik. Minden részlettörekvése azon egységes vágyában összpontosul, hogy fogyatékos, bizonytalan, tehetetlen lényből biztos tájékozású, erős, mindenható teremtés legyen.

Ezen kezdetleges, differenciálatlan, valóságnak meg nem felelő szemléleti mód, mely a tehetetlen és mindenható ellentéte körül csoportosul, rányomja bélyegét lelki élete kifejlődésének minden fázisára. Különösen ott, ahol a gyerek amúgy is bizonytalan helyzetét szervi fogyatékoság is súlyosbítja, fogyatékoságának érzése egy pillanatra sem távozik tőle, ami minden cselekedetének, megnyilvánulásának, aktív és passzív magatartásának állandóan egységes irányában jelentkezik. Nem csupán minden cselekedete irányul arra, hogy hatalmi ideálja megközelítését előmozdítsa, hanem apperceptív működése, emlékezése, asszociációja, ítéloképessége a cél érdekének megfelelőleg fejlődik ki. A külvilág jelenségeinek érzékelése és tudomásulvétele nem a külső ingereknek megfelelő mechanisztikus módon raktározódik el agyában, hanem annak megfelelőleg,

hogy az *helyzetét javítja vagy rontja-e*. Tapasztalatgyűjtése *tendenciózsússá* válik, az egyéni szempontja számára hasznosíthatókat emeli ki. A tapasztalt jelenségeket mindig az *ellentét-szempontból* itéli meg, a "tehetetlen-mindenható" ellentét-párjának analógiájaképen.

Célja elérésére irányuló törekvése bizonytalan tapogatózás formájában indul meg, mely közben pozitív és negatív eredményeket kaphat. Például, ha az asztalról le akar valamit venni és nem éri el, ez a "negatív eszköztapasztalat" (Künkel) fogyatékoság-érzését súlyosbítja és csökkenti önérzését. Ha rájön arra, hogy székre állva a tárgyat le lehet venni, a pozitív eszköztapasztalat önérzésének növeléséhez járul. Ha lebukik a székről, ismét visszaesik önérzése. Ennek a váltakozó eredményű kísérletezgetésnek tapasztalatai az önérzés emelkedését és azzal járó kellemes érzések megismétlődését előidéző cselekedetek megismétlésére serkentik és az önérzés csökkentését okozó események elkerülésére készítetik. Mivel mindent vezérképe szempontjából lát jónak vagy rossznak, *kialakuló vilásképe* a vezérképnek megfelelőleg formálódik.

Aktivitása, fejlődőképessége, mely természetes, magával-hozott biológiai készség, szintén átmódosul, egyirányúvá formálódik, vezető elvének megfelelőleg. A veleszületett, spontán kifejlődött képességeknek célirányossága, az élet megtartására továbbadására, fejlesztésére irányuló működés-rendszerek *biológiai finalitása* a személyi célirányosság, az érvényesülési, hatalmi törekvés szolgálatába áll, *átcélosul*.

A vezérkép hipnotizáló ereje energiakészletének minden felhasználásával hallatlan erőlködésre, tréningre ösztökéli a a fogyatékoság-érzésétől szabadulni igyekvő egyént. Minél mélyebben érzi magát, annál magasabbra törekszik. Ő "a mindig-vezetett" vezető akar lenni, király, rablóvezér kocsis, soffőr stb. A mindenkinél kisebb, mindenkinél nagyobb szeretne lenni. Jellemző erre a feszült lelkiállapotra a következő példa, melyre még más szempontból vissza fogok térni:

Az 5 éves Lacika, gyengén fejlett, aszténiás testalkatú, erősen rövidlátó és kancsal. 5 éves korára magától megtanulta a cégtáblák betűit olvasni, leír és elolvas hattagú szé-

mokat, állandóan érdeklődik a technikai eszközök iránt. Egy nap az kérdi anyjától: "hány éves leszel te, mire én *óriás* leszek?" "Hogyan óriás, akkora talán, mint doktor bácsi?" "Nem, nagyobb, *mindenkinél nagyobb, hogy mindent elérjek.*" Arra a kérdésre, hogy mi akar lenni, azt válaszolja: "*fiú*". "Milyen fiú?" "Pilóta, hogy *mindent felülről lássak.*"

A vezérkép elérésére irányuló út milyenségének meghatározója mindenkor a gyerek önfelbecsülése, saját képességeiről alkotott Ítélete. A célul kitűzött ideál nem esik ugyanis szükségszerűleg a biológiai célirányosság irányába. A hatalmi törekvések célja immár az *önézés emelése*, mely *kerülő úton* is elérhető. Az objektív fejlődési, kiegyenlítési törekvés az idegrendszeri túlkompenzáló mechanizmus útján szubjektív térre tolódott át, ahol úgy az előre —, mint a félre-fejlődés lehetőségei sokszerebbek.

A negatív eszköztapasztalat kétféle elhatározást eredményezhet a gyerekekben. Vagy megismétli annyiszor, amíg végre sikerül, vagy, pedig attól kezdve elkerüli. Ez pedig attól függ, mekkora a *magabízása*, képesnek tartja-e: magát a feladat elvégzésére. Ha igen, ez hozzájárul, önérése emeléséhez és ennek az útnak vág neki. Ha nem, igyekszik a dolgot úgy intézni, hogy a jövőben ismételtelen előfordulható hasonló helyzeteket elkerülje: igyekszik *különérését biztosítani*.

A pozitív önértékelés eredményeképpen a gyerek tréningbe kezd, hogy kitűzött célját megvalósítsa. Gondoljunk arra a kitarásra amellyel a kisgyerek a felnőtted járásmódjára, a kétlábonjárásra gyakorol. Eleinte ataxiás mozdulatait a célirányította munka mind biztosabbá teszi. Kitapasztalja és begyakorolja azokat a módokat, melyekkel akaratát környezetére ráerőszakolja. Érzelemlilága aszerint alakul ki, amint azt fiktív célja megkívánja. Célja elérését elősegítő körülmények kellemes, azt gátlók kellemetlen érzelmi reakciókat keltenek benne. Ez és nem a kéjelv, vagy az életöszton az, ami cselekedeteit dirigálja. Vezérvonala értelmében az egyén számtalanszor cselekszik olyasmit, ami számára kellemetlen érzéseket okoz és neurotikus, ha vezérelve az étellel összeütközésbe kerül, sokszor inkább az életet hagyja el. Érzelmében azokat a reakciókat, melyek

hatalmi törekvését elősegítik, tökéletességig gyakorolja. Dühkitörések, dac, erőszakoskodás, mindmégannyi eszköz, hogy akaratát környezetére rákényszerítse. Minél mélyebb önértékelése, annál türelmetlenebb, erőszakosabb támadási kedve. Kategorikus imperatívusza így hangzik "úgy kell cselekednem, hogy mindenképen a helyzet ura legyek". (Adler) Megszemélyesített ideálját, aki legtöbbször az apa, mindenben utánozni igyekszik. Felveszi gesztusait, hangsúlyát, szokásait. Igyekszik hatalmát az anyára kiterjeszteni, ami később az Odiusz-komplexum téves szemléletét keltheti. Később esetleg apjánál hatalmasabb akar lenni, véle ellenkező szokásokat vesz fel, jellemében az apa negatívumát adja. A vezérvonal ilyenmű megváltozása nem a cél, csupán az út megváltozását jelenti és olyankor áll elő, amikor az eredeti vezérvonal folytatásához való önbizalom elfogy. Ilyenkor az egén kerülő úton igyekszik eredeti célja felé.

Péter apja kiváló, nagyműveltségű tudós, aki azonban a mindennaptól távol áll és magábavonult életet folytat. A fiú túlságosan ambiciózus anyja hatására magasra törekszik, apjával egyenlő, apjánál nagyobb igyekszik lenni. Zenével foglalkozik, melyben sokra viszi és 15 éves korában, mint leendő zsenit tekintik. Ezzel, párhuzamosan azonban önbizalma egyre csökken, (1. a csodagyerekekről mondottakat) lehajtott fejjel jár, alig muzsikál. A pályaválasztáshoz közeledvén, egyszerre frontot változtat. Praktikus pályára megy, elveti művészi ambícióit és igyekszik a praktikus életbe beletanulni. Ezt azonban olyan ambícióval, túlzásokkal és gyerekes eszközökkel teszi, mint az életstílusát kezdő 3-4 éves gyerek. Kidüllesztett mellel jár, harsányan beszél, önmagának vállalára vereget minduntalan, úgy képletesen, mint valóságban, fennen hirdeti szerencséjét és ügyességét. Történeteket mesél apjáról, melyekben bár látszólag tisztelettel, de lényegében kifarukítja apjának életrevalótlanságát. Ha apját valami kellemetlenség éri, nem tudja magát visszatartani attól, hogy ugrándozásokkal és hangos ujjongással ne adjon kifejezést örömeinek.

Ez a "jellemváltozás" ipsz. nélkül nézve, megfejthetetlen jelenség. Valaki 16 éves koráig félénk zseni-növendék, 18 éves korától pedig önbizalomtól duzzadó (legalább is annak látszó) praktikus fiatalember. Ha ellenben vezérképét és ahoz való viszonyát vizsgáljuk, semmi feltűnőt nem találunk. Apjánál nagyobb akart lenni, mely törekvés gyerekkori szemszögéből a "mindenkinél nagyobb" fogalmával látszott azonosnak. Mivel egyik úton úgy látta, nem sikerül, kerülővel indult el ismét az eredeti cél felé.

A lelki téren lefolyó kompenzáló törekvés célja, — mint mondtuk — a személyiség érzésének, az önérzésnek emelése, melynek elérése céljából az egyén, ha bátorsága, önértékelése kicsi, más eszközökhöz folyamodik. Hogy a negatív eszköz és céltapasztalat önérzését ne csökkentse, bebiztosítja magát minden olyan eshetőség ellen, amelyben azt veszedelem fenyegeti. Evégből olyan érzelmi készségeket fejleszt ki, értékelését úgy alakítja, hogy az objektíven fenyegető környezethatások személyiségéhez ne férközhessenek. Elkerüli a veszedelmes szituációkat, az elkerülhetetlenek jelentőségét *lebecsüli*. Környezete elleni harcot titokban folytatja, azt a látszatot keltvén, mintha környezete kedvére cselekednék. Fogyatékoságát felhasználja előnyök kicsikarására. Igyekszik infantilis magatartását megőrizni, hogy felhasználhassa az avval járó előnyöket. Szüleivel szemben engedelmes, szófogadó magatartást tanúsít, csakhogy ne kelljen a dacot esetleg követő kudarc következményeit elviselni. Az állatvilágban biológiailag célszerű félelmet, — mely a fontolgtatás képességét nélkülöző állatnál a veszedelem előli menekülést elősegítő eszköz — a gyerek hatalmi törekvésének megfelelőleg *útcélosítja*. A félelem egyike a neurotikusok leghatásosabb és leggyakrabban használt fegyvereinek, melyet begyakorolva a legváltozatosabb körképeket képesek produkálni. Az eredetileg "negatív tropizmus" a kerülő, rejtett támadás harci eszközévé válik. A magabízó gyerek félelme által magához láncolja környezetét, bünteti őket, szorgalmi feladatot ró rájuk. Gyengeségére hivatkozva feladatait másokkal végezteti el. Passzív magatartásával elkerüli mások támadásait, maga pedig rejtekből támad. Fogyatékoságára később is sokszor hivatkozik, de ez az állapot már nem azonos az eredeti fogyatékoság-érzéssel. A

kifejlett jellemű egyén fogyatékoság emlegetése, kifogás: mentegetése a feladatok előli kitérésének. A lelkipurdalás, önvádolás, bűntudat, épúgy a fiktív felülemelkedést szolgálják, mint az erőszak és támadás, csupán az eszközök különbözőek. A gyerek sematizáló, primitív felfogása összeköttetésbe tőz különböző kategóriákat, kettős hatalmi szemléletének analógiája alapján. Társadalmunk konvenciója kultúránkban uralkodó társadalmi helyzet alapján a férfit a nőnél magasabbrendűnek tartja, mely értékelés a konvenciókban és a nyelv kifejezéseiben minduntalan megnyilvánul. A gyerek azt tapasztalja, — kevés kivételes családi helyzettől eltekintve — hogy az apa, a férfi, hatalmasabb, erősebb, ezért a férfi fogalmát kapcsolatba hozza a teljesértékűség, a hatalom, a "fenn" képzeteivel, míg a nő fogyatékosat, gyengét, a "lenn" levőt jelenti szemében. Ez a junktim (junktimnak nevezzük össze nem tartozó fogalmak érzelmi eredetű kapcsolását) vezérvonalába illesztve, arra készíteti, hogy a "nőies"-től a "férfias" felé igyekezzen haladni. Mindkét nemű gyerek eredetileg férfi akar lenni, küzd a fogyatékoság, a nőiesség ellen. Ezt a folyamatot nevezi Adler *férfias tiltakozásnak*. A nemi szereppel ismeretlen gyerek lehetségesnek tartja, hogy fiúból lánnyá, lányból fiúvá alakuljon. A "kasztrációs komplexum" alapját ez a primitív felvétel képezi. A "férfias - erős - fenn" és "nőies - gyenge - lenn" ellentétpárjának junktimja végigkíséri az embert az egész életén és alapjává válik a neurotikusok fokozott szexuálszimboliztikájának. (1. ott) A példában említett Lacikánál a "fiú, óriás és pilóta" iskolaesetszerűen igazolják Adler tételét. A neurotikus és a művész "nőies" viselkedése a fogyatékoság-érzés kerülésén megkísérelt kompenzálásának jelensége. Az engedelmisség szelídség, félénkség eszközével megkísérelt érvényesülés, férfias tiltakozás "nőies" eszközökkel. A nemi szerepe jelentéséről tájékozatlan gyerek érdeklődésének magvát ez a probléma képezi. A fogalmak összekeverése következtében nem képes önmaga előtt tisztázni, mi is az, ami fantáziáját foglalkoztatja és megismerési törekvése diffúz, minden tárgyra vonatkozó kérdések alakjában nyilvánul meg. A 3-4 éves gyerek folytonos érdeklődése közismert jelenség. Ez a kérdésözön akkor csökken

illetve szűnik meg, amikor a gyerek a nemi szerep különbségével és megváltozhatatlan voltával tisztába jött.

A szexuális színezetű junktim szempontjából a gyerek fejlődése korai szakában kettős helyzetben van. Egyrésztől tehetetlen, gyenge, fogyatékos, engedelmeskedő, azaz: nőies; másrésztől hatalomratörő, támadó: férfias. Ez a "*lelki hermafroditizmus*" képezi Adler szerint a neurózisok egyik magvát. A neurotikus életében tapasztalható ingadozás, a "vonakodó magatartás", az ide-oda, előre - hátra lépés, melynek célja többnyire az elhatározások kitolása, onnan származik, hogy a neurotikusnak gyerekesen fiksált vezérvonalában a nőies és férfias impulzusok egymást váltogatják.

A hatalmi törekvések itt vázolt egyoldalú beállítottsága a valóságban teljességgel sohasem tapasztalható. A *veleszületett* közösség-érzés megfékezi a hatalmi vágy antiszociális tendenciáit. A gyereknél környezetével való kölcsönhatások következményeképpen egy ellen-fikció lép fel, a közösség fikciója, azé a tényező, mellyel minden körülmények közt kénytelen számolni. Normális viszonyok közt a két fikció közt harmónia jön létre és az egyén a közösség törvényeinek tekintetbevételével törekszik célja elérésére. Ám minden olyan konfliktussal kapcsolatban, mely az eredeti fogyatékos-érzést fokozza, a támadó társadalomellenes törekvések felszínre kerülnek és a fejlődés útja az idegesség, vagy a bűnözés irányába kanyarodik.

Azon reakciómodok összessége, melyeket az egyén vezető elvének elérése végett kitermelt, adja az egyén *személyiségét*. A személyiség egy állandósult grimasz, mely folyton a vezérkép felé tekint. Pantomim-megszemélyesítője azoknak a lelki jelenségeknek, melyek egy cél érdekében ismételtelen felidézttetvén begyakorlódtak. A latin "persona" szó, mely a tragédiák szereplőinek álarcát jelenti, szimbolikus kifejezője az Adler értelmében meghatározott személyiségnek. A görög és római színész olyan kifejezésű álarcot hordott, amilyen arckifejezésre a végjelenetben volt szüksége. Erre a "végjelenetre" készül az egyén egész életén át és minden megnyilvánulása csak annak szempontjából érthető. Az ember minden tudatos, vagy tudattalan cselekedete, érzelme, gondolata, álma, mind a végjelenet irányába mutat. Egész élete állandó tréning arra, hogy az elején

feltett álarccal a végén azonos legyen. A személyiség gesztus, tragikus, vagy komikus, mindegy, *az irány* a fontos. Valakit megérteni annyit tesz, mint meglátni az irányt, amely felé halad, megismerni a célját.

6. AZ IDEGES JELLEM.

A vezérkép, mely a fogyatékos-ság-érzés ellenkezőjéhez hivatott elvezetni az individuumot, — mint említettük — nem reális cél, csak eszköz, az életben való tájékozásra. Olyasmi, mint a tudományos munkában a munkahipotézis: fikció. Ha a tudományos munkálkodó valamely témába kezd, tudja miből indul ki és mit szeretne elérni. Ha azonban kutatása közben olyan eredményekhez jut, melyek kitűzött céljától különböznek, a realitást választja és nem ragaszkodik munkahipotéziséhez. Mindenki, aki tudományosan dolgozott, tapasztalhatta, hogy mily ritka az az eset, mikor az ember az előre kitűzött eredményt éri el. Az *objektív* kutatót ez a tény azonban legkevésbé sem érinti, ő az igazságot és *nem a maga igazát akarja* elérni.

Viszont valamennyien ismerünk olyan szerzőket, akik, hogy kitűzött tételüket igazolják, tudatosan, vagy tudattalanul meghamisítják a tényeket. Ez a példa teljesen identikus az egészséges és ideges ember azon magatartásával, melyet vezető fikciójával szemben tanúsít.

A "fikció" fogalma olyan célkitűzést jelent, melyet magam tűztem magam elé avégből, hogy általa tájékozódjam. De ez a fogalom magában viseli azt a megállapodást, mely szerint: úgy cselekszem, mintha a fikció igaz volna, de tudom, hogy nem az. Ilyen fikció például a földgömbnek délkörökkel való felosztása, mely nem létezik ugyan, de a hajózásban nélkülözhetetlen. A matematikában, fizikában számos fikciót használunk. Pl. a szabadesésben felvett azon D. t. időpont, mely alatt a szabadon eső test gyorsasága állandó, a valóságban nem létezik, de általa meghatározhatjuk a gyorsulást. Lelki működésünk fikciók felvételére van berendezve és végeredményképen egész elvont gondolkodásunk alapját képező fogalmakat fikcióknak tekinthetjük. Sőt, az a tény, hogy a tudományban néha ellenkező

nézetek körül — mondhatni — késhegyre menő harcok folynak, szintén annak a következménye, hogy mindkét fél valóságnak tartja fikcióit. A tudományos pályán működőket előbb az emberi gondolkodás lehetőségeinek határai felől kellene kioktatni.

Az az egyén, aki megtalálta fogyatékoság-érzéséből a kiutat, akinek sikerült a közösségbe eljutnia (1. 3. fejezet), vezérképét nem is tekinti másnak, mint segédeszköznek, melyet elhagy, ha az a realitással hozza összeütközésbe. Másként az, akinek fogyatékoság-érzése oly nagyfokú, hogy lelki mankó nélkül járnai képtelen. A normális is felhasználja a fikciót, hogy általa reális célt érjen el. Az ideges hisz benne és annyira belebonyolódik a magaszötte hálóba, hogy nem talál vissza az igazsághoz. A normálisnak vezérvonalára kiindulási alap, az idegesé dogma. Magaalkotta faragott kép, mely előtt leborul és melyet imád.

A vezető kép fikcióját a fogyatékoság-érzés teszi szükségessé és érvényességének intenzitása annak fokával áll arányban. Minden olyan körülmény, mely az egyén önérzését csökkenti, vezérvonalának megszilárdításához járul hozzá. Minél bizonytalanabb az egyén az életben való tájékozásában, annál inkább kapaszkodik az egyetlen fix zsinórba, mint a fuldokló a mentőkötélbe, nem törődve azzal, hogy hová van megerősítve a vége.

A vezérvonalnak ilyképpen való megszilárdulása, megmerevedése az egyén jellemében sajátságos, maradandó jellemvonásokat okoz, melyek nehézségek esetén ideges tünetek alakjában nyilvánulnak meg. Az ilyen egyén akciórádiusza megszőkül, csak bizonyos magamegszabta életformák között képes élni. Amíg a számára optimális életkörülmények fennállanak, normális ember módjára viselkedik. Ám, amint ki kellene lépnie önérzésének biztosítására épített várfalai mögött kitör rajta a neurózis. Ezt a sajátságos lelki készséget, mely a nyilvánvaló neurózistól csak abban különbözik, hogy még nem találkozott össze az azt kiváltó konfliktussal, nevezi Adler ideges jellemnek.

Az ideges jellem tehát nem tér el vezérvonalától, mely magán viseli kezdetleges kialakulásának minden tökéletlenségét és irrealitását. A gyerekkor legkoraiabb fázisából származik, épen

ezért a gyerek akkori világképe alkotja rugóját a neurotikus cselekedeteinek. Az ideges jellem állásfoglalása a világgal szemben olyan, mint a 2—5 éves .gyereké.

A kisgyerek két fix pontja: saját fogyatékosága és a fiktív mindenhatóság. Mindent ennek alapján appercipiál és rendez el. Az ellentét-párok felvétele magábanvéve is fikció. Vaihinger szerint "az ellentét-pároknak csak együtt van értelmük, széjjelválasztásuk műtermék". Ideálisan szép, vagy ideálisan rút nem létezik, csak az egyik vagy másik teng túl egy jelenségben. Az ideges jellem, — aki a gyerekkori fogyatékos-mindenható ellentétpár analógiájakép appercipiál, — már gondolkozásmódjának alaptulajdonsága által kizárja magát a valóságból. Innen \ származik az ideges jellem meg nem alkuvása, a "vagy-vagy" alapú elhatározás, a szélsőségesség. Mivel minden jelenséget hatalmi rendszere szempontjából értékeli, aszerint, hogy az arra nézve serkentő-e vagy gátló, mérlegelése célját nem a *tárgy* képezi, hanem a mérleg. Ez a *tárgyatlan* (unsachlich) beállítottóság sajátos magatartást eredményez a világgal szemben való állásfoglalásában. A más számára legközböbsebb eseményeket és jelenségeket nem azoknak egymáshoz, hanem *saját énjéhez* való viszonyukban mérlegeli. Ez a magatartás, — melyet önösségnek nevezünk, — azt eredményezi, hogy az ideges jellem közömbös dolgokkal szemben is érzelmileg állítódik be. Az eseményekről kettős könyvvitelt vezet, "tartozik-követél" alapon.

A kisgyerek a finomabb disztinkciókra képtelen lévén, a dolgokat leegyszerűsíti, sematizálja, igyekszik közös nevezőre hozni. A közös nevező alapjául azután kettős hatalmi szemlélete szolgál. Ez a sematizáló törekvés, mely a tájékozódást volna hivatott megkönnyíteni, megnyilvánul az ideges világfelfogásában. Hajlandó eseményeket, személyeket egy kategóriába sorozni, egyenlő elbánásban részesíteni.

Önös szemszögéből nézve és látva a világot, azokat a dolgokat veszi tudomásul, melyek rendszerébe valahogy beleillenek. Emlékképei emlékeztető jellegűek, mementók az önérzést emelő szituációk megisméltése és a fogyatékoság-érzést fokozók elkerülése céljából. A tapasztalatokat "gyűjti", a szó eredeti

értelmében, kiválogatja a számára közömbösek közül a rendszerébe illőket.

A kisgyerek helyzetét azáltal határozza meg, hogy képességeit környezetével összeméri, hasonlítja. *Ez a hasonlítás az ideges jellemnek legfeltűnőbb tulajdonsága.* Bárkivel kerül szembe, magában azonnal összeméri képességeit az új embereivel. Mivel önnön képességei felől állandó bizonytalanságban van, igyekszik azokat lemérni, ahol csak lehet, az önérték csökkenésének veszélye nélkül. Ez az oka annak, hogy a neurotikusok néha szándékosan keresik a veszedelmes szituációkat, magukat mindig újabb és újabb próbák elé állítva.

A vezérvonalhoz való görcsös ragaszkodás különösen olyankor válik szembetűnővé, amikor az egyén számára megoldhatatlannak tetsző nehéz helyzet előtt áll. Ilyenkor leegyszerűsítő, sematizáló tulajdonságánál fogva, múltjában hasonló kategóriájú helyzetek és azok megoldása után kutat és igyekszik az új helyzetet a régiek *analógiájaképpen* megoldani. Mivel azonban az aktuális helyzet reális, a séma pedig fiktív, a megoldás szükségszerűleg rossz lesz. Az analógiászerű gondolkodás megnyilvánul az egészséges embernek is álmaiban és fantáziájában, de tudatos cselekedeteit nem, vagy csak kevésbé befolyásolja.

Fogyatékoság-érzésének súlya alatt az ideges igyekszik magát önértékének csökkenése ellen biztosítani és evégből Külömböző műfogásokhoz fordul. Amikor nincs módja önértékét direkt úton növelni, mások lebecsülésével igyekszik elérni azt. Összehasonlító értékelése alapján önértéke emeléséhez elég az, ha a hasonlított fél nála alacsonyabb. Evégből az erkölcsi magaslat alapjára emelkedik, ahonnan ítél elevenek és holtak felett. Moralizál, erénycsöszködik. Rosszindulatú agresszióját néha az alázatosság mezébe takarja, amikor is lenézi a meg nem-alázkodókat. Vádolja önmagát, büntudatba temetkezik egyrésztől, hogy mentesítse magát a közösség törvényének megsértése okozta felelősség alól, másrésztől, hogy a többieket ezáltal is lekicsinyítse, mintha azt mondaná: "mindnyájan bűnösök vagyunk, de én legalább belátom, míg ti nem".

Önértéke megtartása végett igyekszik magáról minden felelősséget elhárítani. Fatalista, sorsüldözte, "peches ember".

Hogy ezt bebizonyítsa, szándékosan úgy rendezi meg dolgait, hogy azok ne sikerüljenek. Kimélyíti fogyatékoság-érzését mellyel kettős célja van: egyrésztől vezérvonalának megerősítésére és támadó kedvének felkorbácsolására serkenti magát, másrészt eredménytelenségében, a közösség törvényeinek megkerülésében, képességeinek hiányára hivatkozhatik. A 4. fejezetben említett három testvér legkisebbje az iskolában rossz eredményeket produkált, amelyekre hivatkozva akarta magát a továbbtanulás alól kivonni.

Az ideges jellem a külvilággal való összehasonlítás közben állandóan figyeli magát. Ez a folytonos kontroll néha egy második én látszatát kelti. A vezérvonal, a fiktív kategorikus imperatívusz irányítja, sugallja a lelki életet, mint egy daimonos. Érzelmeket kelt és szüntet meg a szükség szerint, álmokat, esetleg hallucinációkat idéz elő. A lelki meghasadottság a vezérvonal ilyen éles kidomborodásának tünete.

A kisgyerek sematizáló appercepciójának dogmatizálása alapján a neurotikus a "férfias-erős-fenn" és "nőies-gyenge-lenn" ellentétpárokat mindvégig a valósággal egyértékűnek veszi és azok alapján gondolkodik. Ez annak az oka, hogy a neurotikus hatalmi törekvését szexuális *szimbólumokban* fejezi ki. A pszichoanalízis azon a ponton akadt meg, amikor a neurotikusok tüneteit csak a szexuális eredetig vezette vissza, nem vévén észre, hogy az csak képes kifejezés. Az orvosnak azonban nem szabad magát a beteg tüneteivel azonosítani, mert akkor ő kerül a beteg kezelésébe.

Az ideges jellem közösség-érzése mindig fejletlen. Ha néha a közösség érdekét szolgáló *ideák* szolgálatába is szegődik, ezt csak önérzéséhek emelése végett teszi. (Hős, mártír: látszat.)

Aki magát megrövidítettnek érzi, nem tud adni, mindig csak kapni akar. A megrövidítettség érzése, mely a neurotikusra jellemző és melyet szexuáliszimbolisztikában szokott kifejezni, okozója átvitt és reális értelemben vett szűkmarkúságának. Olyan, mint aki 3 pengővel zsebében taxiba ül és egész úton a taxamétert figyeli, hogy az a rendelkezésére álló összeget

meg ne haladja. Idegesség és közösségi érzés hiánya nem csak tünetileg azonos fogalmak, hanem kölcsönösen egymásból eredők és gyógyításuk csak szimultán lehetséges.

7. A TEHETSÉG.

A fogyatékoság-érzés leküzdésére irányuló törekvés, amennyiben a realitás útján halad, bizonyos képességeket produkál, a vezető idea szolgálatában. A szervi fogyatékoság kompenzálása, amennyiben az idegrendszer által történik, a 2. fejezetben ismertetett módon a szervhez tartozó idegrendszeri rész fokozott működéséhez, ingerlékenységéhez vezet. A fogyatékos szerv az egyént állandóan foglalkoztatja, tudatosan, vagy tudattalanul érdeklődése középpontjában áll. Olyan ez, mintha körömágygyulladásnál az ember azt hiszi, hogy "ejnye, éppen most ütöm bele mindenbe az ujjamat, máskor soha." A valóság pedig az, hogy ujjának megütése által okozott ingerület formális körülmények között nem éri el figyelme küszöbét, míg most a fokozott érzékenység mellett, minimális külső hatások magukra' és a fájó tagra fordítják a figyelmet. Úgyanúgy "sajog" az egyénnek fogyatékos szerve és minden törekvése arra irányul, hogy a hiányt kipótolja. Hogy a fogyatékos szerv mennyire foglalkoztatja az ember fantáziáját, megnyilvánul az öntudatlan cselekedetekből, álmokból, gyerekehibákból, ideges tünetekből, melyek anyagának nagy részét a szervi fogyatékoság körül lezajló reakciók adják.

A fogyatékoság ezek szerint a *figyelem felkeltése* által magához vonja az egész egyén kompenzálási energiájának java részét és *a személyiség érvényesülési törekvését maga köré kristályosítja*. Amennyiben a fogyatékoság valamely intellektuális készségben szerepetjátszó szervet érint, az idegingerlékenység fokozódása, a funkciók szándékos begyakorlása által az illető funkció olymértvű emelkedését eredményezheti, melyet tehetségnek neveznek.

Mielőtt a tehetség keletkezésének mechanizmusáról bővebben beszélünk, elkerülhetetlen, hogy át ne tekintsük a tehetség felől a közfelfogásban uralkodó nézetet. A mindennapi életben

a "tehetséges" és "tehetségtelen" megjelölést állandóan hallhatjuk valamely megváltoztathatatlan képesség elhatároló értékítélete gyanánt. Az emberi képességeknek ily szélesen eltérő volta feltétlenül szeget kell, hogy üssön a biológiailag gondolkodó pszichológus fejébe. A természet minden más élő, sőt élettelen jelensége közt ugyanis az azonos kategóriájú jelenségek egyedeinek egymástól való eltérése sokkal kisebb. Ha pl. egy állatfaj kifejtett egyedei közül, egy, a tévedési kontingenst meghaladó nagy számot súlyuk szempontjából összehasonlítunk, azt fogjuk találni, hogy az átlagtól eltérő súlyú egyedek száma elenyészően kicsi, még pedig annál kisebb, minél távolabb állanak a középértéktől. Ha ezt a viszonyt egy koordináta rendszerben feltüntetjük, úgy, hogy az eltéréseket az ordinátán, az értékeket az abszcisszán tüntetjük fel, az úgynevezett Gauss féle görbét kapjuk, mely hasonló a binomiális görbéhez. Sőt az embernél is, ha nem szellemi, hanem bármely más tulajdonságát tesszük összehasonlítás tárgyává, hasonló görbét kapunk. Ezek szerint *a természetben az átlagtól való eltérés nagyon kicsi*, praktikusán elhanyagolható,

Honnan van mégis, hogy az emberi társadalomban olyan sok "tehetséges" és "tehetségtelen" egyént találunk? Hogy erre megfelelhessünk, ismernünk kellene előbb a tehetség kritériumait és vizsgálatának módszereit.

A képességek vizsgálása a múlt század végén kezdett elterjedni. Ma már alig van nagyobb vállalat, üzem, mely felvétel alkalmával leendő alkalmazottai képességeit ne vizsgálná. (A képességnek ezen speciális vizsgálatát "alkalmasság vizsgálatnak" nevezik.) Bár a képesség és tehetség fogalmát némelyek erősen igyekeznek elkülöníteni, nem igen lehet továbbjutni annál a megállapításnál, hogy a tehetség valamely képesség fejlettebb foka.

A képességek vizsgálatának módszere sémásan abból áll, hogy a vizsgálandó egyént bizonyos mesterségesen megrendezett feladatok elvégzésére szólítják fel, és az eredményből igyekeznek képességét az átlag, vagy posztulátumkép felvett fiktív normával összehasonlítani. Az ily módon nyert eredmények kontrolljára a tanító véleményét, vagy a munkahelyen tanúsított eredményt használják.

Az ilyen teszt-módszerek alkalmazása, — amennyiben eredményük a vizsgált egyén momentán teljesítőképességéről használható képet ad, — hasznos lehet a munkáltató szempontjából. A tőkés ugyanis, aki üzemében munkásokat alkalmaz, nem törődik azzal, hogy a meg nem íelelőket bizonyos módon nem lehetett-e volna megfelelővé tenni. Az individualista verseny szellemétől ez nem is várható. Ám az objektív, és erről az oldalról nem befolyásolt, — legalább is arra törekvő — természettudomány nem elégedhetik meg ennyivel. Még kevésbé az ipsz., melyet úgy gyógyító, mint megelőző törekvései szükség-szerűen a közösség szolgálatába állítanak.

A teszt-módszerek hibaforrásainak nagy számát maguk művelőik is elismerik. Elsősorban az egyén reaktivitását vizsgálják és nem adnak képet spontaneitásáról. Azután a teszt-helyzet nem felel meg az élet realitásának. A vizsgált egyén tudja, hogy most vizsgázik és ez elfogódottá teheti, másrészt ugyanez okból többet produkál, mint általában szokott.

Ez utóbbi lehetőség már átvezet szempontunkhoz: vajjon nem képes-e az egyén megváltozott körülmények között más eredményt adni, mint jelenleg. A mindennapi tapasztalat azt mutatja, hogy igen. Gyakori eset, hogy egy tanuló, aki az iskolában számtanban tehetségtelennek számított, iskolát változtatva, a legjobb matematikusok közé kerül. Vagy egy gazdag család gyereke, aki soha semmi önálló üzleti akcióra nem volt képes, apja halála után hirtelen átveszi és felvirágoztatja annak üzletét. A tehetségváltozás jelensége is ellene szól a tehetségek determinált voltának. Egy fiatalember pl., aki a középiskolában nyelvtalentumnak számított, természettani tudományok iránt pedig "nem volt semmi érzéke", az egyetemen, miután a természettudományos kutatást sikerült romantikus érvényesülési törekvésebe beállítani, mikor munkája szükségessé tette, még a magasabb matematikát is megtanulta és tehetséges biológiai kutatóvá vált. Ezekből úgy látszik, hogy a tehetség és a *kedv* között bizonyos összefüggés áll fenn és a következőkben kutatni fogjuk a tehetség létrejöttének mechanizmusát.

Az 5. fejezetben láttuk, hogy a felfelé törekvő gyerek mily erőfeszítéssel treníroz vezérképének elérésére. Az, hogy ebben

a törekvésében a nehézségek legyőzésére vagy elkerülésére irányuló eszközöket tökéletesíti-e, attól függ, hogy alkalmasnak tartja-e magát az előtte álló feladatok elvégzésére. Ez az önbizalom, ez a bátorság, a tréninggel párosulva a veleszületett készségek maximális kifejtéséhez vezet.

A "bátorság-tréning-komplexum" (Künkel) hatásmódja kétirányú. Amennyiben a bátorság elegendő volt arra, hogy a gyerek a feladatnak nekivágjon és a tréning alkalmassá is tette annak elvégzésére, az elért eredmény bátorságát annyira megnöveli, hogy még nagyobb kitarással treníroz, mint annakelőtte. Önérzésének növekedése vezérképéhez hozza közelebb és ez a remény emberfölötti erőt ad neki. Ezzel szemben, ha a gyerek a feladat elvégzésére nem érzi magát alkalmasnak, igyekszik is azt elkerülni, nehogy a kudarc önérzése csökkenéséhez vezessen. Eközben képességeit nem csupán, hogy nem fejt ki, nem gyakorolja, hanem igyekszik úgy redukálni teljesítményét, hogy azután alkalmatlan voltára hivatkozva, kikerülhesse a fenyegető nehézségeket.

Ha a fogyatékoság-érzést valamely szerv, főképp érzékszerv fogyatékosága okozza, a kérdés mindkét irányban bonyolulódik. A szem törési rendellenességénél pl. a gyerek igyekszik jobban látni. Evégből mindent huzamosabban, részletesebben megtekint, ismét maga elé képzei, hogy ha messziről látná, már egyes elemeiből is felismerhesse. Ezáltal gyakorolja vizuális fantáziáját. Figyeli a színeket, távlatokat, látóképességének hiánya folyton benne "sajog", nem hagyja nyugodni. A tárgyakat megkísérli eselleg rajzban reprodukálni, ami könnyebben fog sikerülni, mint az átlagnak, hiszen sokkal több és sokszertűbb elképzelése van róluk. Ha éhez most hozzájárul, hogy környezetének tagjai képességét felismerik és értékelik, ezt az öntudatlanul elért készséget állítja most érvényesülni-törekvése tengelyébe, és most már tudatosan is treníroz a reprodukcióra. Evek múlva esetleg híres festő lesz.

Hasonlóképen a hallási szerv fogyatékosága a hallás kvalitásának emelkedéséhez vezethet. Beethovennél hallószervi megbetegedésének degeneratív jellege arra enged következtetni, hogy hallószerve fogyatékos volt, mielőtt manifeszt rosszullalása elkezdődött volna. Rosenthal (Internationale Zeitschrift für

Individualpsychologie 1931, 2. sz.) a zsidók muzikalitásának vizsgálatával kapcsolatban kimutatta, hogy úgy a vizsgált zenészeknél, mint nem muzsikus zsidóknál is a hallószerv degeneratív elváltozásai az átlag lakosságnál talált értékeket messze felülműlják.

A matematikai készség kifejlődése szorosan összefügg a kombinatív képességgel. Mivel pedig kombinációra azoknak van szükségük, akik önállóan oldanak meg feladatokat, elkényeztetett gyerekek kombinatív képessége fejletlen. Ez az oka annak, hogy az egyetlen gyerekek többnyire rossz matematikusok.

A balkezesek, akikről már egyszer megemlékeztünk, szintén példái tételünknek. Szervi fogyatékoságuk nagyon gyakran kifejezett kézügyességhez, máskor általános, a lelki térre is kiterjedő ügyefogyottsághoz vezet.

Mindezeket megfontolva, lelkiismeretlenségnek kell bélyegezni azt a tendenciát, mely a "képességek" korai megállapítása után meg akarja határozni a fiatal gyerekek működésbeli hovatarozandóságát. A rossz ítélet "ítéletté" válhatik, a gyerek egész élete felett és az elbátortalanult egyén képességeit esetleg egy teszt eredményének hatására nem fogja kifejteni.

A fogyatékoság-érzés, — mint láttuk — az életfeladatok szempontjából negatív irányba is vezetheti a fejlődést. A kedvtelenség, és rossz iskolai előmenetel összefüggése kézenfekvő, az iskolai eredménytelenségtől a gyengeelméjűség diagnózisának kimondásáig pedig nem sok lépés. Néha nem is a feladat eredményében nem-bízás, hanem más tényezők is készíthetik arra a gyereket, hogy gyengeelméjű módjára viselkedjék. Megesik, hogy a gyerek úgy látja, hogy kisebb korában jobb helyzete volt, ezért megtartja infantilis karakterét. Máskor rossz iskolai előmenetelével sikerül az egész családot maga köré láncolnia. A valóságos és látszólagos gyengeelméjűség labirintusába Adler nyújtott vezérfonalat, mely, amilyen egyszerű azok számára, akik tanát ismerik, annyira nagyjelentőségű a gyakorlatban. Adler gyengeelméjűségbe gyanús gyerekeknél azt kutatja, hogy viselkedésükben van-e *ráció*. Az a gyerek ugyanis, aki ezen viselkedésével számára előnyösnek látszó helyzetbe jut, akinek életkörülményei, vezérvonala viselkedését megindokolja, nem gyengeelméjű, csak súlyosan elbátortalanult.

A gyengeelméjűség és idegesség felületes elkülönítésére ajánlom a következő módszert, mely, bár tréfásnak látszik, de tapasztalaton alapszik és legtöbbször beigazolódik: ha egy anya ezekkel a szavakkal hozza a gyereket: "kérem én mindent megkíséreltem, voltam vele szigorú és engedékeny, büntettem és jutalmaztam, semmit sem használt. A gyerek rossz, születésétől buta, úgylátszik apai ágról örökölte." Ilyenkor tíz eset közül kilencben a gyerek épelméjű. Ha ellenben az anya azt mondja: „bár az iskolában elmaradottnak tartják és tényleg, kissé visszahúzódó, de azért otthon mindent megért, és nagyon jó gyerek", bizony nem sok jóval bízathatjuk a szülőt. Ennek magyarázata az, hogy az első szeretetnélküli, türelmetlen anya mellett megvan a gyerekek minden oka az idegességre, míg aki az utóbbi jó anya mellett sem fejlődik szellemileg, annál valószínűleg hiba van.

Még a zsenialitás imádott fogalmáról is meg kell emlékeznünk, bár az inkább szó, kifejezés, mint fogalom. A zsenialitásnak mind mai napig semmi elfogadható kritériumát nem tudták adni. Az új ideák teremtése, összefüggések meglátása a zsenire nem jellemző specifikusan. A tehetségtől mennyiségben és nem minőségben különbözik. Goethe mondta állítólag: "a zseni is csak talán szorgalom". Igaz, hogy egyes zsenikből készen, látszólag könnyedén kerülnek ki a legnagyobb értékű termékek, de azt senki sem vizsgálta meg, hogy a zseni lelkében milyen állandó, szakadatlan tréning folyik. Mások zsenialitásuk tetején is állandóan küzdenek az eszközzel, sőt a lényeggel is. Arany Toldijának középső része alig készült el. Ady kéziratái tele vannak javításokkal

A zseni és a tehetség hódolata ipsz.-i szempontból jól értelmezhető, hiszen csak társadalmi analógiája annak, amit a praxisban neurotikus betegeknek gyakran van alkalmunk tapasztalni. A neurotikus feladatai nem-teljesítése közben állandóan kifogásokkal dolgozik, hogy a felelősséget elhárítsa magáról. "Én is vittem volna annyira, mint az apám, a bátyám, ha nem volnék tehetségtelen, ha nem örököltem volna családom hibáit." Az átlagember csak úgy képes elviselni mások felül-emelkedettségét, — melyhez hasonlót neki is el kellett volna érnie, — ha annak másneműségére, rendkívüli voltára hivatko-

zik. A tehetségek és zsenik viszont örömmel fürdenek ebben a dicsfényben, nem árulják el, milyen küzdelemmel jutottak idáig és büszkén hirdetik: "est deus in nobis."

A teljes objektivitás kedvéért meg kell jegyezmem, hogy ez a rövid ismertetés, sőt az egész elv, kissé sematikus. Kétségtelenül vannak veleszületetten különböző készségek, — többek között a zenei látszik ilyennek, — de korántsem oly nagy számban, mint általában hiszik. Az általánosságra, a praktikus használatra érvényes Adlernek az a kijelentése, mely szerint "mindenki képes mindenre".

8. GYEREKKORI HIBÁK.

Ha az érvényesülni-törekvést szervi fogyatékoságok, vagy külső ellenállások megnehezítik, az egyén kerülő utakra tér, műfogásokhoz fordul. Attól kezdve, hogy az automatikusan követett biológiai cél helyét a személyes célkitűzés foglalja el, nem az élet, hanem az önérzés megtartása és fejlesztése képezi a cselekedetek belső indítékát. Az önérzés emeléséhez szükséges és alkalmas megnyilatkozások azonban nem mindig esnek a biológiailag célszerű fejlődés irányába, hanem attól és azzal egyértelműen a közösség törvényeitől eltérnek. Ezek az "egészségesnek" nevezett fejlődéstől való deviációk megnyilvánulnak már a korai gyermekkorban és többnyire bevezetői a későbbi idegességnek. Az idegességtől való különválasztásuk kizárólag praktikus és nem lényegbeli különbségen alapszik. A nehezen-nevelhetőség, a gyerekkori rossz szokások, melyeket közös néven gyerekkoribáknak nevezünk, csak megjelenésük idejében és többnyire könnyebb befolyásolhatóságukban különböznek a felnőttek idegességétől. Nem egyebek, mint az ideges jellem korai megnyilvánulásai.

A vezértápe eléréséért harcoló kisgyerek igyekszik környezetén belül a számára hozzáférhető legmagasabb helyet elérni és elért állását minden körülmények között biztosítani. A helyzet elérhetőségének lehetőségei és önnön fogyatékoságai képezik azokat az összetevőket, melyeknek nagyszámú eredői alakítják ki a gyerekkoribák változatos képeit.

A gyerekhibák nagyjából két csoportra oszthatók *megjelenésük* szerint, mely csoportok között az átmenet állandó. Egyikükben testi megnyilvánulásokkal járó rendellenességek jelentkeznek, a másik csoportra a lelki élet rendellenességei jellemzőek. Az organikus színezetű zavarok majdnem mindig valamely fogyatékos szerv körül játszódnak le.

A fogyatékoság-érzés mélypontjából a vezető eszme csúcspontja felé irányuló törekvés szülte harc annál nagyobb agressziót okoz a gyereken, minél nagyobb ellenállásra talál. A harc azok ellen fordul, akik szemében elnyomóknak látszanak, akiket szeretne szolgálatába állítani, többnyire tehát a szülők, illetve nevelők ellen. Mivel azonban a "férfias", az erőszakos eszköz ezekkel szemben nem használható, férfias tiltakozása nőies eszközökkel igyekszik eredményt elérni, mely célból fogyatékoságait használja fel helyzetek megkönnyítésére.

A csecsemő és a kisgyerek számára fogyatékosága bizonyos előnyöket nyújt azáltal, hogy a felnőttek segítségére vannak, ám fokról-fokra, amint képességei kifejlődnek, mind több és több feladatot kell vállalnia. Amíg önbizalma és bátorsága futja, ez kedvére is van. Ám, amint úgy érzi, hogy valamely előtte álló feladat elvégzésére nem alkalmas, visszakívánczik abba a stádiumba, amikor ezt helyette mások végezték el. Az Adler által hangsúlyozott *analogikus* gondolkodási mód alapján úgy igyekszik a helyzeteket megoldani, ahogy a múltban már sikereiűlt. (Regresszió.) Evégből kora szempontjából már meghaladott megnyilvánulásokat felszínen tart, elmúltakat felújít. *Az idegesnek, vagy a nehezen nevelhető gyerekeknek nincs olyan tünete, amelynek analogonja a gyerek bizonyos fejlődési szakában ne lett volna természetes.* A hiba csupán abban van, hogy az egykor hasznos biológiai funkciókat átcélosítja még akkor is, ha azok nem csak a helyzetre, hanem a fejlettségi fokra nézve is irreálisak. A gyerekhibák létrejöttének másik fontos tényezője *a dac*. A dac passzív rezisztencia, noncooperation. A fegyvertelen elnyomottak fegyvere. A dac mindig a szülő és gyerek közt dúló harcra mutat, mellen, Adler szerint, mindig a gyerek marad a győztes.

Az ideges tünetek mechanizmusában fontos szerepe van a főleg Wexberg által hangsúlyozott félelemnek. A félelem

eredetileg, — mint már említettük — az egyén életét biztosítani hivatott funkció. A személyi célirányosság szolgálatába lépve, célja az önértés biztosítása lesz. Tekintettel arra, hogy a félelem-érzés a vegetatív idegrendszeri működéssel, annak útján pedig, úgyszólván minden szervműködéssel összefügg, az önértés biztosítása érdekében a legváltozóbba tüneteket képes létrehozni.

A gyerekhibák egy része alig választható el megjelenésében a szervműködésbeli rendellenességektől. Elkülönítő diagnózisukat ismét racionális voltuk adja meg. Mint ezen csoportból a legmindennapibbat, az étvágytalanságot említem meg. A házi orvosok réme, az anyák keserősége az étvágytalan gyerek. Minden etetése felborítja a ház békéjét. Körülötte folyik minden. Nagyanya mesét mond, apuka csörgőt ráz és táncot lejt, amíg anyuka óvatlan pillanatban szájába töm egy kanál spenótot. Eközben a gyerek a falatot percekig rágja, forgatja szájában, felhalmozza, mint egy pofazacskóban, ígéreteket csikar ki, az egész családot ujjá köré csavarja. Ha aztán elvész a türelem, jön a szidás és verés. A gyerek elsápad, hányni kezd, mindenki megrémül, ismét becézés, ígéretés. És ez a harc megismétlődik minden étkezésnél.

Ezen tünet lelki eredete a gyermekorvosok előtt nem ismeretlen. Heim professzor egész súlyos esetekben a gyereket bevittette a klinikára, ahol a második napon már jó étvággal evett. Megesett azonban, hogy az anya délutáni látogatása alkalmával a gyerek kihányta az ebédet. Ez feltétlenül arra mutat, hogy *a gyerek szülei számára nem eszik*. Ez a magatartás általános emberi. Nagy feltalálók, vallásalapítók, vezetők nélkülöztek, mondtak le az élet gyönyöreiről, ideáljuk megvalósítása érdekében. A gyerek ideálja pedig a hatalom.

Éva 4 éves koráig elkényeztetett, de jól fejlődő, jóévtágyú gyerek volt. Ekkor kisöccse született. Ettől kezdve Éva nem evett, a fejlődésben visszamaradt, beteges lett. 10 éves korában, mikor megismertük, sápadt, törékeny, beteges gyerek volt, sokat hányt, szemben pirospozsgás öccsével, aki csaknem elérte magasságban. Kezelés közben, miután tudatossá vált öccse iránt érzett féltékenysége és alkalmá nyílt önálló tevékeny-

ségre, (főzni segített anyjának, valóban nagy ügyességgel), eddig hiába kezelt étvágytalansága egy csapásra megszűnt.

Az étvágytalanságban, ideges hányásban és székrekedésben szenvedő gyerekeknél többnyire kimutatható a táplálkozási szerv-rendszer fogyatékosága. Érdekes Évánál, hogy a hasznos kompenzáció a "tehetség" kifejlődése is fogyatékos szervével összefüggő tevékenység alapján történt.

Többnyire a hugyivarrendszer fogyatékoságával kapcsolatban jelentkezik az ágybavizelés. A fejlettség kezdeti fokán a hólyag automatikus kiürülése az agykérgi, tudatos működéstől független funkció. A környezettel való kapcsolat folyamán, a közösség-érzés kifejlődésével egyidejűleg a gyerek megtanulja záróizmait kontrollálni. A vizeleti inger tudatossá lévén, a figyelem reáfordulása által annyira erősödik, hogy elég intenzitású a normális álom megszakítására. Az álomnak bizonyos ingerek által való megszakítására példa az anyák alvása, melyet csecsemőjüknek legkisebb hangmegnyilatkozása képes megszakítani. Ily módon ébred fel a gyerek vizeleti ingerre is, ha akar. Ha azonban dacból, vagy elbátortalanodás szülte regresszív vágyból, a közösségi törvény megtagadásából, elmélyíti alvását, a baleset megtörténik. Az ágybavizelés, mint minden gyerekhiba avégből történik, hogy a gyerek helyzetén valahogy könnyítsen, hatalmi törekvései elősegítse, éppen azért nem is szűnik meg addig, amíg a gyerek nem talált jobb vagy realisabb módot önérzése emelésére. Innen van az, hogy az ágybavizelést követő szidás, mely a fogyatékoság-érzést fokozza, fokozza a betegséget is. Az ágybavizelést környezetváltozások gyakran előidéznek, vagy megszüntetik. Intézetbe kerülő gyerek sok esetben leszokik róla, más gyerekek viszont, akik otthon tiszták voltak, az intézetben kezdenek ágybavizelni.

A beszédhibák tünetileg a beszélni-tanulás korai fázisainak regressziója gyanánt tekinthetők. Mássalhangzók helytelen kiejtése, szótagok ismétlése, (mely utóbbi jellemző a primitív nyelvekre) a gyerek előkészülési gyakorlataival analógiásak. A hebegésnél előforduló garatizomgörcs a félelemmel áll összefüggésben. A beszédhibák lelki tényezőivel kapcsolatban rá szeretnék mutatni arra az összefüggésre, amely a beszéd és a

közösségérzés között fennáll. A beszéd speciálisan az együttélés által kitermelt funkció, magában élő lény számára semmi értelme sem volna. Összekapcsoló híd ember és ember között. Szóképei, fogalommegjelölései által közös nevezőre hozza gondolkodásunkat. Érzelmeket képes kelteni és megváltoztatni. Leszűrődött eredménye az emberiség történetének.

Adler szerint a személyes célirányosság szolgálatába szegődött fogyatékos szervek működésének zavarai pantomim megnyilvánulásai az egyén lelki beállítottságának. Ez a "szervdialektus" mindennél őszintébben beszél. A beszédhibák dialektusa lefordítatván ilyesmit mond: "Nékem semmi dolgom véletek, nem akarok tudni rólatok, semmi közötök hozzám." A beszédhiba a közösségtől való szabadulni törekvés egyik legkirívóbb tünete.

Az 5 éves Jóskát anyja erőszakkal cipeli be a tanácsadóba. A gyerek kétségbeesetten védekezik és igyekszik az ajtón kiszökni. Anyja előadja, hogy a gyerek dadog, félős, elbújik felnőttek elől. Magábavonult, nem játszik, szellemileg elmaradt. Balkezes, ügyetlen. Már viselkedéséből szembetűnik határtalan bátortalansága. Kíséretében lévő másfél éves öccse kicsavarja a ceruzát kezéből. Negyedóra szükséges, amíg az ajtóba, a szoba túlsó sarkába, az asztal túlsó oldalára lehet csalni. Rajzolni életében nem próbált. Midőn felszólítjuk egyszerű cselekedetek végrehajtására, első szava mindenre: "úgy sem tudom".

Az elfutás, elbújás visszavonultság csak máseszközű pantomim kifejezései annak, amit a gyerek dadogásával kifejezésre juttat. Minden új feladattal kapcsolatban vereségtől fél és hogy önérzése ne csökkenjen, inkább minden elől visszavonul. Mikor megmagyarázzuk, hogy két kézzel rajzolni tudni nagyobb ügyesség, mint csak jobbal, annyira felbátorodik, hogy legközelebb előrefut üdvözölni, előbb egyik, majd másik kezével ad kezet és kifejezetten jobban beszél.

A gyerekkori félelem átmenet a két csoport között. Ebben az esetben a tünetek előidézőjét teszi meg a gyerek tünetnek, hogy ezáltal anyját magához kösse. Vele kell maradni a le-

fekvésnél, éjjel, ha felriad, meg kell nyugtatni. El kell kísérni mindenhova. Ilyen módon kovácsol a bátortalan gyengeségéből fegyvert.

A dac, az engedetlenség már inkább szülő-, mint gyerekhiba. Oka többnyire az elnyomó, tekintélyi nevelésben keresendő. Az ellenállás, a dac, mely az előbbi esetekben kerülő utakon szervi tünetekben nyilvánult meg, bátrabb gyerekeknél nyílt ellenállás alakjában lép fel. A dacos gyerek szülei parancsát nem teljesíti, nemtetszésének grimaszokkal, vállvonogatással ad kifejezést. A szidást és verést fel sem veszi, sőt mazochista színezetű örömet talál benne, ami mögött szülei bosszankodása felett érzett elégtétele rejlik. A dacos gyerekek nyíltan nagyratörők és meggyógyulásuk esetén többnyire produktív emberekké válnak.

Márta anyja, családjában példaképen emlegetett erőszakos, bár feltétlenül jóindulatú asszony. Az apa pajtáskodó, játékos. Márta kiskora óta nem eszik, növésben visszamaradt. Minél idősebb lesz, annál kevésbé fogad szót anyjának. 10 éves korában "rossz szokásokat" vesz fel, fintorokat vág, vállát rángatja. Kifogásolja, hogy anyja szépen öltözködik, szórakozik. Apja kívánságait, — bár szintén vállvonogatva, de — teljesíti. Az egész rokonságban egy asszonynak fogad szót, akivel kis termete és gyerekes megjelenése miatt mindenki sajnálkozólag bánik. Barátnői között vezet, idősebbekkel nem barátkozik. Egyszer vendégségben azt mondta a szobalánynak, hogy őt hercegnőnek kell szólítani.

Ez az egységes életstílus mindennél világosabban mutatja egy magasra törekvő lélek akadályon való megtörését. — A hercegnő nem tűr maga felett uralmat és csak annak fogad szót, aki nem parancsolni-képes.

A dac gesztusbeli tünetei közé tartozik a körömrágás, orrpiszkálás, és más olyan, — a kisgyerekkorból megtartott — szokások, melyek alkalmasak a szülő elleni küzdelemre.

A hazugság, keletkezése szempontjából kétféle eredetű lehet. Egyiknek oka egyszerűen az, hogy a gyerek szigorú szüleinek nem meri megvallani, ha tetszésük ellen cselekedett. Ez az

életben is használt szükség-hazugság. A másik, lélektanilag jellemzőbb tünet, mikor a gyerek fantasztikus történeteket mesél el és úgy látszik, mintha maga is elhinné. Ez a hazudozás megnyilvánítása a más gyerekekben is működő fantasztikus érvényesülési törekvésnek. A gyerek, akinek a tettek keresztülvitelére nincs bátorsága, azáltal igyekszik önérzését emelni, hogy részben maga is elképzei "mintha" valóban megcselekedte volna az elmondottakat. Ha pedig társai közt hitelre talál, ez reális helyzetét is emeli.

A tolvaj gyerekek azokból kerülnek ki, akik megrövidítettnek érzik magukat. A szülői gondozás, szerető nevelés, bizonyos javak és örömök, melyekről a gyerek — joggal — úgy érzi, hogy neki kijárnak, gyakran hiányoznak egyes fejlődő lelkek életéből. A fogyatékoság-érzés itt bizonyos bosszúállási tendenciával párosul, a gyerek úgy érzi, joga van megszerezni azt, amit tőle jogtalanul megvontak és amikor lop, "szeretetet lop". Gyakori eset, hogy gyerekek a lopott pénzen cukrot vásárolnak és elosztják társaik között, hogy azoknak szeretetét ezúton megvásárolják.

A 10 éves Tercsi anyja mindenestül egy gazdag családnál, ahol gyerekestől megtűrik. Az anya rengeteget dolgozó, műveletlen asszony. Tercsi korán látja a különbséget, amely a szép és nemdolgozó nagysága és robotoló, szegény anyja között van. Agyában a következő asszociáció-pár alakul ki: munka-szegénység, nemdolgozás-jólét. Elhanyagolja tanulmányait. Egy napon kilop a fiatalúr zsebéből egy pénzösszeget, melyet barátnőjének ad. A lopások mind gyakoribbá válnak. Kérdésünkre, hogy jól tanuló társainál butábbnak tartja-e magát, azt feleli: "nem. Azok azért tanulnak jobban, mert azokkal foglalkoznak, sétálni viszik őket, szebb ruhájuk van".

Meg kellene még emlékezni a lustaságról, az álbutaságról, a csavargásról, összeférhetetlenségről, stb., ám mindezek ily kisterjedelmű könyvbe nem férnek. Bevezetésnek meg kell elégedni az irányelvek megadásával. A nevelésről szóló fejezetben még vissza fogunk térni a hibás nevelés okozta hibákra.

9. IDEGESSÉG ÉS ELMEBAJ.

Az idegesség és elmebajok kórformáinak ma szokásos beosztása kizárólag korunk orvostudományi gondolkodásának analizisére alkalmas. Tünete annak a tisztára oki-leíró megismerési módnak, mely azonnal zavarba jön, ha nem talál mikroszkóp alatt látható elváltozásokat és csupán hasonló tünetek analógiája alapján (1. a gyereki gondolkodásról mondottakat) képes csoportosítani.

A neurózisok legtöbbit emlegetett két nagy főcsoportja, a neuraszténia és hisztéria elnevezés azokból az időkből származik, mikor ezeket a lelki betegségeket az idegrendszer kimerültségére, illetőleg a méh, később a nemi élet rendellenességeire vezették vissza. Bár az új neurológia igyekszik ettől független magyarázatot adni. — Bleuler a szokásos neuraszténia helyett a pszeudoneuraszténia kifejezést használja, — gyógyításuk — a pszichoanalízistől eltekintve — még többnyire a materialista gondolkodás jegyében folyik.

Adler a neurózisok lélektani szerkezetét kutatva, nem tévedt el a tünetek sokszerűségének labirintusában és úgy találta, hogy a neurózisok sok megjelenési formájának alapsémája egységes. "Minden neurózis kulturálisan eltévedt törekvésnek tekinthető, melynek célja, hogy az egyén fogyatékoságának érzésétől megszabaduljon, hogy elérje a felülemelkedettséget." Ezért szól Adler a neurózisok egységességéről.

Az ideges jellemről mondtak már magukban hordják azt a konklúziót, hogy a fiktív életideált mereven követő egyéni realitással összeütközve, vezérvonalában még jobban megkapaszkodik, azonossá válik vezérvonalával, amely maga a neurózis. Azt, hogy neurózisa milyen formát vesz fel, részben szervi adottságai, részben a kiváltó körülmények határozzák meg.

Az ideges egyén, ki önérzésének megtartása érdekében kénytelen műfogásokat, "trükköket" alkalmazni, erre számtalan lehetőséget talál. Kikerül minden önérzetét lealacsonyító helyzetet, megakadályozza önmagát, hogy nehéznek látszó feladatokkal összetalálkozzék. Mivel azonban ez a törekvése, ha tudatossá válnék, magában is alkalmas volna önérzése csök-

kentésére, olyan tüneteket produkál, amelyek önmaga számára is akarától függetleneknek látszanak. Ezáltal önmaga és a feladatok közé egy átléphetetlen távolságot, distanciát állít. Adler a distanciának négy fokát különbözteti meg súlyosságuk szerint.

I. Visszavonulás. Ide tartozik az öngyilkosság, öngyilkossági kísérletek, súlyos tériszony, súlyos kényszerneuroziszok, hisztériás fájdalmak, hisztériás bénulás, súlyos félelmi rohamok stb. Minden közösségi, emberi kötelesség kikerülése, hasznos tevékenység beszüntetése.

II. Megállás. Ebben a stádiumban a beteg kitér minden olyan helyzet elől, mely képességeit próbára tenné. Hivatásbeli feladatok, pályaválasztás, házasság stb. szokták kiváltani. Tünetei: félelem, emlékezetgyengeség, álmatlanság és abból folyó munkaképtelenség, impotencia, maszturbációk, hisztériás elmezavarok. Gyakoriak az olyan álmok, melyekben akadályoztatottságról, el nem érésről, elkésésről, iskolai vizsgákról van szó.

III. Kétség és gondolat-^agy cselekedetheti tétovázás. A kényszerneuroziszok kiadós talaja. A beteg először teremt valami nehézséget, azután megkísérli legyőzését *eredmény nélkül*. Tünetek: mosdási kényszer, pedantéria, elkésés, munka kitolása, lámpaláz. Álomban tétovázás, elkésés. Panaszát "ha" szóval kezdi: "ha ez a betegségem nem lenne . . ."

IV. Akadályok készítése és lerombolása, mint a distancia jelzése. Ezek a mindennapi életben előforduló könnyű esetek. Lelki kezelések gyakran végződnek ezzel az állapottal. A beteg mintegy bebiztosítja önérzését azáltal, hogy olyan akadályokat teremt, melyeket képes legyőzni. Ha nem sikerül, hivatkozhatik az akadályra. Ha sikerül, annál nagyobb a dicsőség.

Hogy a beteg distanciájának súlyossági fokán belül milyen tünetet választ, azt vezérvonala kialakulásának speciális körülményei határozzák meg, A félelem itt is azt a szerepet játsza, mint a gyerekeknél. Általában az idegesség nagyon gyakran folytatása a gyerekkori rossz szokásoknak és tüneteiben is azokhoz hasonló, csak differenciáltabb. Ebben már bennfoglalatik annak az összefüggésnek megállapítása is, mely a szervi fogyatékoság és neurotikus, tünetek között fennál.

A neurotikus teljesen a "férfi-nő" ellentét alapján érez és gondolkozik, azért minden tünete férfias tiltakozásnak fogható fel. Ez a sajátság nyilvánul meg a neurotikusra jellemző ambivalenciában, mikor a férfias agresszív és nőies regresszív törekvések egymás mellett jelentkeznek. Az ambivalenciának az összegyéniség szempontjából való célja pedig mindig a helyben maradás, a sem ide, sem oda.

Jellemző a neurotikusra sajátságos idegenségérzése, melynek oka a valóságtól való elidegenedése. "A neurotikus világa nem e földről való." (Adler.)

A szokásos kórfarmákat áttekintve, neuraszténiásra legjellemzőbb tünet gyanánt az "ingerlékeny gyengeséget" állapíthatjuk meg. A neuraszténiás fáradékony, kitartás nélkül szükkölködik, nem bír hosszú lélegzetű munkát, könnyen belefog, hamar abbahagyja. Másrésztől kis ingerekre aránytalanul nagy reakciókkal felel. Ipsz.i szempontból ez azonos az Adler-i "elbátortalanult hiúság" meghatározással, amelynek van lélektani magyarázata. A neuraszténiás bátortalan fogyatékoság-érzése következtében; ezzel szemben nagyratörése hiúvá teszi. Hiúsága megsértése dühreakciókat eredményez. A fáradékony-ság, kimerültség a distancia második fokának felel meg,

A hisztéria testi megnyilatkozásainál játszik legnagyobb szerepet a vegetatív idegrendszer. Tünetei egyrészt visszavonuló, másrészt támadó jellegűek. Kretschmer a hisztériás bénulásokat, az ájulást, az állatok holtnaktettési reflexére vezeti vissza, amelynek célja a védtelen állatoknál az, hogy az élővel táplálkozó ragadozók támadásaitól megkímélje őket. A motorikus nyugtalansággal járó tüneteket viszont az állatok "mozgásrohamával" hozza analógiába, amely szerinte szintén reflexszerű és arra szolgál, hogy a bajbakerült áldozat kiutat találjon. Wexberg azután a "félelem-vegetatív idegrendszeri összeköttetés" alapon magyarázza a hisztériás tünetek biológiailag regresszív voltát. Régebben azt hitték, hogy a hisztéria csaknem kizárólag nőknél fordul elő, míg a háborús hisztériás kórképek ezt a nézetet meg nem cáfolták. A hisztériának a nőknél való nagyobb előfordulását a nők társadalmi helyzete okozza. Amíg a férfias tiltakozás szimbolikus célja a nőknél

kivihetetlen, neurózisukban a tehetetlen agresszió fegyverével élnek.

A kényszerneurózisok bizonyítják talán már felületes szemléletre is legkirívóbban az ipsz.-i vizsgálómódszerek helyességét. A beteg küzdelme a magaalkotta nehézségekkel, ez a tükörvivás szinte karrikaturája a látszatra dolgozó hiúságnak. "A kényszerneurotikus úgy tesz mindig, mintha valamit tenne." Mellékcsatateret készít az élet csatateré helyett és ott vivja küzdelmeit. Ezenkívül kényszercselekedetei néha szimbolikus kifejezései felülemelkedési törekvésének. A mosdási kényszerben szenvedő beteg úgy érzi, hogy a nála kevesebbet mosdók tisztátalanok. Tulajdonképen minden neurózis kényszerneurózisnak volna tekinthető, melyben a beteg maga alkot magának nehézséget, distanciát.

A traumás és járadék neurózisok célirányította volta már a katonaoorvosok és biztosítótársaságok orvosai előtt ismeretes volt. mindössze azzal a hibával, hogy ők a beteg tünettermékeket tudatosnak tekintették. Minden neurózis háborús. A beteg dezertál az élet frontjáról és tüneteinek alapján felmentvényt kér.

Az elmebetegségre a logika teljes megtagadása (téveszmék) és a hallucinációknak valóságbavétele jellemző. Természetesen itt csak a nem organikus elmebetegségekről beszélünk, azokról, melyeknél agyi elváltozás nem mutatható ki. Bár az esetleges szöveti elváltozás — belső szekréción szervek elváltozásait is beleértve — nem mond ellent az ipsz.-nak, hanem megerősíti álláspontját. Az egyén szempontjából a középponti idegrendszer fogyatékosága is csak annyira jön tekintetbe, mint minden más fogyatékoság. Nem az a fontos, mi a fogyatékoság, hanem hogy a *személyiség mii csinál belőle*. Gondoláink a zseniális Helmholtzra, akinek vízfeje volt. A hajlucmatorikus képesség a normális embernek is sajátja. A külvilág jelenségeinek érzékelése és felidézése sohasem elfogulatlan, hanem a vezető eszme szempontjából történik. Az elképzelés, a fantázia mindig hozzáad valamit az eredetileg észlelt tárgyhöz. Ha egy személyt vagy tárgyat elképzelünk, képesek vagyunk azt egy oldalról látni, ahogy az a valóságban nem létezik. Az elképzelésnek ezen teremtő ereje jellemző a hallucinatórikus tevékenységére is. Az álom nem egyéb, mint egy fiziológiás

hallucináció. A kisgyereknél az elképzelés olyan intenzív, "Hogy nem tudja mindig a valóságot a képzelettől megkülönböztetni. Álmaikat, mint megtörtént eseményeket, meséli el. A primitív ember is ezen a fokon áll és a mondák, vallások, mitoszok kialakulásában is nagy szerepet játszik a hallucinációs képesség.

A logikus gondolkodás kialakulásának folyamán a gyerek megtanulja elképzeléseit a másokéival összehasonlítani, megtanul a közösség értelmében, *azaz* logikusan gondolkozni. A logika, a common sense, mint azt angol kifejezése is érzékelteti, a közösség közös nevezőre hozott értelme. A közösség kedvéért feladja a gyerek magaalkotta, autisztikus világképét és a többiek módjára gondolkodik. *A valóság a közösségnek egy konvenciója,*

A hallucinatórikus, illogikus gondolkodás tovább is él az emberben, mint a megismerés és elképzelés ősi alaptípusa és az álomban meg-megnyilvánul. Amint pedig az egyén annyira elbátortalanul, hogy önérzését a reális feladatokon belül nem képes megőrizni, megtagadja a közösséget, a valóságot és fiktív felülemelkedési célja érdekében felhasználja hallucinatórikus képességeit.

A nyomasztó jelenből az irrealitásba, a szebb múltba menekülés általánosan emberi. A művészi alkotás és műélvezés egyik faktora, — sok más többi között — a jelen valóságból való kilépés. L. Aranynál:

Engem is a bánat megviselvén zordul,
Vigaszt hű lelkem a múltakba fordul;
Azokkal időzöm, akik másszor voltak:
Mit az élet megvon, megadják a holtak.

A hallucináció felhasználása tünetileg regresszió, értelmileg a vezérvonal teljes megmerevítése, célja szempontjából tekintve pedig a felelősség teljes elhárítása. Az elmebeteg teljesen lebecsüli a valóságot és a logikát, ezzel egyértelműen a célját szolgáló hallucinációknak valóság jellegét kölcsönöz. Ekkor azután már kezében van sorsa felelőtlen irányítása, mert hiszen a hallucinációk, melyeket maga diktál, úgy szerepelnek, mint idegen, kényszerítő erők megnyilvánulásai.

A téves eszmék kialakulása még egyszerűbb. Csak arra az átmenetre kell gondolnunk, amely a fiziológiásán is tendenciózus, — vezérkép irányította — meglátás, a túlértékelt eszme és a téveseszme között van. A különbség tisztára mennyi leges a közösség gondolkodási törvényeinek figyelembevételét illetőleg.

Az egyes elmekórformák kialakulását befolyásolják a szervi, konstitucionális adottságok, — melyek közt elsősorban a vegetatív idegrendszer és belső szekrécións apparátus, esetleg az agyi centrumok másneműsége játszik szerepet, — a kisgyerekkorban megalkotott vezérkép és begyakorolt vezérvonal, az önbizalom foka és a nehézségek, melyekkel a betegségre prediszponált egyénnek az életben meg kell küzdenie. Kretschmer konstitúciós beosztása az esetek egy részénél beválik, másíknál nem, bár kétségtelen, hogy egy piknikus schizofréniás másként viselkedik, mint az aszténiás.

Az elmebetegségek tüneteinek célja mindig az önérzés felemelése, egész az isteni magasságig. Az elmebeteg az ideges jellem vezérvonala megtestesülésének tekinthető.

Az egyes kórformákra vonatkozólag Adler a melankóliás elmezavar és a paranoia, az üldöztetési elmezavar között talált ellentét hasonlóságot.

A melankólia olyan egyéneken tör ki, akik már gyerekkorukban melankóliás világvépvűek voltak. Ezek azok a gyerekek, akik gyengeségükből kovácsolnak fegyvert környezetük meghódítására. Panaszkodók, visszavonulók, közösségük a család szűk keretére szorítkozik, amelyen belül mindenkinek velük kell törődni. Feladatok elöl visszarettennek és untalan gyengeségükre, alkalmatlanságukra hivatkoznak. A sírást művésziésen begyakorolják, a világvábat pantomim-kifejezését egy pillanatra sem vetnék le arcukról. Szeretik a gyors és könnyű győzelmeket, nagyobb feladatok elöl kitérnek. Hogy magasra szeretnének jutni, kiderül a sok panaszkodásból, melyet sorsukkal, származásukkal szemben alkalmaznak. Hivatkoznak kedvezőtlen átöröklött tulajdonságaikra, rossz nevelésükre, gyerekkorukban elszenvedett jogtalanságokra és bántalmakra, mintha azt mondanák: "hol tartanék én, ha mindez nem jött volna közbe".

Ez a jellemvonás azonos a paranoiáséval, a különbség mindössze az, hogy a melankóliásnak nincs elég bátorsága

környezetét nyíltan vádolni. A melankóliás beteg önvádlásai között azonban gyakran találunk olyan vonatkozásokat, melyek környezetük bűnösségére utalnak, A férfitlan eszközökkel operáló gyerek környezetén gyengeségével, tehetetlenségével áll bosszút. A melankóliás felnőtt igyekszik környezete életét elkeseríteni, miközben a maga lelkiismeretét állandóan nyugtatja: "ne hallgassatok rám, ezek csak egy beteg ember rémlátásai stb." A melankóliás elmezavar csak szuperlatívusza ennek a bosszúvágnak. A melankóliások rejtett gyűlöletére utal a melankóliás roham, a raptus melancholicus, amikor az egyébként gátolt beteg hirtelen erőszakossá válik.

A melankóliás határtalan magasra vágyása kitűnik prófétai meglátásából. Előre látja a világ végét, az emberiség pusztulását. A háború ő miatta tört ki, a földön minden rossznak ő az oka. Ezt az elhivatottság-érzést ideálisan fejezi ki Ady:

Ha én sírok, a nagy élet sír
Múlás, bukás, csőd, sóhaj, átok.
Az eleve-elrendelés zűg,
Ha én fájdalommat kiáltok.

A melankóliás öngyilkossága betetőzése bosszúművének. Minden önkínzása környezete elkeserítésére irányul, ez pedig annak maximuma.

A melankóliás magatartásával teljes felelőtlenséget ér el, minden feladatot kikerül. A mániás agilitásának célja ugyanaz. Olyan nagy feladatokba kezd fokozott agilitással, melyek megoldhatatlanok. Azután valamire hivatkozva abbahagyja. A ciklikus habitusú egyén munkatípusa tisztán mutatja a feladatok nagy-vesd-rá-magad elkezdését és csüggedő abbahagyását.

A melankólia olyankor tör ki, mikor az egyén valamely feladat elvégzése előtt áll, vizsgák, házasság, vagy amikor további érvényesülése kilátástalannak látszik, mint a klimakteriumban.

A melankóliás testi megnyilvánulásait a vegetatív idegrendszer közvetíti. Sírás készségét, gyászos arckifejezését többnyire már gyerekkorában begyakorolta. Lesóványodása nem-evésével függ össze, melyet gyakran undorérzések hallucinatorikus fel-

keltésével támogat. Szervei a melankolikus cél hatalma alá kerülnek és érdekének megfelelőleg funkcionálnak.

A melankólia akkor szokott lezajlani, ha a beteg célját elérte, visszanyerte fiktív felülemelkedettségét és a felelősség ellen bebiztosította magát a "betegség-igazolvánnyal".

A paranoiás önbizalma és ezzel együtt harci készsége a melankóliásénál jóval nagyobb. Olyan egyének válnak paranoiássá, akik életüket energikus lendülettel kezdték, de a célhoz közeledve megtorpantak és küzdelmüket mellékcsontra helyezték át. Magatartásukat már gyerekkoruk óta előkészítik és igyekeznek az élethez alkalmazni. Ez az oka annak, hogy téveseszméik logikusak. A paranoiásnál nem a logika a hibás, hanem a cél, amelyre azt felhasználja. Fogyókosság-érzésüket gyerekkoruk óta agresszióval, mások fölé való emelkedéssel igyekeznek kompenzálni. Önérzésüket isteni magasságba igyekeznek emelni. Embertársaik iránt annyira bizalmatlanok, hogy új vallási, társadalmi rendszereket teremtenek maguk számára. A közösségből teljesen kizáródnak. Mivel pedig az ember önmagában fogyatékos, egyedülvalóságuk, kizártságuk az üldöztetés érzését kelti bennük. Terveik sikertelenségéért másokat, családjukat, az emberiségei okolják. Mivel az élet későbbi fázisában "tör ki", a paranoia tünetei jól megkonstruáltak, fixek. A téveseszmék és azokat támogató tendenciózus meglátások begyakorlottak, látszik rajtuk egy élet gondos munkája. Ez az oka a paranoiás nehéz befolyásolhatóságának.

A serdüléssel elmezavar, melynek regresszív voltát az iskolai elmekórtan is elismerte, világosan mutatja a korgyerekkori vezérvonal megszilárdulását olyan korban, mikor még nem volt elég idő annak az élethez való alkalmazására. A schizofréniásra; jellemzőek a gyerekkorban és a vadnépeknel működő "apperceptív képesség, a sémás meglátás, a stilizálás, a participáció, a logika hiánya, eredeti állapotukban. A schizofréniás teljesen megtagadja a valóságot és valóság-előtti elmfunkcióit vezérképe szolgálatába állítja. A vezérkép gyakran kifejezésre kerül a téveseszmékben. A schizofréniás elbutulásában semmi meglepőt nem talál az, aki ismeri a gyerekkori álbutóság jelenségét.

Bár ez a beállítás a pszichiátereknek feltétlenül egyol-

dalunak tűnik fel, különösen azoknak, akik a funkcionális elmebajoknál szöveti elváltozásokat véltek feltalálni. Még ha fel is vennénk ilyeneknek létezését, nem indokolnák meg a betegség célos mechanizmusát. Gondoljunk a minden pszichiáter előtt ismeretes példára. Paralitikus kerül hozzánk, üldöztetési, vonatkozásos, paranoid téveseszmékkel. Egy idő múlva megnyugszik, téveseszméi elmúlnak és nem marad más, mint némi emlékezetkiesés, beszédhiba és reflexrendellenesség. Ha a betegség nem progrediálna, a beteg nyugodtan dolgozhatna tovább a társadalomban. Ez a javulási lehetőség azt jelenti, hogy a beteg *lelki állapota* rosszabb, mint amilyennek organikus elváltozása alapján lennie kellene. Másszóval: *a beteg tüneteinek tudomásulvételére pszichózissal reagál.* Ennek analógiaképpen felvehetjük, hogy ha a funkcionálisnak tartott elmebajoknak van is szervi alapjuk, az nem indokolja meg, nem teszi szükségessé a lelki tüneteket és ha ezen betegeket csak arra a fokra is sikerülne visszavezetni, mint a példában említett remittáló paralitikus, akkor is többet tettünk a tünetcsoportok szokásos regisztrálásánál.

10. ELZÜLLÉS ÉS BŰNÖZÉS.

Elzüllöttnek azt a nehezen nevelhető gyereket nevezzük, akinek vezérvonalában a társadalomellenes magatartás a legkiemelkedőbb momentum. Ez a megjelölés nem a neurózis súlyosságát, hanem a társadalomra nézve kényelmetlen voltát határozza meg. Kezdeti tünetei gyanánt a hazudozást, csalást, lopást, iskolakerülést, csavargást, bandaalakítást szokás tekinteni, míg előrehaladott formái szokványos bűnözéshez és szélhámossághoz vezetnek.

Mint ebből is látható, az elzüllöttség tünetei közvetlenül folynak a gyerekehibákból. Ugyanazon körülményeknek súlyosbodása, melyek a nehezen nevelhetőséget okozzák, társadalomellenessé tehetik a gyereket. A morál a közösség konvenciója és aki a közösségen kívül áll, kívül áll a törvényen is.

Az elzüllöttség okait L. Credner (Handbuch der Individualpsychologie) a következőkben foglalja össze: I. Gazdasági hely-

zet, rossz lakásviszonyok, II. szociális viszonyok, a kizsákmányoltság érzése, osztálygyűlölet, III. milió, rossz nevelés, rossz példa, IV. a terheltség.

Mindezideig a kriminológia és szociálpszichológia főképp ez utóbbi szempontot vette figyelembe. Tény az, hogy bűnözők gyerekei elzüllöttek és bűnözőkké váltak az esetek nagy részében. Ipsz.-i szempontból viszont ezek az egyének az elzüllöttséghez vezető út szempontjából a legideálisabb környezetben nőttek fel. Abban, hogy a harcos kasztok utódai harcosokká váltak, senki sem keresi az átöröklés törvényszerűségeit, holott az elzüllött és bűnöző egyén is harcos — a társadalom ellen.

Nem a valóságos gyengeelméjűség szerepe ellen szólunk itt, melynek esetében hiányzik az ítélőképesség. Az elzüllötnék és bűnözőnek van Ítéőképessége, csak *szempontjai mások*. Egyéb szervi fogyatékoságok, a bűnözők külső stigmái az ipsz. által felismert törvényszerűségek alapján *indirekt* úton predisponálnak a közösségtől való elkülönülésre.

A közösség játékszabályai, amelyek ellen az elzüllött vét, az emberi együttélésből adódott szükségszerűség. Az igazmondás, a magántulajdon, (a *propriété*, nem pedig a *possession*) a kölcsönös békesség, a nem-ártás, az egymás mellett fejlődést feltételező konvenciók, tehát biológiai törvényszerűségeknek aktuális megnyilatkozásai. Aki ez ellen vét, nem tekinthető "egészségesnek".

Az elzüllött gyerek erős fogyatékoság-érzés nyomása alatt fejlődik. Kedvezőtlen családi milióben, alkoholista apa durvaságainak kitéve az életet ellenséges állapotnak ismeri fel. A gazdasági nyomás, mely az apára nehezedik, áttevődik a gyerekre is. A kizsákmányoltságról, az osztályharcról hallott szavak primitív elképzelésében a valódi, az egyének közti harc, nem pedig közösségi alapon nyugvó mozgalom képét keltik. Gyerekszobája, az utca, állandó csaták színtere, amelyekben megtanul védekezni és visszaütni. Mivel mindig rosszat kap, nem is tud a közösség előnyeiről. A közösségi, a szeretet alapon nyugvó kapcsolat készsége hiányosan fejlődik ki benne és nem képes beilleszkedni, együttthaladni. Ez a beilleszkedési képtelenség az elzüllés oki tényezője és gyógyítása is csak annak rekonstrukciója által lehetséges.

Az elzüllesztésnek egyik előmozdító faktora a nélkülözhető gyerekekben keletkező kéjvágy. A hiányzó javak értéke megnövekedik szemében és megszerzésükre való eszközökben nem változatos. A primitív harcos, az Odysseia hőse, nem kíméli ellensége életét, sem vagyonát, mert semmi érzelmi kapcsolat nem fűzi ellenségéhez. Az elzüllesztett gyerek csökkent morális ítéletképessége is ilyesféle alapon nyugszik.

Az elzüllesztett hatalmi törekvésért mások megkárosítása útján igyekszik megvalósítani. Az "ellenség" kijátszása, legyőzése emeli önérzését. A közösségen belüli érvényesüléshez nincs bátorsága. A bátorság-hiány döntő szerepe különösen a kezdetleges esetekben tapasztalható, melyeknél a jóindulatú foglalkozás, képességeiben való hit felkeltése, beilleszkedésre adott alkalom, egy csapással visszavezeti a gyereket a közösség törvényeihez. Mintha azt mondaná: "ha beveztek, játszom a ti szabályaitok szerint, ha nem, nem kötelezők azok rám nézve".

A szervi fogyatékoságok gyakran meghatározzák az elzüllesztés milyenségét. A gyomor-bélrendszer fogyatékoságában szenvedő karaktere alimentaire, mindent magába szeretne habzsolni, tolvaj lesz, alkoholista, orgazda. Az atlétikus termétekből, akik megszokták, hogy testi erejükkel győzzenek, gyakran válnak erőszakos bűnözők. Az ágybavizelők, akik betegségük miatt sok megszegésben részesülnek, dából még piszkosabbá válnak, minden tekintetben, egész az "erkölcsi fertőig". Ugyancsak a húgyivarendszerben fogyatékosak hajlamosak a szexuális elzüllesztésre.

A bűnöző egyenes folytatása az elzüllesztett gyerekeknek, akitől csak életstílusa kialakultabb voltában különbözik. Anamnézisében ugyanazokat a körülményeket találjuk, mint az elzüllesztett gyerekében. A közelmúltban lefolyt Kürten-eset iskolapéldája volt egy elzüllesztett és bűnözővé vált jellem kialakulásának. Apja alkoholista volt, többször volt börtönben, odahaza dühkitöréseket produkált, tört, zúzott. A kis Kürtent társai kiközösítették, később munkahelyén a leghihetlenebb durvaságokkal illették. Már gyerekkorában kifejlődött társadalomellenes érzése és más ember kínja, főleg, ha ő okozta, emelte önérzését.

A szervi fogyatékoságok és a bűnözés közti összefüggés megdöbbentő ábrázolása Shakespeare III. Richárdja:

Én, akin elbénult a szép arány
S a bal természet megsalt alkotásban,
Ferdén, bevégzetlen s idétlenül
Küldvén ezen élő világba.

Mert én a béke lanyha, lágy korában
Nem lophatom kedvtelve az időt.

S azért, mivel mulatni nem tudok,
Mint szerelmes, e sok, szépszavú napokban,
Elvégezem, hogy gazember leszek.

A neurotikus és a bűnöző közti hasonlóság Adler szerint öt csoportba foglalható össze; 1. A kielégületlenség és a meg rövidítettség érzése. 2. Hiányos csatlakozó képesség, tekintet nélkülség másokkal szemben, szociális szerepre való hiányos felkészültség. 3. Gyerekkoruk óta begyakorolt egoisztikus élet-sablon. 4. Az a tendencia, hogy mások fölé nem reális törekvéssel, hanem műfogásokkal igyekeznek emelkedni, 5. Cselekvési köjük erős beszűkültsége. A különbözőség az aktivitás, önbizalom és közösségi érzés különbözőségében nyilvánul meg. Az ideges vonakodó magatartása értelmében igyekszik minden konfliktust és ezzel együtt minden cselekedetet elkerülni, nem tesz tehát sem rosszat, sem jót. A bűnözőnek van még elég bátorsága ahhoz, hogy másokat akarjon legyőzni. Am ez a bátorság a valódi hősiességhez már nem elegendő és a bűnöző erőszakos cselekedeteit mindig nála gyengébb ellenfélnek követi el. A közösség-ézés a bűnözőnél nagyobb. Hogy a közösség törvényeit elismeri, az azokból a kifogásokból látszik, melyeket magatartása tisztázására felhoz. Hivatkozik neveltetésére, átöröklésére, nyomorára, bosszúszomjára, hogy a felelősséget elhárítsa, vagy csökkentse. A maga kis közösségének szabályait többnyire megtartja, törvényszerű jelleget igyekszik nekik kölcsönözni.

A neurotikus, a morálisan cselekedetei előkészületlenek, a laikus munka benyomását teszik. A bűnöző munkájára

hosszasan készül, körülményeit megfontolja, úgy dolgozik, mint az egészséges, szakszerűen.

Á büntetést a neurotikus szívesen fogadja, mert egyrészt felmenti a felelősség alól, másrészt kizárja a társadalomból, ami eredeti célja volt. A bűnöző a büntetésben munkája jogtalan megakadályozását látja.

Lélektani szempontból tehát a bűnöző a normálistól kevésbé tér el, mint az ideges. A hiba a kezdeti, alapbeállítottságban van, amelynek értelmében az egészségeshez hasonlóan cselekszik. Ez természetesen nem érintheti a beszámíthatóság kérdését, különösen akkor nem, ha a beszámíthatóság megítélésének célja a társadalom bosszúállása, a büntetés. Annak a szemében, aki az egyént célirányította egységnek tekinti, nem szerepelhet különbség gyanánt, hogy egy tett tudatos-e vagy sem. Megismertük azt a mechanizmust, amellyel a neurotikus beletrenírozza magát valamely lelki beállítottságba. Ezek szerint ha a lelki felháborodottságban elkövetett cselekmény a tudatos, gondolkodásra képes állapotban elkövetettnél enyhébb megítélés alá esik, bármely ideges egyénnek módjában áll a szükséges állapotot magán előidézni. Ez nem sokkal nehezebb feladat, mint az erőszakos cselekedet elkövetése előtt lerészegedni.

A büntetés természetesen csak rontja a bűnözési *hajlamot*, még ha el is rettentí az egyént szándéka kivitelétől. Megerősíti benne azt az érzést, hogy ő a társadalom számkivetettje, annak szabályai tehát reá nem vonatkoznak. Ha a mai társadalmunkban még nem is vihető keresztül, a bűnözők "gyógyítása", arra kell igyekeznünk legalább intézeteink szellemének megreformálásával, hogy az elzüllötteket visszavezessük a közösségbe. Egy-két intézetünk és fiatalok felett ítélkező bíránk működése reményt nyújt arra, hogy ez a kívánság kivihető lesz.

11. A SZEKUALITÁS PROBLÉMAJA.

Az egysejtű amőba kétfelé oszlik. A sejttelep ivarsejtet különít el és vegetatív sejtjeit eldobja, ha bevégezték hivatásukat. A hangsúly a faj történetét hordozó, csírasejten van és mind a többi, annak szolgálatában áll. Az ember bonyolult

szerkezetet, gondolkodást, társadalmat, erkölcsöt és istenfogalmat épített az életet hordozó csírasejt köré, mely fejlődését megőrzi életen és halálon át.

A szexuális működések kezdete arra az időre esik, amikor az ember már kész, nem fogyatékos egység. Sőt, mivel a kultúrember teljesséfejlődése hosszabb időt vesz igénybe, mint közeli őseié, társadalmi törekvésekkel igyekszik kitolni az utódnemzés kezdetét.

A nemiség, mint minden más szervi adottság, alakilag kialakulatlan nyers készség alakjában jelentkezik az embernél és csak a környezetadta lehetőségekhez alkalmazkodva válik célos működéssé. A személyes célirányosság, mint minden más működést, ezt is szolgálatába állítja és *a szexualitás az egyén vezérvonalának megfelelően alakul ki.*

A fajfenntartási funkció kezdetét általában arra az időre teszik, amikor annak fajlagos tünetei mutatkoznak, lányoknál peteérés, fiuknál az ondóképzés. Ezzel ellentétben a pszichoanalízis a nemi működés kezdetét a korai gyerekkorba helyezi. Hogy ennek a fogalmi tévedésnek okát megérthessük, röviden foglalkoznunk kell a kéjelv elméletével.

A szervműködések *egy részének* kiváltó mechanizmusa az, hogy a működés hiánya okozta feszültség kellemetlen érzést okoz, míg kielégítése gyönyörérzéssel jár. Így pl. az éhség érzése fájdalmas, a jóllakottságé kellemes. Ez azonban korántsem vonatkozik minden funkcióra. Fantázia kell annak feltételezésére, hogy a hasnyálmirigy sejtjeinek működésük gyönyört okozna. A pszichoanalízis ezen úgy segít, hogy a libidót objektivizálja, kinevezi "eszessé vált szükségletnek" (Rank) és az amőba szükségletkielégítésének is libidót tulajdonít. Az ismeret határait és a "közösségi értelmet" nélkülöző gondolkozásról mondottak után nem lep meg ez a jelenség, mely analógiája -a hatalmi vezérkép apában való megszemélyesítésének. Ez ugyan az az analogikus gondolkozás, melynek alapján a kisgyerek megveri az asztal lábát, ha az neki "bibit csinál".

Minden aktív megnyilatkozással bizonyos kísérőkéj jár, mely annak megismétlésére serkent. A *kéj a fejlődés objektív folyamatának szubjektív regulatora.* Ideálisan normális körülmények között a gyerek megelégszik a kísérő kéjjel. Amint

azonban valamely kedvezőtlen hatás természetes aktivitása kifejtésében megakadályozza, igyekszik a kísérő kéjt magában előidézni, néha más működés kísérő kéjét. Gyermekorvosok megfigyelhetik, hogy a szabadon fekvő csecsemő vígan rúgkapál, míg a természetes tréningjében akadályozott pólyált csecsemő inkább szopja az ujját. Angolkóros, járni nem tudó gyerekek testükön babrálnak, igyekeznek ápolóik becézését kiérdemelni. A biológiai célú szubjektív folyamat így kerül a személyes célirányosság szolgálatába. Később is egymással ellentétesen fordul elő a bátorság-aktivitás és a félelem-kéjkeresés.

A gyerek fejlődése folyamán kialakul a közösséghez való viszonya eleinte gyengédség-szükséglet alakjában. Ebből fejlődik a szeretet, amely a közösségi érzés specifikus megnyilatkozása. Szüleivel, testvéreivel való viszonyában fix sémákat keres, amelyeket begyakorol. Elhelyezkedik, ahogy tud a családon túli közösségben is. A családon belüli helyzetet érvényesülési lehetőségei adják meg. Mivel — már Freud megállapítása szerint is — az apák kislányukat dédelgetik inkább, míg az anyák fiuknak fogják pártját, a gyerek az esetek nagy részében az ellenkező nemű szülő irányába orientálódik,

A kéjkeresés ebben a korban kóros kivételektől eltekintve' egyáltalán nem szexuális jellegű. Természetes, ha a libidót "Allszexualitát"-nek tekintjük, a kisgyerek minden működése polimorf perverzió. A szexualitás és libidó azonosítása, — melyet már javarészt visszavontak — ilyesféle okoskodáson épül fel: minden veréb madár, a sas madár, tehát a sas is veréb. A szexualitás kéj, tehát minden kéj szexualitás. Igaz ugyan, hogy a neurotikusok szexuálszimbolista kifejezőmódja, a nem szexuális tünetek felhasználása megtéveszti azt a kutatót, aki az embert nem célirányította egységnek tekinti. Hozzájárul a tévedés lehetőségéhez a kisgyerek intenzív érdeklődése a nemi különbségek, ezzel együtt a nemi jelenségek iránt, mely mint láttuk, hibás junctimon alapuló érvényesülni-törekvésének eredménye. A serdülés kora kettős feladat elé állítja a gyereket. A szexualitást nem csupán a közösséghez, hanem saját egyéniségéhez is kell alkalmaznia. Ebből a célból vezérvonalán lazítania kell. Akinek erre elég az önbizalma, kontaktusképessége,

az meg is teszi, de aki önbizalomhiánya miatt vezérvonalához mereven ragaszkodik, annál zavarok keletkeznek.

A lelki pubertás akkor lép fel, amikor az ifjú tudatára jut új feladatának, sokszor évekkal a testi pubertás után. Vezérvonala használható sablonokhoz juttatta már, melyeket most ki kell cserélnie. Többnyire a pubertás az első, komoly próbája az egyén rugalmasságának és azért szoktak neurózisok és elmebajok ennél a fordulópontnál manifesztálódni.

Az érzelmi kötöttségek alapján haladva az volna a legkézenfekvőbb, ha a serdülő ifjú a szexualitást szülei iránt érzett érzelemsablonjába helyettesítené be. Ám ennek ellentmond az incesztus-korlát, mely Adler szerint az emberi faj homogenizálását fenntartó berendezkedés. Kénytelen hát szerelme tárgyát a családon kívül keresni, vezérvonalába új sablonokat beállítani.

A gyerekkori kéjszerző eszközök a szexualitás szolgálatába kerülnek. Hogy bármely nyálkahártya terület mennyire begyakorolható szexuális ingerületek keltésére, annak példája a csók, mely a gyerekkortól kezdődő szisztémás gyakorlás által vált a gyengédség kifejező eszközévé, majd szexuális eszközzé. A csók vadnépeknél ismeretlen és mondhatni szociális produktum. A szexualitás jelentkeztekor szervi inger, független lelki kísérettől. Érzelmi együtthatója többnyire tőle függetlenül jelentkezik és csak később egyesül. Az egyesülés néha egyáltalán nem történik meg és az égi és földi szerelem különmarad.

A szexualitásnak korunkban dívó egysége a monogám házasság, melynek célja a gyerekek felnevelése. Hogy ez természetes hajlam-e, nem is fontos kérdés. Egy olyan funkcionk sincs talán kultúránkban, amely a maga kialakulatlan formájában szerepelne. Tény az, hogy magabízó, egészséges, megfelelő szociális érzésű ember praktice jól él monogámiában, melytől csak ritkán tér el.

A hiányos lelki felkészültség a nemiség hiányos kialakulásához vezet. A szexualitásnak a hatalommal való összefűzése a nemi szerepet nehéznek, veszélyesnek tünteti fel. A családon kívüli tárgyválasztás önállóságot igényel. Mivel pedig a nemiség az életfeladatok legkontrollálatlanabb területe, az ideges jellem legelőször nemiségében mond csődöt.

A másiknemű szülőhöz való kötöttségről az individuál-

analízis mindig kideríti, hogy utólagosan megrendezett dolog. Az elsődleges a másik nemtől, a nemi szereptől való félelem, az anyához menekülés kibúvás. Természetesen nem véletlen, hanem oki összefüggés van a nemi szereptől féltő fiú bátortalansága és anyjához kötöttsége között; az önállóan gyerek nőies eszközökkel igyekszik érvényesülni.

A szervi inger alakjában jelentkező szexualitás és érzelmi kísérőjének össze nem olvadása adja a platói szerelem képét. A merev életsablonú egyén nem képes új érzelmi kötöttségeket alkotni és csak anyja és ahoz hasonló nők iránt érez % gyengéd érzelmeket. E nőkkel szemben viszont szexuális vágyai eredeti célját nem érvényesítheti, azért úgy viselkedik velük, mint anyjával vagy nővérével szemben. Szerelme tárgyával szemben minden genitális jellegű elképzelés az irtózás érzését kelti benne. Minden véle való összetalálkozás lámpalázat okoz, mely — mint minden lámpaláz — a distanciának eszköze.

Persze ennek a kettős viselkedésnek célja ismét csak a kudarc elkerülése, az önérzés megtartása. A csak szexuális érintkezésre szánt nőt lenézi, miáltal maga felemelkedik, az ideált viszont oly magasra emeli, hogy véle szemben presztízsharcról már szó sem lehet. Egyiknek sem adja magát egészben.

A nemi szerep kikerülésére szolgál az elhúzódo reménytelen szerelem is, A nemi szerepében bizonytalan egyén megköti magát egy szerelmi tárgyhoz, kiről tudja, hogy ott eredményt nem érhet el. A kötöttség viszont felmenti másfelé való orientációk kötelezettsége alól.

Ugyancsak a nemi szerep alóli kibúvást szolgálja, a nemi betegségektől való félelem, a szifilidofóbia is.

A perverziók hatalmi törekvések szexuálszimboliztikus kifejezői. A perverziók megítélése tüneti alapon csaknem lehetetlen. A ceremóniák sokszerúsége csaknem végeláthatatlan és amit egyik időben normálisnak tekintettek, más korban perverzióknak számít. A ma "normálisnak" elfogadott koitus helyzet korántsem volt mindig általános. A történelemelőtti korokból valószínűleg a nőuralom idejéből származó szobrok ép megfordított helyzetet ábrázolnak. A katolikus egyház odáig megy szabadelvűségében, hogy megengedhetőnek tart minden

pozíciót, amely a gyereknemzést nem zárja ki. Minket ipsz.-okat nem az aktus "hogyan"-ja, hanem "miért"-je érdek. A nemi érintkezés perverz voltára a vele járó *lelki kísérő impulzusok* jellemzők. Az egyén vezérvonala a szexualitás kezdetén már kialakult és az ideges jellemnél változhatatlan, merev. Mivel minden megnyilvánulása hatalmi törekvése szolgálatában álló, tárgyiatlan; nyilvánvaló, hogy a szexualításban is csak eszközt fog látni önérzése emelésére. Ez a társadalmi konvencióktól legszabadabb terület, melyen mint mellékcsataterén módjában van kedve szerint érvényesülni. Minél inkább ragaszkodik valaki vezérvonalához, annál jellemzőbben tükrözi vissza szexualitása karakterét. Különösen kiviláglik ez a pozitív és negatív algolagnianál: a szadizmusnál és mazochizmusnál.

A szadista kórelőzményéből kiderül már kora gyerekkora óta begyakorolt agressziója, ártani akarása, antiszociális jelleme. Mivel azonban reális cselekedetekre való bátorsága többnyire kevés, a legkisebb ellenállású területen, a szexualításban igyekszik törekvéseit kiélni. A mazochizmus sohasem valódi abban az értelemben, hogy végcélja megalázkodás volna. Ezért szól Adler álmazochizmusról. A mazochisták azokból az egyénekből kerülnek ki, akik már gyerekkoruk óta megszokták, begyakorolták a nőies érvényesülésmódot, a szófogadás által elért uralmat. Sokszor a megaláztatás csak arra szolgál, hogy a fogyatékos-érzés kimélyítése által felkorbácsolja a támadó, agresszív magatartást. Ezért jár a mazochizmus többnyire együtt szadizmussal.

Az ipsz. állásfoglalása a homoszexualitás kérdésében különösen alkalmas az egyoldalúság gyanújának keltésére azok előtt, akik a homoszexualitást szervileg meghatározott adottságnak tekintik. Különösen áll ez azokra a szerzőkre, akik azt veszik fel, hogy a homoszexuális férfiak átöröklött férfi génje a normálisnál kevesebb. Ennek a felvételnek egyáltalán nem felel meg az aktív homoszexuálisok férfias testalkata, másodlagos nemi jellegeik és erőszakos magatartásuk. Az ipsz. nem vonja kétségbe a veleszületett rendellenességek jelentőségét, ám ugyanabból a szempontból bírálja el, mint a többi szervi fogyatékoságot. A szervi fogyatékoság nem közvetlen, kauzálmechanikusan okoz lelki elváltozásokat, hanem azon a módon,

ahogy a vezető eszme azt vezérvonalában felhasználja. Példa erre az átmeneti fokúak viselkedése, kik aszerint viselkednek férfi, vagy nő módjára, amennyire férfinak, vagy nőnek *érik* magukat.

A homoszexuálisoknak gyerekkorukban nemi szerepük felismerése többnyire nagy nehézségükbe került. Lányosan nevelt gyerekek voltak, félénkek és *hiúk*. Sokuk elkényeztetett gyerekekből kerül ki, mások viszont elnyomottakból, rossz helyzetűekből, akik azután arra igyekeznek, hogy jövőben minden nehézségtől megkíméljék magukat. Nagy szerepet játszik a homoszexuálisoknál *a másik nemtől való félelem*, amit a másik nem lebecsülésében nyilvánítanak meg. A homoszexuálisok magatartása az élettel szemben mindig vonakodó. A homoszexualitás tendenciózus megrendezettségét szépen illusztrálja a következő eset, melyet pszeudohomoszexualitás névvel jelölnék meg:

A beteg ideges anya gyereke, aki leánygyerekét elvesztve, ebben a fiában akarja kárpótolni magát. Gyenge gyerek, szemben életrevaló testvéreivel szellemi úton igyekszik érvényesülni. *Határtalanul hiú!* Gyerekkorában tetszenek neki a lányok, nevelőnőjébe, — mondhatni — szerelmes. Kikerül minden lehetőséget, ahol kudarcot vallhatna. Lányos külseje és viselkedése önmaga előtt is nyilvánvaló. A pubertás korában nőekkel kapcsolatos szexuális fantáziái vannak, de fél a nemi szereptől. Ekkor valaki figyelmezteti egy barátjával való szoros viszonyára. Hirtelen feltámad benne a gyanú saját homoszexualitására nézve. Ettől kezdve homoszexuális fantáziái vannak, melyek ellen kétségbeesetten küzd. (A distancia IV. foka.) Nőekkel nem törődik, mert ő homoszexuális, a homoszexualitást pedig legyőzi. A kezelés alatt, abban a mértékben, amint visszanyeri férfi-voltában való hitét, megszűnik a homoszexualitástól való félelme, mint feleslegessé vált arrangement.

Az aktív homoszexuálisnak sokkal nagyobb az önbizalma, és közösségi érzése, mint a passzívnak. Társadalmi feladatainak megfelel és partnerével gyengéden bánik. A passzívak teljesen elbátortalanult egyének, akiknek vezérvonala a mások útján

való érvényesülés jegyében fut. Míg az előbbieket inverziójukat betegségnek érzik és szeretnének meggyógyulni, az utóbbiak helyzetükkel megelégedettek.

A perverziók mind a distanciaalkotás tünetei. Céljuk lehetlenné tenni, eleve kikerülni azt a helyzetet, amelynek megoldására a csökkent önbizalmú egyén nem tartja magát alkalmasnak. A lelki impotencia viszont szexuálszimboliztikus kifejezése a vonakodó magatartásnak, a maga-nem-adásnak, az elkülönülni-törekvésnek.

A nemi szerepben való bizonytalanság okozza a hódítás-vágyat is, mely a közfelfogásban Don Jüan alakjában személyesül meg. A neurotikus szereti lemérni erejét, éppen azért, mert bizonytalan abban. Az elért eredmény nem nyugtatja meg, — hiszen fogyatékoság-érzése nem objektív — ezért mindig újabb harcokba kezd.

"Hajós a vér zajló hullámain,
Ki más és más vizén jár untalan,
Kinek nincs békés, biztos kikötője,
Mert szirtes parton eltört evezője." Lenau

Bizonytalanságára jellemző kötekedéssel kompenzált gyáva-sága. Korának "jampec"-e. Természetes, hogy a nőhódításra való állandó tréning "tehetség"-et fejlesztett ki benne. Don Jüan nem a nőknek, hanem a gyáva férfiaknak ideálja.

Az orvos elé kerülő rossz házasságok túlnyomó részében nem a nemi jellegű, hanem a hatalmi kérdések teszik az együttélést elviselhetlenné. A monogám együttéléshez bizonyos felkészültség, érettség szükséges, melynek hiánya hamarosan váláshoz vezet. A házasság kizárólag kölcsönös odaadáson, társi viszonyon épülhet fel és nem alkalmas talaj arra, amire többnyire használják, a hatalmi törekvések kiélésére. Az elnyomott fél mindig megtalálja a kerülő utat érvényesüléséhez és a régi házasságban, melyben a férfi látszólag kizárólagos uralkodó volt, az asszony gyengesége fegyvereivel vette fel ellene a harcot. Ebben a küzdelemben alakult ki szükségszerűleg a nőnek az a ma már elmúlóban lévő, kizárólagosan passzív tipjusa, melyről még Freud is mint biológiailag meghatározottról emlékezik meg és melyre elméleteket bázíroz. (Ezért nem jó a

szociális körülmények figyelembevétele nélkül tapasztalt igazságokat" törvényszerűséggé emelni. A valóság néha váratlanul hamar rácsfol.) A férfiak mai házasság-kerülésének az anyagi és egyéb okokon kívül az az oka, hogy a házasság kezd alkalmatlanná válni férfiistenségük bálványozására.

A prostitúció nem csak a prostituált egyének, hanem az egész társadalomnak betegsége. Társadalmunk, mely a prostitúciót egyrészt megveti, másrészt intézményesen fenntartja azt, mint — szerinte — szükséges rosszat. Ez a magatartás ismételtelen csak a szociális szempontok figyelembevételével válik érthetővé. Államrendünknek alapja a család. Az állam, mely a család intakt voltát féltékenyen őrzi, a házasságon kívüli nemi életet erkölcstelennek bélyegzi, természetesen csak a nők számára. Tekintettel azonban arra, hogy a gazdasági színezettel bíró családalapítás a nemi érettség idejét messze meghaladja, gondoskodni kell a fiatalság nemi szükségleteiről, nehogy a közerkölcsökben kár essék. Éppen ezért fenn kell tartani az "erkölcstelen" személyek rendjét, akik ezt a fenyegető veszélyt elhárítják a társadalom tisztaságjáról.

Ez a szép elgondolás azonban a gyakorlatban már nem válik be. A prostituáltak látogatói a fiatal gimnazistáktól eltekintve, ideges egyének. Ez az az alkalom, ahol mérsékelt díj lefizetése ellenében kiélhetik rejtett törekvéseiket. Önézésüket az a körülmény is emeli, hogy a nőt megfizették. Az Angol parkban volt valaha egy bolondok konyhája nevű intézmény, ahol pár fillér lefizetése ellenében bárki kiélhette romboló szenvedélyét. A prostitúció szerepe ugyanaz.

A prostituáltakat a férfias tiltakozás vezeti erre a pályára. Gyerekkori anamnézisükben szerepel a nyomasztó környezet, durva apa, szenvedő anya, akinek szerepét nem hajlaidók vállalni. Nyomorúság és ebből fakadó élvezetsomj. Elbátor-talanulás, könnyű érvényesülés. Foglalkozásukat nem érzik szegénynek, sőt bizonyos diadalmat éreznek a "pasik" felett. Ebben a kifejezésben bennfoglaltatik a férfinem iránt érzett határtalan lenézés. Épúgy, mint a férfi a prostituáltban tárgyat, élvezeti eszközt lát, a prostituált pénzkereseti eszköznek tekinti a férfit, az aktusban részt nem vesz, frigid.

A férfias tiltakozás, mely a férfiak életében többnyire tár-

gyiatlan irányt vesz fel és ideges tünetekhez vezet, a nők életében objektivizálódott nőmozgalmak alakjában. A nőmozgalom abban különbözik az ideges jellegű tiltakozástól, hogy *reális célért* folyik. Eredményei, melyek bámulatos gyors előrehaladásukkal halomra döntötték a berozsdásodott elméleteket, talán idővel oda fognak vezetni, hogy megszüntetik a "férfias-erős-fenn" és a "nőies-gyenge-lenn" káros junktimját.

Amint túlértékelik a szexualitást az ideges egyének, úgy értékeli túl korunk is, melynek a javak biztosító felhalmozása és állandó hatalmi törekvése adja meg ideges jellegét. Okát leginkább a kéjelv általánossá váltában kereshetnénk. Civilizációnk mechanizált munkája nem adja meg a lehetőséget a munkával járó örömök feltámadásának és az emberek más helyen keresik a kielégülést. Ez az oka az "örömmüzemek", alkoholmérő helyiségek, mulatók, mozik nagy felvirágzásának. Másrésről az individualista jellegű kor, — melynek emberét a gazdasági kényszerkörülmények minden közösségi törvény-nél jobban megkötik — a szexualitásban éli ki magát. A társadalom abban veszélyben forog, hogy elveszti támogató egységét, a családot. Ebből az útvesztőből kivezető eszme csak a közösség jegyében indulhat el és a szexualitást is be kell soroznia a közösséget támogató többi adottság közé. "A szexualitás nem magánügy." (Adler.)

12. A KULTÚRA.

Őseinket gyengeségük terelte közösségbe. A közösség az embernek olyan fegyvere, mint az oroszláznak a foga, mint a gazellának a lába.

Az emberi együttélés szükségszerűleg bizonyos megegyezéseket teremtett. Az egyedeknek le kellett mondaniuk egyes vágyaikról, melyek az összesség érdekével ellenkeztek. Ezzel szemben az egyed születésétől fogva védelmet nyert. A szokások, tapasztalatok eredményei homogenizálódtak és a nyelv kialakulásával állandó és továbbadható formát vettek fel. Megszületett a kultúra. *A kultúra az az emberiség életében,*

mint az egyénnél a lelki élet: gyengeségét kompenzáló műfogság.

Már maga a gondolkodás, az emlékezés is biztosító törekvésnek tekinthető. Az emlékezés, a tapasztalat képessé tesz arra, hogy átélt előnyös vagy veszélyes helyzeteket újra-keressünk vagy kerüljünk. A kultúrában ezek a tapasztalatok hagyománnyá válnak.

A gondolkozni kezdő ősember helyzete a világban úgy képzelhető el, mint a kisgyereké. Jelenségekkel áll szemben, melyeket tudomásul vesz, de a köztük levő összefüggést csak hiányosan érti meg. Ebben a bizonytalanságban, szintúgy mint a gyerek, fix pontot keres, amelyhez alkalmazkodik. Gondolkodásmódja, mint a mai gyereké, analogizáló, sematizáló, stilizáló lehetett. Annak analógiája alapján, hogy ő függ törzse vezetőjének abszolutisztikus akaratától, — mely egyúttal megvédelmezi őt a veszedelmek ellen, — úgy képzelte, *kell, hogy legyen* valami főnök, mely az egész világ fölött uralkodik. Így formálta meg primitív istenfogalmát, mely visszatükrözi minden akkori ismeretét, érzelmét, erkölcsét. Szinte azt mondhatnánk a különböző kultúrák embereinek: mutasd meg az istenedet, megmondom, ki vagy.

Az istenkép a közösségnek vezérképe, ideálja, melyhez hasonlónak szeretne válni.

Az emberi gondolkodás már kezdetén elvált egy reális és egy fiktív irányra. A reális, a biológiai célirányosságnak megfelelő, a praktikus megélhetést szolgálja; a fiktív a világban való tájékozódást. A civilizáció és a kultúra különválasztása szempontjából a reális gondolkodásból lett a civilizáció, míg a tájékozódó fiktív megismerés a kultúrát eredményezte. Fiziológiai körülmények között ezek harmonikusan haladnak, úgy, mint az egyénben a vezérvonal és a valósághoz való alkalmazkodás. Ha az egyik a másik felett uralomra kerül, kulturorkorszakok bukásához vezet. Eszmétlen civilizáció (római korszak vége) époly kevésbé állhat meg, mint a civilizálatlan kultúra (India).

A kultúra kezdetén a később szétágazott részirányok még együtt voltak. Az ősi "kultusz" magában foglalta a vallást, filozófiát, táncot, zenét, verset. A művészi alkotókedv eredetileg

biológiai célú jelenség, analóg a játékkal. A szervezet minden jövőendő feladatára állandó tréninggel készíti elő magát. A képzelet is állandóan foglalkozik a véghezviendő feladatokkal, előkészíti, részleteiben megrendezi őket. Maga elé varázsolja a kívánatot, hogy ezzel is fokozza az elérésére való törekvést. A szubjektív appercepcióval bíró élőlények, mint már emiittettük, már az átöröklés folytán úgy vannak berendezve, hogy a számukra biológiailag hasznos jelenségek, vagy szervműködések kellemes érzéseket ébresztenek. Pl. a cukor könnyen emészthető szénhidrát, az "édesség" néven elkönyvelt kellemes érzetet kelti az emberben. A generációk százai és ezrei alatt hasznosnak bizonyult környezethatásokkal szemben az ember veleszületetten kellemes érzéssel viseltetik. Pl. az, hogy a zöld szín a szemnek kellemes, okilag magyarázható az ideghártya "sajátlagos" felépítettségével, de céli magyarázatát az adja, hogy az ember ősei erdőlakó állatok lévén, szervezetének szüksége van a növényi környezetre. Akkor tehát, mikor azt mondjuk, hogy az erdő "szép", azt fejezzük ki, hogy itt akarunk lakni. Az élő világ tagjai között ez az egymásrautaltság kölcsönös. Az a virág szaporodik, amelyik a méhek számára szépszínű és kellemes szagú virágot termel. Itt egyébként esztétikánk a méhekével megegyezik.

Az esztétika másik tényezője a nemi kiválogatásra vezethető vissza. Szép az egészséges nemi partner és az állat azt igyekszik kiválasztani.

Ezek azok a vonatkozások, melyeket az ember játékszerűen gyakorol a művészetben. Lerajzolja a barlang falára a szarvast, hogy még többet emlékezzen rá. Az emlékezés is ilyen mementókból áll, ez annak a megtoldása. Gyakorolja a zenét a párválasztás alkalmával. Harci dalokkal serkenti magát a győzelemre. A négerrek vadászdalai mind a zsákmány jó ízét dicsérik.

Míndez természetesen csak az ősi primitív, kollektív művészetre vonatkozik, amely annyira közös tulajdona lehetett mindenkinek, mint a beszéd. Amint a művészet a személyes célirányosság fejlődésvonalába illeszkedik, megváltoznak kialakulásának feltételei. Ez azonban már nem a művészet, hanem

a művész lélektana és nem igényelhet helyet rövid munka keretében.

A filozófiák, vallások bölcseleti elemei az életben való széles, transzcendentális tájékozásra szolgálnak. Kítűzött céljuk többnyire megjelölni az ember helyét és a tökéletesség felé vezető utat. Mindkét törekvés analóg a vezérvonal tájékoztató és a fiktív tökéletesség felé vezető céljával. Még a hozzájuk való merev ragaszkodás is hasonló az egyén idegességéhez és a hindu nép neurózisa gyanánt a passzív, fiktíven felülemelkedni törekvő brahmanizmust kell megjelölnünk, mely az ideges emberhez hasonlóan lebecsüli a valóságot, sőt, — mint az elmebeteg — nem létezőnek, káprázatnak (Maja) tekinti azt. Természetesen a világszemlélet, — melyről az ember tudja, hogy fikció és szükség esetén eltekint tőle, — a lelki fejlődésben hatalmas, talán nélkülözhetetlen segédeszköz.

Az erkölcs az együttélés játékszabályait tartalmazó hagyományos megállapodás. Tekintettel arra, hogy az együttélés körülményei változóak, az erkölcsnek is korok, népek és osztályok szerint változnia kell. Aki ezt az összefüggést nem látja, hajlandó erkölcstelennek minősíteni a más erkölcsűt. A mai anya erkölcstelennek tartja leányát, ha éjjel egyedül jár haza, a lány pedig az anyát, mert anyagi alapon akarja "kiházásítani". A hangsúly nem a konvención, hanem a közösségi érzésen van. A megfelelő közösségi-érzéssel bíró egyén hajlandó környezete kedvéért más konvenciókat is, — mert hiszen csak erről van szó, — követni.

Az élet feladatait Adler három csoportra osztja: az embernek környezetével való viszonya szabta, társaséletbeli feladatok; az embernek munkájával szemben való állásfoglalása és végül a nemiség feladatai. Az erkölcsről alkotott konvenciók ezen feladatok körül forognak. A nemiség említett túlértékelése az oka annak, hogy néhol a szexuális magatartást illetik az "erkölcs" kifejezéssel.

Az emberi gondolkodásnak a szükségelt valóság megismerésére és felhasználására irányuló törekvése termelte ki a civilizációt, a technikát, melyek létfenntartásunk biztosítékai a természetadta nehézségek között. A tájékozódni-törekvés azután felhasználta ez utóbbi funkciót eszközül és így született

meg a természettudomány. Természetes, hogy a természet-tudományos megismerésre nagyon gyakran materiális, praktikus célok vezetnek, de az igaz nagy értékeket felfedező meglátások vezető fikciója mindig az igazság keresése volt. Az elvont "igazság" megismerése mindig csak határérték maradhat. Összes érzékszerveink a szükségleteknek megfelelőleg fejlődtek ki és elvont gondolkozásunk is érzékszerv közvetítette ingerek bázisán nyugszik. Mégis a természettudomány legalább érzékszerveinknek, emberi lehetőségeinknek megfelelő, ellenőrizhető igazságokat keres. Az empirikus megismerésén túl kutatja a távolabbi összefüggéseket, az emberiség életének törvényszerűségeit és eredményei bármikor felhasználhatók a megismerés eredeti céljára, az ember helyzetének javítására. A régi nagy bölcsek és vallásalapítók jóindulatú alkimistái voltak az emberiség boldogításának (részben nekik köszönhető, hogy az ember ezt a kifejezést röstelli leírni). Céljuk jó volt, csak eszközeik voltak tudománytalanul rendszertelenek. Am úgy, mint az alkímiából kémia lett, úgy fejlődik ki a régi világboldogítók eszméiből a természettudományos eszközökkel dolgozó társadalomtudomány.

Adler és Marx között sem ellentétet, sem párhuzamot nem lehet felállítani, külön úton haladnak. Egyik a társadalom gazdasági, másik lelki zavarait igyekszik rendbehozni a maga módján. Mindkettő kollektivista és optimista szemben a kapitalizmus individualista és pesszimista felfogásával. A tőke felhalmozása, mely kezdetén talán racionális biztosító berendezkedés volt, ma túlhalmozáshoz vezetett, túlbiztosításhoz. Nem a szocialisták, hanem kapitalista lapok beszélnek a "tőke idegességéről". Zsákutcába jutásának oka anarkisztikus termelési és elosztási módjában rejlik, mely nem a közösség szükségleteit veszi tekintetbe, hanem a profitot. Ezen igyekszik ma a tőke a kartell-rendszerrel segíteni.

Az ipsz.-nak, mint mozgalomnak és tudománynak a szocialista mozgalomhoz semmi köze. Tartozom ezzel a nyomomatékos kijelentéssel Adlernek, aki folyóiratának szerkesztője "tján kétszer is tudomásomra hozta ezt. Más lapra tartozik viszont az, hogy a szocializmus nevelési rendszerében felhasználja az ipsz.-t. Igaz ugyan, hogy ezzel lemond diktatórikus

törekvéseiről, mert *elnyomni csak tekintélyi elv alapján nevelt embert lehet*. Aki szabad embereket nevel, nem fél és bizik a jövőben.

Arra, hogy az ipsz. megfér bármely pártállással, példa Kunkel, aki az ipsz.-t vallásos, sőt klerikális felfogásával is össze tudja egyeztetni.

A kollektívizmus nem jelenti az egyéni tulajdonságok elnyomását, csupán azt a kényszerűséget, hogy másra is tekintettel legyünk. Ez pedig csupán a beteges individualista szemében kényszerűség. A közösségben növekszik az egyén önbizalma és ezzel együtt alkotóképessége is. Korunk egyéni szabadságával nem sokat ér a rongyos proletárgyerek, akinek mindenhez van joga, csak pénze nincs.

A kultúra és civilizáció az emberi faj védelmét és fejlődését hivatott alátámasztani. Ha ettől a céljától eltér, ha öncélusul, neurózissá válik. Ezt a neurózist hivatottak meggyógyítani az emberiség orvosai.

13. NEVELÉS.

Annak, hogy az ipsz., — mely eredetileg idegességeket kezelő lelki gyógymód, — a nevelésbe beleavatkozott, oka az a törekvés, hogy a betegségeket megelőzzük. "Rendkívül kellemetlen dolog, minden rosszsikerült, idegességgel, vagy elmebajjal ellátott embernek utánaszaladozni, hogy megjavítsuk, hogy meggyógyítsuk" (Adler). Az orvostudomány igazi célja a betegségek megelőzése, a profilaxis. A tünetek okozója után kutatva igyekezünk azokat megtalálni és kiküszöbölni. Az idegességek túlnyomó része a hibás nevelésben leli magyarázatát és profilaxisuk gyanánt a helyes nevelést kell megjelölnünk.

Az orvostudomány munkamódszere az, hogy a fiziológiás jelenségeket a kórosakból igyekszik levezetni, ahol azoknak tulajdonságai, mintegy kikarrikírozva jobban szembe tűnnek. Evégből előbb röviden áttekintjük a hibás nevelés szokásos módszereit, hogy azokból meghatározzuk a követendő és elkerülendő irányt.

A szokásos nevelési módszerek egyrésze nélkülöz minden

tudatos módszerszerűséget. A szülők a szülői, nevelői ösztönre szoktak hivatkozni. Ha az ösztön elég volna komplikált társadalmi és civilizációs viszonyaink közötti feladatok elvégzésére, akkor a létfenntartási ösztönnek képesíteni kellene bárkit bonyolult szerkezetű gépek kezelésére.

Mások nevelési "elveiket" büszkén vallják, "engem is így nevelt az apám" jellegével és lemosolyogják az új nevelési "teóriákat". Általában az emberek nagy részében valami érthetetlen ellenszenv uralkodik minden logikus, racionális elv ellen, ami talán asszociális magatartásukkal és az abból eredő bátortalansággal függ össze. A minden alapot nélkülöző, ám megszokott, egymásnak ellentmondó elméletek összességét nevezik "életnek", míg a szisztémás tapasztalatok szokatlan eredményét "teória" megbélyegzéssel hessegetik el maguktól. Majdnem minden szülő meg van győződve nevelésének helyességéről és a hibáknak a gyerek az oka.

A ma szokásos nevelési elvnek általános alapja a tekintély. Feltétlén tisztelet a szülő minden parancsa iránt, anélkül, hogy indokolása szükségessé válnék. A szociológus szemével nézve ez nem elhatárolt jelenség, hanem szükséges elve az olyan államalakulatoknak, melyek hatalmon épülnek.

A tekintélyre kétféleképpen reagál a gyerek. Az egyik az óhajtott mód: a mintagyerek. A mintagyerek igyekszik mindenben feletteseinek utasítása szerint cselekedni. Kikerül minden összeütközést a felettes hatóságokkal. Eközben azonban nem fejlődik ki benne az értékes, produktív munka legfőbb feltétele, az önállóság. Helyzeti találékonysága, kombinatív képessége minimális. Vezérvonala csak felső akaratra támaszkodva képes megállani, olyan, mint a fára kapaszkodó folyondár, nem fejleszt ki támasztó szöveteket. Minden új feladattal szemben bátortalan. Az iskolában jó tanuló, de társai között ellenszenvet kelt, mert játékaikban, közös munkáikban nem vesz részt. Emiatt asszociálissá, még bátortalanabbá válik. Az első nagy konfliktus, próbatétel elől visszariad és ha nincs más kiút, az idegességbe menekül.

A tekintélyi nevelés másik produktuma a lázadó, aki szembeszáll az elnyomással. Mivel nyílt ellenállásra nincs módja és bátorsága, a dac eszközhöz fordul. Ellenállása

szófogadatlanúság, csínytevés, szemtelenség alakjában nyilatkozik meg. A felülről jövő nyomásra ellennyomással válaszol. Az ellenállásnak erőszakos letörése megszüntetheti a tüneteket, ám helyettük más, sokkal súlyosabbakat okoz.

A tekintélyi neveléssel kapcsolatban meg kell jegyeznünk a tárgyilagosság kedvéért, hogy nem eleve helytelen, csak már elavult. Az emberiség kezdetleges stádiumában a társadalom kizárólag a tekintély alapján épült fel és a nevelés annak megalapozását szolgálta. Amikor a gyermek korábban jutott önálló tevékenységhez, ami ellensúlyozta elnyomatottságát. Ma már a mesterségesen keltett tekintély éppolyan meghaladott álláspont az emberiség fejlődésében, mint a négy lábbonjárás. Az új követelményekhez nem alkalmazkodó fajok és csoportok halálra vannak ítélve.

A természetes tekintély természetesen ma is és mindig érvényes. A szülő magától is olyan hatalmas a gyermek szemében, hogy ezt a távolságot nem növelnie, hanem csökkentenie kell. Aki mesterséges eszközökkel igyekszik saját tekintélyét növelni, fogyatékoságérzéséről tesz tanúbizonyságot.

A tekintélyi neveléssel ellentétes elkényeztető nevelés szintén önállótlanúságot eredményez. A kényeztető szülő elhárít minden akadályt a gyermek útjából, elvégez helyette minden feladatot, miáltal annak nem ad módot képességei gyakorlására és kifejlesztésére. A bátorítás, melyet a szeretet adna, eltörpül az önbizalom csökkenése mellett, melyet a feladatokkal való találkozás eredményez. Az elkényeztetett gyermek nem tud túljutni családjának szűk körén, a külvilágot veszélyes, ellenes környezetnek tekinti és minden kudarc után összébbszűkíti tevékenysége körét. Közülük kerülnek ki a tériszonyban szenvedő neurotikusok, az emberkerülő megrögzött agglegények. Az elkényeztető nevelés az Odipusz-komplexum melegágya.

Elviselhetetlenné teszi a gyermek életét a zsörtölődő, nevelési mód. A zsörtölődő szülő gyereke minden mozdulatát kifogásolja, helyreigazítja: "Hogy ülsz! Miért nem köszönsz! Hogy fogod azt a kanalat! Ejnye, de ügyetlen vagy! Nézd a többieket! Végy példát a nővéredről! Én mindig szót fogadtam szüleimnek" stb. A zsörtölődő szülő gyereke minden téren elbátortalanodik és mindenre alkalmatlannak érzi magát. Különö-

sen súlyosbítja a helyzetet, ha a zsörtölődésre a gyerekek valami szervi fogyatékosága, pl. balkezesség, ad okot. Az ilyen gyerekből valóban ügyetlen, élheterlen, "Schlemihl"-ek lesznek, akik egész életükön át szerencsétlenek maradnak. Vagy pedig fellázadnak a folytonos javítgatás ellen és dacból mindennek az ellenkezőjét teszik. Még szerencse, ha a szülő által kifogásolt tulajdonságok egy része a közösség szempontjából hasznos cselekedet (pl. "mit törödsz mindig mások dolgával"), mert ilyenkor a gyerek dacból folytatja azt.

A tekintélyi nevelés eszközei közé tartozó verés és szidás mindig rossz emlékeket hagy a gyerek lelkében. Ha a felnőtt tudatosan nem is veszi rossznéven szüleitől egykori bánásmódjukat, az individuálanalízis mindig kideríti a súlyos szemrehányást. A különben is gyenge és tehetetlen gyerek gyengeségérzését fokozza minden elszenvedett erőszak, mely azonkívül azt a világgépet érleli meg benne, hogy a felmerült nehézségek elintézésének szokásos módja az erőszakos agresszió. Minden megszégyenítés fokozza azoknak a jelenségeknek gyakoriságát, melyek a megszégyenítést előidézték. A szülőknek arra a hivatkozására, hogy: "engem is megvert az apám" csak az udvariasság tart néha vissza, hogy azt ne válaszoljuk: meg is látszik önön.

A szeretetlen nevelés következményeiről már a 4. fejezetben szóltunk. A szeretetlenül nevelt gyerek bátortalan lesz, vagy gyakran, elzüllick.

Hibás az a nevelési elv is, mely szerint az apának a szigort, az anyának a gyengédséget kell képviselnie. A gyerek nem tud a dolgok között tájékozódni, nem tudja melyik az igazságos bánásmód. Különösen hibás az, ha az egyik nevelő intézkedéseit a másik a gyerek jelenlétében korrigálja.

Nagy hibát követnek el a szülők azáltal, ha hangsúlyozzák a fiú és leány közti különbséget. "Nem szégyenled magad, úgy viselkedel, mint egy kislány!" "Mutasd meg, hogy férfi vagy!" "Te nem is vagy fiú!" "Ez nem kislányhoz való játék, játszál te csak a babáiddal!" "Kislánynak szépen kell viselkednie!" Ilyen és más hasonló szólások által készítik elő a gyerekekben a hatalom és nemiség junktimját és fejlesztik ki a férfias tiltakozást.

A hibás nevelés következményeit a nevelők azzal súlyosbítják, hogy helytelen módszerük szülte eredményüket még helytelenebb módon igyekeznek korrigálni. K. Seelmahn (Handbuch der Individualpsychologie) e hibás javító módszereket a következőkben foglalja össze: A dacosat elnyomják. A félénket edzik. Az engedetlen kényszerítik. A könnyelműre felügyelnek. A csavargót bezárják. A hazugnak nem hisznek többé. A dicsekvőt megszégyenítik. A verekedőt elkülönítik a gyerekektől.

A helyes nevelés irányelveit nem csupán kizárásos alapon határozhatjuk meg, hanem biológiai és ipsz.-i ismereteinkből származtatólag, deduktív módon. Az állatok kölyökkora előkészület későbbi életfeladataikra. Ezekre a feladatokra játékkal gyakorolnak. Az állatok játék-kedve az átöröklés automáciája révén spontán bontakozik ki. A spontán játék-kedv megnyilvánul a gyereknél is, de csakhamar érvényesülni-törekvése vezérvonalába illeszkedik. Mivel az ember feladatainak átöröklött képességei pusztán felhasználásával nem tud megfelelni, az idegrendszeri kompenzáció, a fiktív vezérvonal értelmében gyakorol azoknak elérésére. Miután fejlődésének feltétele a bátorság-tréning komplexum sikeres működése, a nevelés célja nem lehet más, mint annak kifejlődésére alkalmas talaj előkészítése.

A gyerek természetes aktivitása a játék és éppen azért minden tevékenységének a játék jegyében kell lezajlania. Egynémely étellel ellenséges nevelőnek az az aggodalma, hogy a játékos forma miatt a gyerek nem veszi komolyan a reális feladatokat, egészen alaptalan, és csak a társadalmi tevékenység mezében munkálkodó sötét lelkek önmelegnyugtására szolgál. A gyerek a játékot komolyan és valóságnak veszi és a felnőtt ember is csak akkor végzi munkáját odaadással, ha abban valami játékszerűt talál. A "feladat" abban a megvilágításban, mint azt a középkori klostorszellem csökevényes maradványaképpen ittrekedt egynémely nevelők beállítják, szorongó érzést és ellenszenvet kelt a munka iránt. A munkát nem szabad a játék ellentétéként beállítani a gyerek előtt, hanem, mint a játéknak hasznos és érdekes formáját. Az átmenetnek észrevétlenné kell lenni.

A nevelő magatartása a gyerekekkel szemben a "jóindulatú

barátság" alapján mozogjon. A szeretetnek — mint említettük — a gyerek által érzett *formája* fontos, nem intenzitása. A szülőnek meg kell tanulnia az ösztön alakjában jelentkező szeretetet a körülmények követelményeinek megfelelő formára átalakítani. A *nevelés célja a bátortás* és a jóindulatú barátság az a modor, amelyre támaszkodva legszilárdabb a gyerek önbizalma. A gyerekeknek éreznie kell, hogy valaki áll mögötte, akinek tanácsára és segítségére bármikor számíthat, de aki nem kényszeríti rá segítségét. A szigorúság helyett a beláttatás eszközét kell alkalmazni. Ha a gyerek szociális érzése korán kifejlődik, egész fiatal korban hozzáférhető a logika számára és belátással van környezete iránt. Ismertem egy kislányt, akinek anyja migrénben szenvedett. A gyerek két és fél éves korában, ha látta, hogy anyja visszavonul, órákig a legnagyobb csendben játszott, anélkül, hogy valaki erre kérte volna.

A nevelő irányítása a lehetőségig észrevétlen legyen, hadd érezze a gyerek, úgy, mintha feladatait *önmaga* oldotta volna meg. Minél magasabb önértékelése, annál kevésbé hat rá nyomasztólag kicsiségének tudata, annál inkább hajlandó a közösség, a valóság követelményeihez igazodni. Természetes, hogy éhez a bánásmódhoz végtelen türelem kell, de még annál is több türelmet követel a hibásan nevelt gyerek tüneteinek elviselése. De végül is a nevelést nem vezethetik kényelmi szempontok. A gyerek hatalmi törekvésének momentán elnyomása átmenetileg megoldja a helyzetet, — a szülő szempontjából —, de a gyerek előbb vagy utóbb kárát vallja.

Elhagyandó a lehetőséghez képest a nevelési eszközül használt jutalmazás és büntetés. A jutalomért cselekvő gyerek nem a feladatra treníroz, hanem kizárólag a kéjrelv értelmében működik. A nevelés feladata azt elérni, hogy a gyerek munkája eredményében lássa tevékenységének jutalmát, vagy büntetését. A neurotikus legfőbb célja, hogy a felelősséget elhárítsa magáról. A jutalmazó-büntető nevelés leveszi a gyerek válláról a felelősséget azáltal, hogy tetteinek következményét nem magukban a tettekben jelöli meg. Különösen azoknál a funkcióknál kerülendő a jutalmazás-büntetés, melyek a természetes életfolyamatok részjelenségei, mint az étkezés, alvás, lefekvés, székelés, vizelés stb., különben mi leszünk az okai, hogy a

gyerek ezen szervműködéseit felhasználja hatalmi törekvései elérésére.

A felelősség-érzés felkeltése azáltal érhető el, hogy a gyerek spontán tevékenységét komolyan vesszük, jelentőséget tulajdonítunk neki, mintha a mi dolgaink folyása is részben attól függne. Módot nyújtunk a háztartásban való tevékenységre, felkérjük, hogy segítsen ebben, vagy abban a dologban. Természetes, hogy gyakorlatlanságát nem szabad szemére hányni, sőt biztatni kell. A gyerek által eközben megrongált tárgyakat, elrontott ételeket számítsuk nevelési költségeihez és ne mérgeelődjünk rajta. A felelősség-érzés az önbizalommal mindig együtt jár, majdnem azonos vele. Szigorúan óvakodni kell minden olyan kijelentéstől, mely a gyerek önbizalmát csökkenti. Sohasem szabad a gyerekeknek ilyesmit mondani: "Te ehhez még nem értesz." "Te ehhez még kicsi vagy." "Neked két balkezed van." "Belőled sohasem lesz semmi." "Nincs benned kitartás." Gyerekek hallgatás a helye." "Kés, villa, gyufa, olló, nem gyerek kezébe való." "Ne szólj, ha nem kérdeznek." "Ne beszélj bele a nagyok dolgába." "Ennek a gyerekeknek nincs semmi tehetsége a rajzhoz, a számoláshoz, a nyelvekhez, stb."

A családi konstellációt, mely oly sok alkalmat nyújt a neurózis kifejlődésére, súrlódásmentessé kell tenni a gyerek részére. Kisebb gyerek születésére megfelelő módon kell a nagyobbat előkészíteni. Hatalmi törekvését át kell alakítani az idősebb testvér gondozó magatartásává. Napról-napra tapasztalni, hogy a "Kain-komplexumot" maguk a szülők készítik elő, ilyesféle kijelentésekkel: "várj csak, majd hoz a gólya testvérkét és akkor azt fogom szeretni".

A nemi felvilágosítás több szempontból elengedhetetlen. A speciálisaktól eltekintve lehetetlen állapot az, hogy míg a gyerek többi kérdésére — legalább is a szülők egy részétől — logikus feleleteket kap, ezen a ponton a legellentmondóbb válaszokat kell hallania. Egy öt éves kisfiú, aki egyébként nem volt tisztában a nemiség kérdésével, egyszer azt mondta nékem, hogy a felnőttek, akik a gólyamesét terjesztik vagy hazugok, vagy buták, aszerint, hogy maguk is elhiszik-e, vagy sem. Ez a "kegyes" csalás megrendíti a gyerekek a szülők igazmon-

dásába vetett abszolút hitét és többnyire kezdeti pontja a gyerek és szülők közti konfliktusoknak. Másrészt a nemiséget beburkoló homályos titkolózás felcsigázza a gyerek érdeklődését és felfokozza előtte a nemiség jelentőségét. A nemi felvilágosítás szükségszerű voltának specifikus oka pedig az, hogy a gyerek saját nemi szerepének ismerete előtt lehetségesnek tartja a nemi átváltozást és hatalom-nem junktimjuk alapján úgy a fiúk, mint a lányok megerősítik férfias tiltakozásuk vonalát. A "kasztrációs komplexum", a megrövidítettség-érzés szexuálszimboliztikus kifejezése, ebből az időből származik.

A felvilágosítás módja sokkal egyszerűbb, mintsem azt képzelnénk. A gyerek, ha számára elfogadható, megnyugtató választ kap, abbahagyja a kérdezősködést. A 3-4 éves gyerek minden további nélkül tudomásul veszi, hogy anyja hasában fejlődött. A későbbi szakszerű felvilágosítást legjobb volna az iskolaorvosra bízni.

A nevelésben nagyon gyakran van szükség a szülő találatkonyságára, hogy kritikus helyzeteket hogy oldjon meg a tekintélyre való hivatkozás nélkül. Ilyenkor műfogásokat, trükköket kell alkalmaznia. A gyerek dacát, ellenkezését tréfával, tudomásul-nem-vétellel kell elűtni, rábeszéléssel (*de nem morál-prédikációval!*), érettségére való hivatkozással kell igyekeznünk megnyerni. *A gyerek önértésének csökkentése minden körülmények közt kerülendő.*

Az idegesség megelőzésére szolgálnak a nevelési tanácsadók, melyek nehezen nevelhető gyerekek szüleit látják el nevelési utasításokkal. Pestalozzi a 19. században már meglátta ennek szükségességét és könyve, *Buch der Mutter*, magában nevelési tanácsadó. 1900-ban alakult meg Bostonban az első, inkább orvosi nevelési poliklinika. Berlinben 1906-ban kezdett működni az első nevelési tanácsadó. Ma csupán a Németországban működő nevelési tanácsadók száma 50-en felül áll. Gyakorlatban legjobban az ipsz.-i tanácsadók váltak be.

A nevelési tanácsadás módja az, hogy az anya megjelenik 14 évnél fiatalabb gyerekével a tanácsadóban, melyet a tanácsadásban képzett orvos és asszisztáló pedagógusok vezetnek. A legtöbb helyen külön kérdezik ki az anyát és gyereket, egyesek egymás jelenlétében. Ez utóbbihoz kiváló gyakorlat és

találékonyság igényeltetik a tanácsadó részéről. Már az anya panaszaiból, — melyet újabban közös séma alapján vesznek fel, de sohasem sematikusán, — igyekszik megállapítani az orvos a gyerek vezérvonalát. A gyerekekkel folytatott beszélgetés azután kiigazítja diagnózisát. Ezután az orvos feltárja az anya előtt nevelési hibáit és utasítást ad a gyerekekkel való bánásmódra. A gyerekekkel — fejlettségi fokának megfelelőleg — szintén igyekszik magatartásának rejtett okát megértetni, ami gyerekeknél bámulatosan jól sikerül. Ha szükséges, a gyerekekkel több alkalommal foglalkozik. A gyerek számára már az bátorításul és meglepetésül szolgál, hogy felnőtt emberek itt véle egyenrangú félként beszélgetnek. A tanácsadás nyilvánossága nem szokta a gyereket zavarni, különösen akkor nem, ha a vezető tapintatos ügyességgel belevonja a jelenlévőket is a tárgyalásba. Természetes, hogy a háttérben meghúzódó hallgatóság formájában jelenlévők gátolják a gyereket nyíltságában.

A gyereknél is nehezebb feladat a szülők megnevelése, akik nevelési elveikre és módszereikre érzékenyen hiúak és legtöbbjük önmaga igazolására viszi csak a gyereket a tanácsadóba, hogy nyugodtan vallhassa: "ezt is megpróbáltam." Ideges gyerekeknek legtöbbször szüleik is idegesek és rendkívül sok tapintat, körültekintés, mindenek felett *invenció* szükséges a velük való bánásmódhoz.

Nehezen nevelhető és elzüllött gyerekek intézeti elhelyezése kitűnő eredményeket ad, ha az intézetek megfelelőek. Az eredmény oka kettős. 1. A gyerek kikerül környezetéből, mely megbetegedésének oka, 2. a megfelelően vezetett intézetben közösségi alapon nevelkedik. Ilyen elzüllött leánygyerekek számára létesített intézet közül 1-2 Magyarországon is kitűnő eredményeket produkál. A Szovjetunióban, ahol az évekig tartó polgárháborúk után az elzüllött gyerekeknek a "besprisorni"-knak seregei kóboroltak, számos kísérletet létesítettek ezeknek megmentésére. Az elzüllöttek táboraiban a legnagyobb szabadság uralkodik, ajtajuk nyitva van. Ezen belül, a gyerekek önkormányzata alapján a legszigorúbb fegyelem áll fenn, akinek nem tetszik, elmegy. Az elért eredmények arra látszanak mutatni, hogy a feladat az elzüllötteknek is csak akkor jelent terhet, ha más róta rá. Raissa Adler (Internationale Zeitschrift für Indivi-

dualpsychologie No. 3. 1931) az oroszországi nevelésről szóló referátumában elmesél egy esetet, amikor egy rabláson ért fiatal-korúra a táborba érkezése napján rábízta a bevásárlásra induló megbízott fegyveres őrizését. A fiatal rabló rendkívül büszke volt tisztségére és semmi baj sem történt. Természetes, hogy az eseteknek csak kis része megy ilyen ideálisan simán, de a közösség-érzés és a felelősség felkeltése eszközökben bizonyos áldozatokat követel.

A nehezen nevelhetők intézeti nevelésével kapcsolatban felvetődik a normális gyerekek intézeti nevelésének kérdése is. A ma gazdasági körülményei, az élet racionalizálása oda látszanak törekedni, hogy a gyerekek nevelése a háztartás laikus kisüzeméből a szakértők kezébe menjen át. Úgy a családi, mint az intézeti nevelésnek több dolog szól mellette is, ellene is. A családi mellett szól az anyai szeretet, amely az intézetiből hiányzik. Ezzel szemben áll a család önös nevelése, mely magán kívül nem ismer közösséget. (Jelszó: ne törődj a más dolgával!) A gyerek a családban mindig kisebbnek kell, hogy érezze magát, míg az intézetben hasonló korúak és egyenlők között van. A családi háznak bútorai is a felnőttek számára vannak méretezve, míg a gyerekek számára szolgáló intézet azoknak méreteihez alkalmazkodik. A jól vezetett intézetben alkalma nyílik a gyereknek öntevékenysége gyakorlására, felelősség-érzése fejlesztésére. Egyébként, akár tetszik, akár nem, az intézeti nevelés irányába haladunk. Az anya már csak a mind kisebb körre szoruló középpolgári osztálynál neveli a gyereket. Vagyonosoknál a nevelést külön személy végzi el, proletároknál az óvoda, iskola, napközi otthon, utca. A következő cél az, hogy az intézetek jók legyenek.

Az ipsz. az iskolától azt követeli, amit a szülőktől és intézettől. A tanulást a gyerek magaszabta, szívesen végzett feladatai közé kell állítani. Bánásmódban az egyenlőség ural-
kodjék, a tanító primus inter pares, tekintélyét tudásbeli fölénye és ne a nádpálca adja meg. Már nem az ipsz. hanem a kísérleti és leíró lélektan feladata megkeresni és utánozni a spontán szellemi fejlődés mechanizmusát.

Az új nevelés irányában sokféle kísérlet folyik. Aki ipsz.-us,

az nem a maga igazát, hanem az igazat akarja. Nem vindikáljuk magunknak azt a jogot, hogy a mi módszerünk a legjobb. Hosszabb tapasztalat és az eredmény hivatott dönteni efelől.

14. AZ IDEGESSÉG GYÓGYÍTÁSA.

A kivihetetlen éleltev irreális úton való követése csak addig lehetséges, amíg a betegnek sikerül azt önnön kritikája elől elrejteni. Az idegesség és a szimuláció között az a különbség, hogy míg a szimuláns tüneteit mások számára rendezi meg, valós cél elérése végett, az ideges önmaga felmentésére, önértékelésére produkál önmaga előtt is ismeretlen célú tüneteket. Amint a tüneteket okozó cél fikatív és irreális volta a beteg önkritikája előtt megvilágosodik, abbahagyja a tünetet, többnyire, hogy helyette mást produkáljon. Am ha sikerül eljutnia téves irányultságának egész a gyökeréig, kénytelen-kelletlen alkalmazkodik a realitáshoz. Ennek egyik alapfeltétele, hogy felismerje fogyatékoság-érzésének téves voltát. A kialakult neurózisban a fogyatékoság-érzés mindig *tűzött* az esetleges fogyatékoságnak meg nem felelő és ép ebben a tényben látja Adler a neurózisok gyógyíthatóságának lehetőségét.

Az orvos feladata tehát az, hogy az ideges tünetek és a hibás éleltev közti összefüggést felfedje és a beteget rávezesse annak felismerésére. Az ipsz.-i gyakorlatnak kizárólag ez az alapelve fix, a kivitel technikája az egyes orvosok szerint — amennyiben alkalmam volt a különböző egyéni módszereket megismerni — eltér egymástól. A következőkben azokat a momentumokat igyekszem vázolni, melyekben a különböző ipsz.-ok általában megegyeznek.

Az ipsz.-us orvos a betege személyiségét mindig célirányítottá egységnek tekinti, amelyre minden megnyilatkozása egyaránt jellemző. Ép ezért egyformán ítéli meg és használja fel analízisében a beteg gesztusait, mimikáját, tudatos lelki életét, tévcselekményeit, tudattalanját, álmait. A beteget mindig valamely vezérvonal pantomin megnyilatkozásának tekinti, olyannyira, hogy Adler azt ajánlja, figyeljük néha a beteget úgy, hogy szavai értelmére ne is figyeljünk. Ilyenkor néha meglepő

eredményeket tapasztalunk, valóban. Olyan ez, mintha idegen nem ismert nyelven tartott beszédről azt hisszük, hogy gyilkosságra való felbujtás, míg a tolmács fel nem világosít, hogy a szeretet jegyében való összefogásról volt szó. Ilyenkor természetesen nem a szó volt őszinte, hanem a hangsúly.

Első találkozás alkalmával figyelni kell a beteg mozgására, hogy ad kezet, hogy ül le. A kikérdezésben igyekszünk tájékozódni a hármás életfeladattal szemben tanúsított magatartásáról. Itt természetesen nem haladunk rendszeresen, hanem a beteg vezetésére bízunk magunkat. Azután kikérdezzük gyerekkori élményei felől, első emlékeire vonatkozólag. A korai emlékek, melyek fedőemlékei gyakran a tudatból kiszorított eseményeknek, ipsz.-i szempontból nem kóroknak tekintendők, hanem igazolásul megtartott képeknek. Kóros lelki beállítottságot csupán huzamosabb kórokozó körülmények idézhetnek elő. A megtartott emlék egy jelenetben szimbolizálja a beteg akkori és most is vallott világképét. Pl. egy betegem első emléke, hogy nővérével egy szép, virágos réten sétál. Nőkkel való romantikus séták egész életében szerepet játszottak. A szelid, nőies érvényesülést választotta gyerekkorában vezérvonalául. Egy másik arra emlékszik, hogy apjával és húgával sétál, apja húgát karján viszi és virágot szed számára. Ennek a betegnek egész életét a versenyzés dominálja. Az emlék mementó: vigyázz, ne hagyd magad megrövidíteni, nehogy ismét ez történjék veled.

Természetes, hogy az anamnesztikus analízisben elmondottaknak mindig *csak tüneti jelentőséget* tulajdonítunk. Mindig arra figyelünk, vajjon mi célból mondja ezeket, mennyire egyeznek az elmondottak egyéb úton megfigyelt jellemvonásaival, mi az, amit kihagy, mit igyekszik szépíteni. A gyerekkor gyanútalanul előadott adatai között különösen azokra figyelünk, melyek fogyatékoságaira, rossz szokásaira, szüleivel, testvéreivel való viszonyára, dac vagy engedelmesség magatartására vonatkoznak.

Az ipsz. a tudattalannak nem tulajdonít olyan nagy jelentőséget, mint a pszichoanalízis, mert annak feltárása csak *egyik* eszköze a sok között. A tudattalan fiziológiás szerepe nem

tartozik ide, most csupán arra szeretnénk rámutatni, hogy mi szerepe van a tudattalannak a vezérkép szolgálatában.

A kisgyerek első benyomásai alapján alkotott világképe és annak alapján megkonstruált célja benne a valóság értékével bírnak. Később tapasztalatait összehasonlítva mások tapasztalatával, rájön, hogy bizonyos elvei a felnőttekétől különböznek. Vezérvonala kivitelére irányuló törekvése akadályokba ütközik és a negatív eszköztapasztalat önérzése csökkenéséhez vezet. Ennek kikerülése végett igyekszik a lehetőségekhez, a mások felfogásához alkalmazkodni, amelyről később megtanulja, hogy azt *valóságnak* hiyják. Természetes, hogy a valóságnak tényleges valóságáról semmi kritériumunk nincs, az kizárólag az *emberiség valósága*, a közösség konvenciója. Hogy önérzését megtartsa, a gyerek kénytelen ahoz a műTö-gáshoz folyamodni, hogy a valóságba ütköző vágyait és törekvéseit elrejtje, tudatából kiszorítja. Ezek a törekvések azonban a tudattalanban tovább is élnek és a látó szem előtt minduntalan megnyilvánulnak. A vezérkép többnyire tudattalan, csak az elmebajban válik manifesztté. A vezérvonal hol a tudattalanban, hol a tudatban halad, aszerint, amint az a vezérkép megközelítésének jobban megfelel és amennyire a valóság megengedi.

A tudattalan kísérleti felidézése a Freud-féle szabad asszociáció módszere szerint történik. A beteget felszólítjuk, hogy mondjon el mindent, ami eszébe jut, minden kritika nélkül. Bármennyire is feleslegesnek tartja ezt Adler a maga számára, azok, akik úgy érzik, hogy nem rendelkeznek az ő zseniális meglátásával, használják.

A tudattalanba engednek belátni az elszólások és tévcselekedetek. Ezeknek értelmezéséhez az ipsz. nem sokat adhat hozzá, legfeljebb annyiban, hogy a tévcselekedetek és elszólások vizsgálásánál nem az okot kutatja, ami miatt az egyén elfojtotta mégis felszínre jutott törekvését, hanem a célt, melyre a tévcselekedet mutat.

Hatalmas segédeszköze az egyéniség feltárásának az eredetileg Freud által kidolgozott álomfejtés, melynek módszerét Adler az ipsz. rendszerének megfelelőleg módosította. Az álom, épygy, mint a fantázia és hallucináció, a lélek teremtőképesség-

gének produktuma, éppen ezért a lelki élet autisztikus szabályai szerint történik és a valóságot elhanyagolja. Ez az utóbbi tulajdonsága teszi alkalmassá arra, hogy megfelelő módszerrel kiolvassuk belőle a lelki folyamatok meghamisítatlan mechanizmusát. Az álomra jellemző a fantáziáéval azonos tájékozódó, előrenyúló, tapogatózó volta, mely mindig a személyiség vezérvonala irányába esik. Az álom előkészület, tréning elkövetkező feladatok megoldására. Világképe azonos a kisgyerekek és a neurotikus felfogásával, ellentét alapon ábrázol és old meg feladatokat, a hatalom-nemiség junktim alapján szexuális szimbólumokat használ. Freudnak az a felfogása, mely szerint az álom elfojtott vágyak kielégülése, annak az analogizáló gondolkodásmódnak meg nem látásán alapszik, melynek értelmében az álom adott helyzeteket már megtörtént megoldások analogiájaképpen igyekszik elintézni. Ez a sajátosság, mely a neurotikus megoldási módjaival azonos, arra enged következtetni, hogy az álom a gyerekkorban kialakult vezérvonal eszközeivel dolgozik. Ez viszont alkalmat nyújt arra, hogy az álom útján megismerjük betegünk vezérvonala kialakulásának körülményeit, tudatos emlékei hiányait vagy elferdítéseit kipótoljuk, illetve kijavítsuk. Pl. egy betegem azt álmodja, hogy el kell vágnia egy csirke nyakát. Az álom egy momentán helyzetre vonatkozik, melyben valakit szellemileg ki kell végeznie. A csirke nagyon rugdal. Kis húga, akivel gyerekkorában sokat verekedett, szintén rúgással harcolt. Eszébe jut, hogy húga születésekor kijelentette, hogy ki fogja tekerni a nyakát. Az álom jelen tendenciája tehát arra mutat, hogy a szóbanforgó egyén kivégzésére treníroz, miközben azáltal biztatja magát, hogy felidézi vele szemben egykoron húga iránt érzett gyűlöletét. Visszapillantva viszont képet alkothatunk a beteg gyerekkori magatartásáról, féltékenységről és határtalan agressziójáról.

A kisgyerekek gondolkodási mechanizmusának megismerésére is ezen az alapon nyújt alkalmat az álom. A "sűrítés", melyet Freud ismert fel, a gyerek hiányos megfigyelőképességéből származó sematizáló hajlamon alapszik. A 10 hónapos gyerek számára pl. minden bajuszos lény "papa", mert az egyéni differenciákat, a valóságot nem képes észrevenni és

rokon tulajdonságok alapján alkotja meg emlékképeit. Ugyanígy vesz az álom egy kalap alá mindent, ami bizonyos szempontból hasonlít. Ám éppen ez a szempont, amely szerint az álom kategorizál, jellemző az álmodóra.

Az álomnak előremutató voltán kívül a hallucinációéval azonos mementó jellege. Az álommal az egyén beleéli magát elkövetkezendő helyzetekbe, a helyzeteket *anticipálja*, hogy előre begyakorolja a velük szemben való viselkedést. Ezáltal az álmodó indirekté befolyásolja saját cselekedeteit. Példa erre a szépirodalomból Don Jüan di Maranna álma.

Don Jüan di Maranna, — a Don Jüan legenda egyik alakváltozata — egy napon elaludt egy parkban és álmot látott. Látott pedig jönni egy sereg nőt, akik egy koporsót kísértek rettenetes énekek közepette. Közelebb menvén elborzadva látta, hogy ezek az általa elcsábított szüzek és a koporsóban ő maga fekszik. A menet a pokol felé tartott, ahová a koporsót letaszították. A lovag felébredve rettenetesen megrémült, megbánta bűnét és kolostorba vonult.

Az álom, mely a Don Juan-i lélekre is jellemző adalék, világosan mutatja műfogás voltát. A csábító lovag, kit gyengeségének és alkalmatlanságának érzése mindig új próbatételekbe sodor, szeretne már visszavonulni a folyton bukással fenyegető kísérletektől, ezt ellenben nem engedi önérzete. A dolgon úgy segít, hogy olyat álmodik, ami megengedi visszavonulását önérzése megtartása mellett.

Az álomnyelv azért nem világos és érthető, mert ezáltal a beteg kritikája alá kerülne vezérvonala, ami annak további használhatatlanságát vonná maga után. Természetes, hogy amiket itt az ideges álmáról mondtunk, vonatkozik az egészségesekeire is.

Az álom általános és gyakori szimbólumai a hatalmi kettős világszemlélet alapján készülnek. Elkésés, lemaradás, mozgási gátoltság a megrövidítettség érzésének emlékeztető szimbólumai. Repülés többnyire felülemelkedettséget jelent, zuhanás bukást.

A gyógyító eljárás egyik legfontosabb tényezője az orvos-

nak a beteggel szemben tanúsított magatartása. Az individuálpszichológus elkerül minden olyan helyzetet, amely a ielülemelkedettség látszatát kelthetné a betegben. A neurotikus ugyanis betegesen érzékeny presztízsére és mindenben annak megsértését szimatolja. Az "analitikus távolság" nemcsak, hogy nem szükséges, hanem káros. Kerülni kell, illetve le kell bontani minden tekintélyt. Gyakori eset, hogy a beteg követeli és igyekszik megrendezni az orvos tekintélyes helyzetét, ám az individuálpszichológus felismeri ennek a magatartásnak műfogás jellegét. A beteg célja ezzel nem más, mint a vezetőül kinevezett orvosra áthelyezni minden felelősséget, amint ezt gyermekkorában szüleiével szemben tette. Azután igyekszik az orvost és véle együtt minden tekintélyt megingatni és lebecsülni.

E helyt kell megemlékezni az indulatáttétel jelenségéről, melynek a Freud-i iskola olyan nagy jelentőséget tulajdonít. A beteg begyakorolt bizonyos magatartást az emberekkel való érintkezésben, amelyet természetesen az orvossal szemben is kifejezésre juttat. Hozzájárul éhez az, hogy a beteg az orvosban eleinte mindig tekintélyt lát és úgy viselkedik vele szemben, mint azt a tekintéllyel birokra vonatkozólag begyakorolta. Megszilárdított vezérvonala értelmében analogikus alapon úgy igyekszik viselkedni, mint kiskorában a tekintélyt hordozó szülőjével szemben viselkedett. Ez a magatartás nem a kezelés folyamán fejlődik ki, hanem megnyilvánul az első találkozás alkalmával, csak észre kell venni. Ebből a magatartásból azután az orvos visszakövetkeztethet a beteg gyerekkori műfogásaira. Az orvos iránt engedelmességet mutató beteg nőies utón érvényesülő gyerek volt. A gyerekkori dac a kezelés elleni ellenszegülésben manifesztálódik.

Az "indulatáttétel" jelensége a kezelés folyamán néha egész furcsa szituációkat eredményez. Nem meglepő, ha a beteg indulatában az orvoshoz vág egy párnát, más alkalommal reáirányítja szerelmét. Ám az orvosnak mindezt mint hasonlatot, analógiát kell felfognia és a beteg előtt megvilágítani. Az analízis alatt keletkezett érzelmi kapcsolat a beteg részéről csak eszköz, műfogás, hogy az orvost objektív helyzetéből kirántsa. Ha egy analitikus szerelemből valódi lesz, az az *orvos részéről műhiba*, saját neurózisának megnyilvánulása.

Az érzelmi kitörések azt jelentik, hogy az analízis fogaskereke "fogott". Azokban a fázisokban, mikor a beteg és orvos közt közömbösen nyugalmas viszony van, az analízis nem halad.

A páciens tárgyiatlanságával szemben az orvosnak mindig objektíven kell viselkednie. Ám ennek az objektivitásnak *valóságosnak* kell lenni, mert a színlelt modort a neurotikus azonnal felismeri és felhasználja. Amint az orvos érzelmileg belemegy a beteg által felkínált játékba, "a beteg kezelésébe kerül". Az idegesek gyógyítása részben nevelő feladat és mint ott is, az orvosnak jóindulatú barátsággal kell a beteghez közeledni. Míg a neurotikus minden közömbös élményt célja szempontjából szubjektivizál, az orvosnak vissza kell fordítani a beteg érzelmeit valóságos, tárgyi alapjukhoz. Az orvos az első ember, akinél a betegnek nem sikerül trükkjeit alkalmaznia, aki nem megy bele a küzdelembe, ehelyett tükröt tart a beteg elé. Az orvos példaadással neveli a beteget a tárgyilagosságra. Hogy ez a helyzet elérhető, bizonyítja egy betegemnek az álma, mely egész pszichoterápiás munkámban a legjobban eső elismerés volt.

"Felfelé megyek egy sűrű, tüskés bokrokkal szegett, sáros, sötét úton. A hegy tetején egy kilátótorony van, ahonnan kétfelé lehet menni. Az egyik úton, mely egy hid, autók dübörögnek, zaj, élet. A másik irányban csendes parkokra és rétekre látni. A torony előtt áll egy őr, *háttal felém*. Mások is vannak ott. Kérdezem tőlük, hova vezet az út. Az őr felel, hogy csak azokat engedi tovább, "akik már tudják, hogyan kell". Az őr beszéd közben is háttal áll. Az álom következő részében, ahol a páciens ródlik, egy hang inti, hogy vigyázzon. A harmadik részben ismét egy háttal álló ember beszél.

Az álom előző napi beszélgetésünkre vonatkozik. A háttal álló őr az analitikust jelképezi, aki *"jó tanácsot ad, de nem vesz részt a dolgokban."*

Fontos, hogy a felelősség el nem vállalásának szóban is kifejezést adjunk és azt a betegre hárítsuk át. Sohase ígérjünk

gyógyulást, csak gyógyulási lehetőséget. Előre megjósolhatjuk a tünetek valószínű rosszabbodását, miáltal a betegtől elveszszük egyik leghatásosabb fegyverét. Nagyon kell vigyáznunk, hogy a beteget soha ne sértsük meg. Enyhe ironia, helyesen alkalmazott komikus hasonlatok viszont jó hatást szoktak eredményezni.

Fontos szerepet játszik a kezelésben a beteg ellenállása. Ennek oka kettős. Első az, hogy a beteg azért produkálja a tüneteket, mert szüksége van rájuk. Elvesztésük számára a teljes kiszolgáltatottságot jelentené. Különösen ragaszkodik a beteg tüneteikhez, ha hozzátartozói pressziójára megy orvoshoz, azokéra, akik ellen rendezte e betegséget. Ám egyébként is a beteg legfeljebb ha tüneteitől akar szabadulni, betegségétől nem. Ha a magaokozta zavarok türhetlenné válnak, ha véglegesen zsákutcába került neurotikus életelve, nincs más hátra, mint az elmebaj, az öngyilkosság, vagy a gyógyulás. A páciens *spontán*, ilyen állapotban keresi fel az orvost. Ellenben amint észreveszi, hogy trükkjeim átlát, kétségbeesett védekezésbe kezd.

Az ellenállás másik oka a beteg hatalmi törekvéseiben keresendő. A neurotikus férfias tiltakozásában nem képes elviselni a "nőies" helyzetet, melyet az orvossal szemben való viszonya jelent számára. Analogikus gondolkodása számára az orvos azonos a felettes hatósággal, aki ellen neurozisének minden eszközét felhasználva küzd. Ez a küzdelem megnyilvánul a megbeszélte óra elmulasztásában, elkésésben, céltalan, kiprovokált vitákban, álmokban, melyek mind az orvos lebecsülését célozzák. A betegek szeretik az orvost gyerekkoruk legantipátikusabb személyével összesűriteni, gyakori az álom, melynek lényege: "én ültem a karosszékben és maga a díványon". Mivel mindent a fenn-lenn ellentétben lát meg, nem képes a beteg az orvost sem reális szituációjában tudomásul venni. Viszont éppen ez az ellenállás egyik legjobb alkalom arra, hogy az orvos megvilágítsa betege előtt általános magatartásának gyerekes, irreális, hatalomra törő, tárgyiatlan jellegét.

A szuggesztív befolyásolásnak még öntudatlan törekvése is kizárandó. Minden erőszakos befolyásolás alapjában ellentmond

az ipsz. jellegének és elképzelhetetlen, hogy "eklektikus" ideg-orvos, akár különböző betegeinél is, mindkettőt alkalmazza. Az ipsz.-us így gondolkozik a betegről: "itt egy ember, aki magát semmire sem becsüli és ezért műfogásokkal igyekszik az életben boldogulni, igyekszik sikertelensége felelősségét másra háritani." Mit tesz ezzel szemben a szuggerátor? Azt a kevés felelősségérzést, amely a betegben megmaradt, magára vállalja. A beteg ettől kezdve az orvosa kedvéért cselekszik, vagy nem cselekszik, természetes csak egy darabig, hogy azután tünetei felújításával annál nagyobb bosszút álljon az őt nőies helyzetbe hozó tekintélyen.

Ami a kezelés külső lefolyását illeti, minden ceremóniától mentes. A beteg leül, fekszik, ahogy éppen jól esik neki. Az analízis beszélgetés alakjában folyik, amelyben a vezetést a betegre bizzuk. Az orvosnak igyekezni kell már az első beszélgetés alkalmával megfogni a beteg vezéreszméjét és az anamnesztikus analízis után vezérvonalainak világosan elődomborodó sajátosságait feltárni előtte. Éhez nagy megérző képesség, áttekintés, objektivitás szükséges. Önkontrollra egyik legjobb módszer az, ha beleéljük magunkat a vázolt szituációba és felvetjük magunkban a kérdést: "mit tennénk ebben a helyzetben?" Ha meglátásunk helyes volt, többnyire arra a konklúzióra jutunk, amelyre a beteg jutott.

Kikérdezés után teret engedünk a szabad asszociációnak. Megjegyzendő, hogy ezen a helyen nagy óvatosságra van szükség, mert az asszociációk szabadsága könnyen befolyásolható. Ismételten volt alkalmam tapasztalni, hogy olyan betegem, aki előzőleg pszichoanalízisben volt, minden lehetséges és lehetetlen összefüggéshez szexuális jellegű gondolatot asszociált.

A vezérvonal és vezérkép feltárásánál a legnagyobb dialektikát alkalmazzuk, amikor a lelki élet általános törvényszerűségeiről igyekszünk a beteget meggyőzni, viszont saját helyzeie megfejtését rábizzuk. *Szigorúan óvakodni kell minden tanácsadástól*, még ha a beteg kérné is azt. Az adott tanácsot a beteg holtbizonyosan visszajára fordítja. Aktuális problémáknál szépen ölberakjuk kezünket és a megoldás felelősségét a betegre háritjuk.

Végezetül meg kell emlékeznünk az orvos személyéről. Annak a követelménynek, hogy a lélekorvos maga is gyógyult neurotikus legyen, az első része a fontos. Aki saját problémáit sem tudja megoldani, másokét még kevésbé képes. A pszichoterápia nem használható fel hatalmi törekvések kiélésére*. Aki nem végzett magával, igyekezzék rendelőszobáján kívül keresni objektumokat isteni voltának és férfias ellenállhatatlanságának kimutatására. Az orvos legyen biztos fellépésű, de a fellépés mögött reális önbizalomnak kell rejlenie. Mindezekon felül pedig vezérkép gyanánt áll Krausz klasszikus posztulátuma: "csak a jó ember lehet jó orvos."

15. ÖNNEVELÉS.

Hogy valaki nevelni tudjon, annak első feltétele az, hogy ő maga mentes legyen azoktól a hibáktól, melyektől másokat akar megszabadítani. A nevelési tanácsadóknak a legfőbb nehézséget nem a gyerekek, hanem szüleik befolyásolása okozza. A rosszul nevelt gyerek anyja többnyire ideges, a gyerek viselkedése csak válasz a kóros körülményekre. Szinte azt mondhatnánk, hogy a neurózis endémiás betegség, melynek fertőző forrása a család. Az ideges anya szavajárása, kifejezései azonnal elárulják a helyzetet. "Ez a gyerek nem eszik *nekem* semmit." "Nem tetszik elképzelni, mennyi bosszúságot okoz *nekem* a gyerek ügyetlensége." "Beszélhetek akármit, azt teszi, amit *ő akar*." "Örültekházába juttat *engem* a viselkedésével."

Az ideges gyerek anyjának panaszja tehát többnyire akörül forog, milyen nehézségeket okoz a gyerek az *ő számára*. Az, hogy mi lesz a *gyerek sorsa*, legritkábban szerepel az aggodalmak között. Az ideges gyerek anyja *önös* és *önössége* szemszögéből tekinti gyereke sorsát is. Am *az önösség mindig önösséget eredményez* a vonatkozásos személyben és *önös* egyén nevelésben, vagy gyógyításban-tarlós eredményt elérni képtelen.

Puszta tanácsadás legritkábban segít a gyerek helyzetén. A rossz nevelésnek nem annyira a nevelés szabályainak

nemismerése az oka, mint az, hogy az a szülő, aki más ember jogait sem hajlandó respektálni, még kevésbé teszi azt saját gyerekeivel szemben, akit jogos tulajdonának tekint. A gyerek elnyomása egyik legegyszerűbb módja a hatalmi törekvések kiélésének és aki életében semmi tiszteletreméltót nem cselekedett, gyerekeitől elvárja, hogy tisztelje őt. A tanácsadóba hozott gyerek helyzetén javítani csak akkor lehet, ha sikerül anyját nevelési módszerének lelki okairól tapintatosan felvilágosítani és arra rábírní, hogy igyekezzék gyerekeivel szemben érzelmi beállítottságát megváltoztatni.

Akinek alkalma volt mások önösségét ily módon megfigyelne okvetlenül felvetődik benne a gyanú saját önösségére, melyet talán ép oly kevésbé lát meg, mint mások az övékét. Ismeretes a szem ideghártyájának vakfoltját demonstráló kísérlet, mely abban áll, hogy az ember bizonyos távolságból egyik szemével egy fekete alapon lévő keresztet fixál, míg egyszerre csak eltűnik látóteréből a kereszt mellett lévő fehér folt. Ugyanilyen "vakfolt"-tal kell megküzdnie az embernek, ha saját lelki történéseit igyekszik megfigyelni. Az önérzés megtartásának törvénye ellenszegül minden kísérletnek, mely a hibaforrások kutatására irányul. Ám az ipsz., mely a cselekedeteknek nem okát, hanem irányát keresi, lehetővé teszi az embernek, hogy saját cselekedeteinek irányából visszakövetkeztessen lelki szerkezete minéműségére.

Az önnevelés lehetősége egyelőre korlátozott és annak keresztülvitelére semmi fix elv, vagy módszer nem adható. Ám az errevaló törekvés a legrégebb időkbe nyúlik vissza és a hindu jogtudomány kidolgozott módszereket vélt adni a jellem átformálására. Ha ma kész eredményt nem is adhatunk, nem lehet ez ok arra, hogy ne kutassunk használható módszerek után.

Az európai kultúrában használatos önnevelési módszerek az értelem, akarat és érzelm önbefolyásolása körül mozognak. A jellem megváltoztatása észérvek alapján reménytelen törekvésnek tűnik fel az előtt, aki tisztában van a logikai funkcióknak másodlagos, a cselekedeteket igazoló voltaival. Ez a viszony főleg az ideges jellemre vonatkozik, akinek az önnevelésre a legnagyobb szüksége volna. Az ideges jellemet életén át

illogikus vezérvonala dirigálja és logikai működése főleg abban merül ki, hogy az életet igyekszik fiktív vezérképéhez alkalmazni. Gondolatai, világnézete, szükségszerű megnyilatkozásai annak a helyzetnek, melyet önérzése megtartása érdekében fenntartani igyekszik.

Sehol nem követ el talán több logikával való visszaélést a neurotikus, mint mikor az akarat neveléséről beszél és akaratára gyengeségére hivatkozik. Ez a distancia harmadik foka, melyen az ideges egyén a felelősség elhárítása céljából úgy tesz, mindha minden erejét a magaalkotta nehézségek legyőzésére fordítaná. Ám abban a mértékben, amint a nehézségek legyőzéséhez közeledik, vagy elfogy akaratereje, vagy megerősíti a nehézségeket. Majdnem minden beteg eljut kezelése közben olyan fázisba, amikor látszólag megérti életvonalának irreális voltát, megtalálja a kijutás útjait, de nincs elég akaratereje terve keresztülvitelére. Ha az orvos nem látja meg az e mögött rejlő műfogást és módszereket ajánl akaratára fejlesztésére, máris a beteg kezelésébe kerül. Adler azt szokta mondani akaratuk gyengeségéről panaszkodó betegeinek: "ne akarjon semmit, csak tegye meg."

Az érzelem áthangolása kettős élű fegyver. Az ideges jellem azt csinál az érzelemmel, amit akar, illetve ami vezérvonalának megfelel. A másokat lebecsülő egyén, ha vallásos lesz, vallásosságát a vallástalanok lebecsülésére használja fel. Agresszív lelkek inkvizítorok lesznek a szeretet vallásán belül is. A társadalmi, vagy politikai közösségekbe "ideális célból" belépett meghasonlott lelkek a gyűlölet maghíntőivé válnak mindenütt.

Az érzelmi önbefolyásoláshoz tartozik a lelkiismeret vizsgálatának és a büntudatnak kérdése is. A lelkiismeret az egészségeseknél lehet, hogy a közösség törvényeinek megtartását szabályozó lelki szerv, de a neurotikusoknál mindig fiktív céljuk szolgálatában áll, éppen ezért hamisan funkcionál. A büntudat eredetileg azonos a büntetéstől való félelemmel. Ha egy kutya valamit ellopott, behúzott farkkal, lesunyt fejjel kullog. Ám, ha ártatlanul megverik, ugyanúgy viselkedik. Magatartása tehát védekezés az ütések ellen és a "bűn" elkövetése hasonló érzést kelt benne. Ez a reakció mód annyira

begyakorlódik, hogy idővel akkor is bizonytalan félelmet érez, amikor a büntetéstől nincs oka félni. A bizonytalan félelem érzése annyira tűrhetetlenné válhat, hogy az egyén inkább elszenvedi a büntetést, csak hogy ne kelljen tovább félnie. Ezt nevezik büntetés által való megtisztulásnak.

A bűnösség érzésével való visszaélés legnyilvánvalóbban a melankóliás elmezavarnál világlik ki. (1. ott.) Az ideges jellem büntudatát felhasználja distanciájának megrendezésére. Gyakori eset az, amikor a beteg a hasznos cselekedetet azzal utasítja vissza, hogy ő ebben a helyzetben csalna, lopna, rabolna, ő romlott ember, tőle ne várjanak semmit. A büntudat alkalmas a fogyatékoság-érzés kimélyítésére, melynek célja ismét újabb agressziók felkorbácsolása lehet. Iskolapéldája a "bűnjudat" káros voltának az onanizáló ifjú, aki jóakarató "felvilágosító" könyvek hatása alatt úgy érzi, hogy helyrehozhatatlan nagy bűnt követ el. Ez a büntudat azután annyira lenyomja önértését, hogy ismét csak kéjkielégülésben keres vigaszt. Ezt a rettenetes cirkulusz viciózuszt gyakran sikerül egyszerűen azzal feloldani, hogy az ifjút felvilágosítjuk cselekedetének természetes és ártalmatlan voltáról. Krisztus, akinek nevével a büntudat terjesztői sűrűn visszaélnék, azzal gyógyította meg a bénát, hogy megbocsátotta bűneit. Pszichoterápiánk első fázisa az 0 követéséből áll, igyekszünk a beteget minden büntudatától tehermentesíteni.

Mindezek a módszerek nem lévén megfelelők, olyanokat kell keresnünk, melyek némileg objektívek. Vizsgálatunk tárgyává nem jellemünket kell tenni, hanem annak hatásait, munkánkkal, embertársainkkal szemben tanúsított magatartásunkat: személyiségünk képét cselekedeteink tükrében kell keresni.

Az ember akkor kezdi a világban való helyét vizsgálni, ha az számára kellemetlenné válik. Fiktív vezető eszméje zsákutcába szorítja, ahonnan nincs kiút. Ez a helyzet, mely az ideges jellemet életformája megváltoztatására kényszeríti, a "sorsfogó" (Kunkel), amely addig szorítja, amíg az öngyilkosságba nem menekül, vagy el nem indul a gyógyulás felé.

Az önös egyén, aki helyzetével nincs megelégedve, igyekszik a hibát megtalálni, de mindig úgy, hogy felelősségét másra hárítsa. Oka, a kedvezőtlen gazdasági viszonyok, rossz családi

helyzete, neveltetése, fogyatékoságai, környezetének megnevezése stb. Sokan pszichológiai ismereteikkel élnek vissza Helyzetük igazolásánál és kiváló szakértelemmel okolják meg eredménytelenségüket. A különbség a valódi felismeréssel szemben az, hogy a csak kifogásos okkutató konklúziója a helybenmaradás, az igaz kereső pedig továbbindul.

Az életben elért eredmény egyáltalán nem kritériuma a helyes útnak, ám az eredménytelenség mindig jellemző az önös egyén maganembízó tehetetlenségére. Az önismeret első lépése tehát ez, hogy keressük eredménytelenségünk okát, de hém másokban, nem a környezetviszonyokban, hanem saját vezérvonalunk hibás felépítettségében. A sikertelenséget indokoló "ha" kezdetű mondatok mindig az önérzés emelésére használt műfogásnak tekintendők. "Ha egyetemet végeztem volna." "Ha jobb vagyoni körülmények közt lennék." stb.

Kitűnően felhasználható az önismeretben a konkurenseknek rólunk hangoztatott véleménye. Minden rosszban, amit az emberről mondanak, van valami igaz mag és a tulhangsulyozottság még alkalmasabbá teszi felismerését. Éhez azonban már bizonyos fokú bátorság kell, hogy az ember lekicsinyítésével objektíven nézzen szembe.

Önmagunk érzelmi hullámszásának megfigyelése könnyen begyakorolható. Az érzelmek úgy vannak megrendezve, hogy a vezérvonalat támogassák. Az önérzést emelő események örömet, lelkesedést váltanak ki, míg az azt csökkentők ellenérzéseket okoznak figyelmeztető jelül. Az érzések és az őket kiváltó helyzetek összeegyeztetése hamar megmutatja, hol van az érzékeny pont. Pl. ha valaki munkatársa előadása közben bizonytalan, nyomasztó érzést tapasztal magánál, ez be nem vallott megnyilvánulása annak, hogy 1. a másikat magánál különbnek érzi minden körülmények közt, 2. nem képes elviselni, hogy valaki nála jobbat produkál. Itt továbbkutatva hamarosan feltárul fogyatékoság-érzése és annak haszontalan bebiztosítása. Irigység, hiúság, hamar harag, mind riasztó csengői a hiányos önbizalmú, önös egyén veszélymegsejtésének.

Az önösség felől való tájékozásra szolgáló csalhatatlan eszköz, ha az ember környezetére való hatásában vizsgálja egyéniségét. (Kunkel) Az önös magatartás természetes védeke-

zésekép felkelti másokban is a rejtett önösséget, ami ellenállásban jut kifejezésre. Az elnyomni törekvő, hiú, önző, fölényeskedő magatartás, melyet az ember önmagán nem igen képes észrevenni, a környezet tagjaiban hasonló megjelenésű ellenhatásokat vált ki. Különösen tapasztalhatja ezt az, aki neveléssel vagy pszichoterápiával foglalkozik. A nevelés, vagy a gyógyítás haladása néha hirtelen megszakad. Ha az ember a hibát ilyenkor principálisán nem a gyerekekben, illetőleg a betegben, hanem önmagában keresi, csakhamar rájön, hogy valamelyik fázisban önösen viselkedett, ami a befolyásolandó egyénben ellenállást váltott ki. Ugyanez tapasztalható családi, hivatali életben, szűkebb és tágabb munkakörben, egyesületekben stb.

A kontaktus-képesség objektíven kontrollálható jele a közösségi érzésnek. A baráti kör szélessége, a barátságok őszintesége és mélysége, a közvetlenség, barátsággötés könnyedsége, önmagunk előtt letagadhatatlan kritériumai bátorságunknak. Hibaforrás ezen a téren a társadalmi tevékenység jelensége, mely néha nem a közösségi, hanem ily módon megnyilvánuló hatalmi törekvéből fakad. Elkülönítő körjelzésül szolgál, hogy jól érezzük-e magunkat a társaságban akkor is, ha a vezető szerepet más viszi.

Statisztikusan határozható meg az önösség abból, ha összeszámoljuk, hányszor ejtjük ki naponta az "én" szócskát. (Künkéi) Az önös egyén nem azt mondja "legjobbna látszik . . .", hanem "legjobbna látom." Tapasztalatokról beszélve sohasem mulasztja el, hogy a tapasztalat alanyát, szent magát ki ne emelje. Véleményadását így kezdi: az én szerény véleményem szerint. . . Elvek igazolására saját életéből veszi a példát, melyet lehetőleg úgy választ meg, hogy kedvező színben tüntesse fel magát. Meg kell jegyezni, hogy ez a beszédmód, — eltekintve most jelzett diagnoszkáló szerepétől,— a kívánt hatással ellenkezőt ér el. Mindenki van annyi önösség, ami a másik én emlegetésére felüti fejét. Az elsőszemélyes előadásra senki sem figyel, mindenki azon gondolkodik, mit meséljen ezután ő, hogy hátrányban ne maradjon. Társaságban ilyenkor kezdődik a személyes tapasztalatok végláthatatlan elmesélése. Aki hallgatói figyelmét le akarja

kötni, célszerűen teszi, ha saját élményeit is harmadik személyben adja elő.

Vezérvonalunk feltárására felhasználható az álomfejtés, természetesen csak egyébként is szakértő kezében. Technikájában célszerű Freud módszerét követni, mely abban áll, hogy az álomrészekhez támadó asszociációkat az ember kritika nélkül leírja, majd azután épúgy nézi át, mint másnak álmát. Ily módon felhasználható az önfelismerésben a szabad asszociáció is.

Önösségünkről és tüneteink kiváltó okairól meggyőződés, vizsgálunk kell cselekedeteink irányát. Ebben vagy abban az adott helyzetben úgy cselekszünk, *mintha* ... A reális célnak melléirányzott cselekedetéből visszakövetkeztetünk arra, hogy a szituációt tudattalanunkban hogy fogtuk fel. Pl. meg vagyok győződve, hogy bizonyos tárgyat, egy bizonyos előadónál jobban ismerek. Meghallgatva előadását, érzem, hogy nyugtalan vagyok, és nem tudom őszintén üdvözölni. Úgy cselekszem, *mintha* attól félnék, hogy a versenyben alul maradok. Ebből kiviláglik, hogy vezérvonalam posztulátuma így hangzik: minden versenyben mindig elsőnek lenni. Ám tovább is van. Egy közömbös szituációt versenynek fogok fel, mindenki versenytársat látok. Jelszó: minden versenyt felvenni. A nyugtalanságból kiderül, hogy nincs elég önbizalmam a győzelemhez. Egy esetleg ezt követő álom helyzetéből sikerül feltárnom az analóg gyerekkori szituációkat, melyek ezt a beállítottságot eredményezték.

A "mintha" vonalak megszerkesztése egyre több ponton határozza meg azt az egyenest, amely a gyerekkori fogyatékoság-érzés rossz irányú kompenzációja felé mutat. Viselkedésem *alaptalan* értelmetlensége megsemmisül kritikám tüzeiben. Az önösség egy részének eloszlása pedig növekvő arányban könnyíti meg a többinek feltárását.

A javulást ismét nem a magamról alkotott vélemény határozza meg, hanem a tünetek megváltozása. Felszabadultság érzése, növekvő és megingathatatlan önbizalom, melynek szilárdsága a külső sikerektől, vagy sikertelenségektől független. A kontaktusképesség kiszélesbedése, a produktivitás emelkedése

a jelen, múlt és jövő elvállalása. Mindenek felett pedig a *feltétel nélküli* szeretetre való képesség.

Az önnevelésnek célja ugyanaz, mint a nevelésé és gyógyításé. Az ipsz. hatalmas előnye a többi iskolák fölött abban áll, hogy normául egy hajlékony, alkalmazkodóképes, elérhetetlenül magas, de állandóan közelíthető fikciót tűzött ki. *A norma értelmében mindnyájan csak "féligyógyultak" vagyunk*, ami állandó szerénységre int embertársainkkal szemben. A haladás mindig csak a kisebb hiba irányában történhetik, a hibátlanság, illetve tökéletesség határérték. *Az ipsz.-i norma az abszolút szociális és abszolút tárgyilagos ember*, ami szerény és természettudományos megfogalmazása annak, aminek kimondására csak a vallások és filozófiák alkotnak jogot. *Az emberiség korszakain át az eszközök változtak, a cél a Látók szemében ugyanaz.* A kísérlet állandó és lassan bár, de egyre inkább csökkennek a hibaforrások. *A bizonytalanság útvesztő ködéből botorkálva halad a fény felé mind feljebb emelt fejjel az ember és lassan-lassan ki fog alakulni ugyanolyan igaz célú, de kissé ingadozó alkimiájából a szeretet gyakorlati kémiája.*

AZ INDIVIDUÁLPSZICHOLÓGIAI MOZGALOM TÖRTÉNETE.

Adler 1911-ben írta az ideges jellemről szóló alapvető művét, ugyanezen évben alakította meg Bécsben az ipsz.-i egyesületet, mely idővel a Nemzetközi Ipsz.-i Egyesület központjává vált. Fiókegyesületek alakultak Ausztriában, Csehszlovákiában, Németországban, Hollandiában, Angliában, U.S.A.-ban, Magyarországon, Lettországon, Romániában. Az egyesület eddig öt kongresszust tartott, legutóbb tavaly, Berlinben, több, mint ezer főnyi hallgatóság jelenlétében.

Adler 1926 óta évenként egy félévet tölt Amerikában, ahol a Columbia University 1929-ben tanárrá választotta. Adler 1914-ig csak gyógyítással foglalkozott. A háború okozta szenvedések láttán a szociális munkára határozta el magát és attól kezdve építette ki hatalmas jelentőségű szociális, megelőző munkásságát. Talán legjelentősebb alkotása a nevelési tanácsadók felállítása. Igyekezett ezenkívül az iskolai tanítás szellemére befolyást gyakorolni és ma már vannak iskolák, melyek befogadták az ipsz.-i szellemet.

A Magyar Individuálpszichológiai Egyesület 1927 novemberében alakult meg, az egy év óta működő ipsz.-i olvasókörből. Elnöke dr. Máday István egy. m. tanár. (Aréna-ut 108.) Az egyesület fennállása óta számos előadást rendezett nagyszámú hallgatóság jelenlétében.

Az egyesület célja: 1. önképzés, 2. a tanok terjesztése, 3. továbbkutatás, 4. az alkalmazás. Az egyesület kurzusokat rendez a nevelési tanácsadásban magukat kiképezni óhajtók részére. Eddigi működésének legfontosabb eredménye a tanácsadás megrendezése, melyeknek működése mindennél inkább iga-

zolja az ipsz.-i tanok gyakorlati értékét. Jelenleg 4 tanácsadó működik a fővárosban. 1. Budai Ambulatórium, 1, Zenta-u. 5. Szerdán és szombaton 5½ órákor. Vezető dr. Máday István. 2. Charité Poliklinika. VI, Csengery-utca 69. Hétfőn és csütörtökön 5¹-2 órákor. Vezető dr. Rácz Jenő. 3. Családvédő Egyesület tanácsadója, melyben a nevelési tanácsadás konstitucionális vizsgálatl van egybekötve. Hétfőn és csütörtökön 5½ -a órákor. Ipsz.-i tanácsadó dr. Kulcsár István. 4. Az V. ker. Népház nevelési tanácsadója V, Vág-u. 12. Vezető G. Cserna Erzsébet.

LEGFONTOSABB IPSZ.-I KÖNYVEK.

BEVEZETŐ MŰVEK:

Dr. Alfréd Adler; Menschenkenntnis. 4. verbesserte Auflage. Leipzig. S. Hirzel. 1931.

Dr. Fritz Kunkel: Die Arbeit am Charakter. 7. Aufl. Schwerin, F. Bahn. 1930.

Dr. Erwin Wexberg: Individualpsychologie. 2. verbesserte Aufl. Leipzig, S. Hirzel. 1931.

ALAPVETŐ MŰVEK:

Dr. Alfréd Adler: Praxis und Theorie der Individualpsychologie. 4. Aufl. München, J. F. Bergmann. 1930.'

Dr. Alfréd Adler: Über den nervösen Charakter. 4. Aufl. München. J. F. Bergmann. 1928.

Dr. Alfréd Adter; Studie über Minderwertigkeit von Organen. München. J. F. Bergmann. 1927,

Adler, Furtmüller u. Wexberg: Heilen und Bilden. 3. neubearbeitete Aufl. München, J. F. Bergmann. 1928.

Handbuch der Individualpsychologie. München. J. F. Bergmann. 1926.

Adler: Die Technik der Individualpsychologie. München. Bergmann. 1930.

A Nemzetközi Ipsz.-i Egyesület hivatalos orgánuma: Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie. Szerkesztő Dr. Lad. Zilahi Wien VI. Joaneligasse 6.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

Előszó	3
Bevezetés. — Az ősember lélekismerete. — Lélekismeret a vallásokban. — A közösség törvényeinek befolyása a lélekismeretre. — A filozofikus lélektan. — A természettudományos lélektan. — A pszichoanalízis. — A gyakorlati emberismeret. — A finálítás a természettudományban	5
1. Az egyén, mint célirányította egység. — Az élő jelenségek célirányította alkalmazkodása. — A fejlődés ösztöne. — A feladatokhoz való alkalmazkodás, mint a fejlődés irányítója	10
2. A szervek fogyatékosága. — Egyazon szervrendszer megbetegedése a család különböző egyedeinél. — Az egyes szervrendszerek fogyatékosága. — Szegmentális fogyatékoság. — Balkezesség. — Szervi fogyatékoság és jellentípus. — A caractère alimentaire. A vegetatív idegrendszer fogyatékoságának szerepe. — A fogyatékoság kompenzálásának módjai. — Az idegrendszeri kompenzáció jelentősége	12
3. A "fiziológiás fogyatékoság". — Az újszülött és gyerek relatív fogyatékosága. — E berendezkedés biológiai célszerűsége. — A gondozás és nevelés szerepe. — A közösség, mint a fogyatékoság megváltása. — A szociális szervek.....	17
A fogyatékoság létrejöttének tényezői. — A csecsemő magatehetetlensége. — Gondozáshiány. — Szeretlenség. — Elkényeztetés. — A (estvéri) rangsor. — Egyetlen, legnagyobb, második, legkisebb gyerek. — A család vagyoni és szociális helyzete. — A nemi hovatartozóság	21
5. A fogyatékoság-érzés kompenzációja, a személyiség fejlődés-vonala. — A biológiai célok személyi átéclosítása. — A neuropátiás csecsemő. — A fogyatékoság átélése. — A vezérkép. — Az ellentét appercepció. — A hatalmi törekvés. — Az önértés biztosítása. — A tréning. — A félelem szerepe a biztosításban. A hatalom és nemiség junktimja. — A férfias tiltakozás. — A lelki hermafroditizmus.....	28
6. Az ideges jellem. A fikció fogalma. — A vezérvonal dogmatizálása. — A tárgyiatlan beállítottság. — A gyerekes appercepció. — Új helyzetek analogikus megoldása. — Fatalizmus. — Szexuál-szimboliztika.....	38
1. A tehetség. — A fogyatékoság túlkompenzálása. — Az átlagtól való eltérés. — A képességvizsgálat kritikája. — A bátorságtréning komplexum. — Szervi fogyatékoság és tehetség. — Az álbutaság. — A zseni.....	43

8. Gyerekkori hibák. — Regresszió. — A dac. — Félelem. — Étvágytalanság. — Ágybavizelés. — Beszédhibák. — Hazudozás. — Lopás	49
9. Idegesség és elmebaj. — A nerózisok egységessége. — A distantia. — Neuraszténia. — Hisztéria. — Kényszerneurózis. — Traumas neurózis. — A hallucináció és téveszme kifejlődése. — Melankólia és paranoia, — Schizofrénia.....	56
10. Elzúllás és bűnözés. Az elzúllottság okai. — Az elzúllott közösség-érzése. — Bűnözés és fogyatékoság. Neurotikus és bűnöző	64
11. Szexualitás problémája. — Vezérvonal és szexualitás. — A kéj elv kritikája. — Közösség és szexualitás. — A lelki pubertás. — Platói szerelem. — Perverziók. — Homoszexualitás. — A házasság. — Prostitúció.....	68
12. A kultúra. — Vallás. — Civilizáció és kultúra. — Művészet. — Filozófia. — Erkölcs. — Természettudomány. — Szociológia	77
13. Nevelés. A tekintélyi nevelés. — A mintagyerek és a lázadó. — Elkényeztetés. — Zsörtölődő nevelés. — Szeretetlen nevelés. — A bátorság-tréning kifejlesztése. — A játék. — Büntetés és jutalmazás. — Felelősségérzés. — Nemi felvilágosítás. — Nevelési tanácsadás. — Elzúllottak nevelése. — Intézeti nevelés.....	82
14. Az idegesség gyógyítása. — A vezérvonal feltárása. — Az első emlék jelentősége. — A lelki élet egységes kutatása. — A valóság. — A tudattalan kutatása. — Álomanalízis. — Beteg és orvos viszonya. — Indulatáttétel és ellenállás. — A kezelés külsősége. Az orvos személye.....	92
15. Önnevelés. — A nevelő önössége. — Az önismeret kritikája. — A bűntudat. — A "sorsfogó". — A felelősség áthárítása. — A cselekedetek tükre. — A környezet visszahatása. — Cselekedeteink irányának vizsgálata. — Az ideálnorma.....	101
Az individuálpszichológiai mozgalom története.....	109
Legfontosabb individuálpszichológiai könyvek.....	110